

Π.Μ.Σ. ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: «ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Ακαδημαϊκό έτος: 2021-22

Διπλωματική Εργασία:

**«Ελληνική Δημόσια Ψηφιακή Διπλωματία:
Πρακτικές Αντιμετώπισης της Παραπληροφόρησης από το
Υπουργείο Εξωτερικών»**

Thesis:

“Digital Public Diplomacy in Greece: Countering Digital Disinformation and Misinformation Practices by the Hellenic Ministry of Foreign Affairs”

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Μπέττυ Τσακαρέστου

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια:

Θεοδώρα Αποστολοπούλου (Α.Μ. 1221M026)

Αθήνα, Ιανουάριος 2023

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιώ την πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς τις απαραίτητες αναφορές. Επίσης, αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που η εργασία μου αποδειχθεί ότι αποτελεί προϊόν λογοκλοπής. Η παρούσα επέχει θέση «Δήλωσης μη Λογοκλοπής και ανάληψης προσωπικής ευθύνης» σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 6 του Κανονισμού Π.Μ.Σ.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία έχει σκοπό να εξετάσει τις πρακτικές αντιμετώπισης της παραπληροφόρησης από το ελληνικό ΥΠΕΞ τόσο ως μακροπρόθεσμη στρατηγική όσο και σε συγκεκριμένες περιπτώσεις διασποράς παραπληροφόρησης, με σκοπό την καλύτερη κατανόηση του φαινομένου στην ελληνική πραγματικότητα. Προς το σκοπό αυτό, αρχικά εξετάζεται η έννοια της δημόσιας ψηφιακής διπλωματίας και η συμπληρωματική σχέση της με την παραδοσιακή διπλωματία, καθώς και η επιστροφή της προπαγάνδας ως παραπληροφόρηση και αναλύονται οι αιτίες και οι φορείς της, οι θεματικές της, οι διεθνείς εξελίξεις στον απόηχο των οποίων εμφανίστηκε και οι πρακτικές αντιμετώπισής της από τα κράτη. Στη συνέχεια, εξετάζεται η ελληνική περίπτωση και ειδικότερα, η μακροπρόθεσμη ψηφιακή στρατηγική του ΥΠΕΞ για την παραπληροφόρηση, οι υπηρεσίες και οι κλάδοι που είναι αρμόδιοι για την αντιμετώπισή της, ποια μέσα έχουν στη διάθεσή τους, ποια η πηγή και οι θεματικές της παραπληροφόρησης για την Ελλάδα την τετραετία 2019-2022, ποιες οι πρακτικές του ΥΠΕΞ για την αντιμετώπισή της, ποιες οι μελλοντικές προοπτικές και σχέδια δράσης για την ελληνική ψηφιακή διπλωματία και επιχειρείται μια αποτίμηση της σχέσης της ελληνικής ψηφιακής διπλωματίας σε σχέση με την ελληνική εξωτερική πολιτική και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει.

ABSTRACT

This paper aims to examine disinformation counter-practices by the Hellenic Ministry of Foreign Affairs, both as a long-term strategy as well as in specific cases of disinformation spread, with the aim of a better understanding of the phenomenon in Greece. Towards this end, the concept of public digital diplomacy and its complementary relationship with traditional diplomacy are initially examined, as well as the concept of disinformation, its causes, actors, themes, international developments that is based on and state counter-practices. Moreover, this paper examines Greece as case-study, and in particular, the long-term digital strategy of the Hellenic Ministry of Foreign Affairs for countering disinformation, the services responsible including their means, sources and topics of disinformation for Greece from 2019 to 2022, counter-practices by the Hellenic Ministry of Foreign Affairs, future perspectives and action plans for Greek digital diplomacy. Finally, the relationship between Greek digital diplomacy and foreign policy is assessed.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΜΕΡΟΣ Α΄ : Θεωρητικό Πλαίσιο	8
Κεφάλαιο 1 ^ο : Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΨΗΦΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ	8
1.1. Η Δημόσια Διπλωματία	8
1.1.1. Ορισμοί.....	8
1.1.2. Σχέση παραδοσιακής και δημόσιας διπλωματίας	9
1.1.3. Κλασική και νέα Δημόσια Διπλωματία	9
1.2. Η Ψηφιακή Διπλωματία	10
1.2.1. Μεταμόρφωση της αρχιτεκτονικής της εξουσίας.....	10
1.2.2. Νέα εργαλεία, θέματα, περιβάλλοντα και δρώντες	11
1.2.3. Από την ψηφιακή προσαρμογή στην υιοθέτηση ψηφιακής στρατηγικής	12
Κεφάλαιο 2 ^ο : Η ΠΑΡΑΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ.....	14
2.1. Μορφές διαταραχής πληροφόρησης.....	14
2.2. Αιτίες και φορείς παραπληροφόρησης.....	16
2.3. Θεματικές παραπληροφόρησης.....	19
2.4. Διεθνές γεωπολιτικό πλαίσιο	21
2.5. Πρακτικές αντιμετώπισης της παραπληροφόρησης από τα κράτη	22
2.5.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.....	22
2.5.2. Θέσπιση νομοθεσίας και υιοθέτηση ορισμών.....	23
2.5.3. Στρατηγική οργάνωση των υπηρεσιών	25
2.5.4. Δημόσια Επικοινωνία – Διπλωματία.....	27
2.5.5. Διεθνής συνεργασία.....	28
ΜΕΡΟΣ Β΄ : Η ελληνική περίπτωση	32
Κεφάλαιο 3 ^ο : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	32
3.1. Αντικείμενο και σκοπός της έρευνας	32
3.2. Ερευνητικά ερωτήματα	32
3.3. Ερευνητική μέθοδος.....	32
Κεφάλαιο 4 ^ο : ΜΑΚΡΟΠΡΟΘΕΣΜΗ ΨΗΦΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΥΠΕΞ	33
4.1. Ψηφιακή προσαρμογή	33
4.2. Προς υιοθέτηση ψηφιακής στρατηγικής	34
4.2.1. Συναρμόδιοι φορείς δημόσιας διπλωματίας.....	34
4.2.2. Συντονισμός συναρμόδιων φορέων δημόσιας διπλωματίας	36
4.2.3. Αρμόδιες υπηρεσίες για τη διαχείριση της παραπληροφόρησης	37

4.2.3.1. Τμήμα Επικοινωνιακής Διαχείρισης Ειδικών Θεμάτων.....	38
4.2.3.2. Τμήμα Ψηφιακής Προβολής.....	38
4.2.3.3. Τμήμα Διαχείρισης Εθνικής Εικόνας	39
4.2.3.4. Γραφεία Δημόσιας Διπλωματίας.....	39
4.3. Στρατηγικό Σχέδιο.....	40
4.4. Συνοπτικές παρατηρήσεις	42
Κεφάλαιο 5 ^ο : ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ ΠΑΡΑΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ	42
5.1. Γεωπολιτικό πλαίσιο.....	42
5.2. Αποτελέσματα μελέτης περίπτωσης.....	44
5.2.1. Έτος 2019.....	45
5.2.2. Έτος 2020.....	46
5.2.3. Έτος 2021.....	49
5.2.4. Έτος 2022.....	52
5.3. Συνοπτικές παρατηρήσεις	59
Κεφάλαιο 6 ^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	62
6.1. Απαντήσεις ερευνητικών ερωτημάτων.....	62
6.2. Περιορισμοί.....	65
6.3. Συνεισφορά στη βιβλιογραφία	65
6.4. Θεματικές για νέα ερωτήματα και έρευνα	65
Κεφάλαιο 7 ^ο : ΕΠΙΛΟΓΟΣ	66
ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ.....	68
ΣΥΜΒΑΤΙΚΑ – ΘΕΣΜΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ.....	68
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	70
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	79

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η απειλή της παραπληροφόρησης έβαλε τέλος στην εποχή της αθωότητας της ψηφιακής διπλωματίας. Ενώ η αποτελεσματική διακρατική επικοινωνία είναι το κλειδί για την πολυμερή διακυβέρνηση, η διάδοση παραπληροφόρησης μπορεί να παρεμποδίσει τη συνεργασία, να μειώσει την αμοιβαία εμπιστοσύνη και να ενθαρρύνει παλιές και νέες συγκρούσεις¹. Τα ίδια εργαλεία που επιτρέπουν στα Υπουργεία Εξωτερικών να προσεγγίσουν τη διεθνή κοινή γνώμη, με σκοπό την ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας, την προσέλκυση της Διασποράς ή τη διαχείριση διεθνών κρίσεων, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διάτρηση του πολιτικού και πληροφοριακού περιβάλλοντος χωρών - στόχων. Η σκοτεινή πλευρά της ψηφιακής διπλωματίας ή αλλιώς η χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών ως εργαλεία παραπληροφόρησης και προπαγάνδας από κυβερνήσεις και μη κρατικούς δρώντες για την επιδίωξη στρατηγικών συμφερόντων, έχει επεκταθεί σε τέτοιο σημείο που να αρχίζει να επηρεάζει την παγκόσμια τάξη². Τα μέτρα που έχουν εφαρμόσει τα κράτη για να απαντήσουν ή να προλάβουν τις επιχειρήσεις παραπληροφόρησης περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων την υιοθέτηση επίσημων ορισμών, την ανάπτυξη οργανωτικών δομών ή τη βελτιστοποίηση του τρόπου οργάνωσης των κυβερνητικών υπηρεσιών, τη χρήση της στρατηγικής επικοινωνίας από τα Υπουργεία Εξωτερικών για την αποδόμηση και ανασκευή της παραπληροφόρησης, καθώς και τη διεθνή συνεργασία.

Η εργασία αυτή σκοπό έχει να εξετάσει τις πρακτικές αντιμετώπισης της παραπληροφόρησης από το ελληνικό ΥΠΕΞ τόσο ως μακροπρόθεσμη στρατηγική όσο και σε συγκεκριμένες περιπτώσεις διασποράς παραπληροφόρησης, με σκοπό την καλύτερη κατανόηση του φαινομένου στην ελληνική πραγματικότητα. Όσον αφορά στη δομή της, στο **πρώτο κεφάλαιο** αναλύεται η έννοια της δημόσιας ψηφιακής διπλωματίας, η συμπληρωματική σχέση της με την παραδοσιακή διπλωματία, καθώς και η ανάδυση της νέας δημόσιας διπλωματίας, μέσα από την εξέταση της διεθνούς βιβλιογραφίας. Στο **δεύτερο κεφάλαιο** εξετάζεται η επιστροφή της προπαγάνδας ως παραπληροφόρηση και αναλύονται οι αιτίες και οι φορείς της, οι θεματικές της, οι διεθνείς εξελίξεις στον απόηχο των οποίων εμφανίστηκε και οι πρακτικές αντιμετώπισής της από τα κράτη, μέσα από την εξέταση της διεθνούς βιβλιογραφίας. Στο **τρίτο κεφάλαιο** αναλύεται η μεθοδολογία της έρευνας και συγκεκριμένα, το αντικείμενο και ο σκοπός της, τα ερευνητικά ερωτήματα και η ερευνητική μέθοδος. Στο **τέταρτο κεφάλαιο** εξετάζεται η ελληνική περίπτωση, με την ανάλυση των μέσων που διαθέτει το ΥΠΕΞ (στρατηγική οργάνωση υπηρεσιών, ευρωπαϊκή νομοθεσία, δημόσια ψηφιακή διπλωματία) για την αντιμετώπιση της

¹ Giusti, S., Piras, E. (2021). *Diplomacy and interferences in social media: contrasting disinformation and protecting multilateralism*. Multilateralism and Global Governance.

² Bjola, C. & Pamment, J. (2019). *Countering online propaganda and extremism – The dark side of digital diplomacy*. Routledge New Diplomacy Studies, σ. 2.

παραπληροφόρησης, μέσα από την έρευνα πρωτογενών και δευτερογενών πηγών. Στο **πέμπτο κεφάλαιο** εξετάζονται οι πρακτικές που χρησιμοποίησε το ΥΠΕΞ για τη δημόσια αποδόμηση και ανασκευή περιπτώσεων διασποράς παραπληροφόρησης για την Ελλάδα την τετραετία 2019-2022 και παρατίθενται τα αποτελέσματα της έρευνας. Στο **έκτο κεφάλαιο** παρατίθενται τα συμπεράσματα μέσα από την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων και εξετάζονται οι περιορισμοί της εργασίας και η συνεισφορά της στη βιβλιογραφία. Στο **έβδομο κεφάλαιο** παρατίθεται ο επίλογος και ακολούθως η βιβλιογραφική επισκόπηση.

ΜΕΡΟΣ Α' : Θεωρητικό Πλαίσιο

Κεφάλαιο 1ο: Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΨΗΦΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

1.1. Η Δημόσια Διπλωματία

1.1.1. Ορισμοί

Σύμφωνα με τον Melissen, δραστηριότητες που στη σύγχρονη εποχή μπορούν να χαρακτηρισθούν ως «δημόσια διπλωματία» είναι τόσο παλιές όσο και η ίδια η διπλωματία³. Ως όρος, η δημόσια διπλωματία συναντάται από τα τέλη του 19^{ου} αι. σε βρετανικές και αμερικανικές εφημερίδες⁴. Ωστόσο, αποκτά το σύγχρονο νόημά της το 1965 σε ένα τεύχος του Κέντρου Δημόσιας Διπλωματίας Edward R. Murrow, το οποίο καθιέρωσε ο Edmund Gullion, πρύτανης στη Σχολή Νομικής και Διπλωματίας Fletcher του Πανεπιστημίου Tufts. Σύμφωνα με τον εν λόγω ορισμό: «Η ΔΔ στοχεύει στην επιρροή της στάσης του κοινού για τη διαμόρφωση και υλοποίηση της εξωτερικής πολιτικής. Περιλαμβάνει τις διαστάσεις των διεθνών σχέσεων πέρα από την παραδοσιακή διπλωματία, την καλλιέργεια από τις κυβερνήσεις της κοινής γνώμης σε άλλες χώρες, την διάδραση / αλληλεπίδραση ιδιωτικών ομάδων και συμφερόντων μιας χώρας με εκείνα μιας άλλης, την αναφορά των εξωτερικών υποθέσεων και τον αντίκτυπο της στην πολιτική, την επικοινωνία μεταξύ εκείνων που ασχολούνται με την επικοινωνία, ως διπλωμάτες και ξένοι ανταποκριτές και τη διαδικασία των διαπολιτισμικών επικοινωνιών»⁵. Σύμφωνα με τον ίδιο, ο λόγος που καθιερώθηκε ο όρος το 1965 ήταν γιατί υπήρχε αυτή η ανάγκη, καθώς η Υπηρεσία Ενημέρωσης των ΗΠΑ χρειαζόταν έναν εναλλακτικό όρο, έναντι του ουδέτερου «ενημέρωση» ή του κακοήθους «προπαγάνδα», πάνω στον οποίο θα οικοδομούσε νέα, καλοήθη νοήματα⁶.

Ο Carr τονίζοντας τη σημασία της ισχύος πάνω στην κοινή γνώμη (power over opinion)⁷, έκανε λόγο γι' αυτό που αργότερα καθιερώθηκε από τον Nye ως «ήπια ισχύς» (soft power)⁸, βασικό συστατικό της δημόσιας διπλωματίας, όπως αποτυπώνεται και στον ορισμό του Morgenthau, σύμφωνα με τον οποίο, η δημόσια διπλωματία αφορά στην κατάκτηση των συνειδήσεων των πολιτών και όχι της εδαφικής επικράτειας⁹. Σύμφωνα με τον Mannheim, η δημόσια διπλωματία είναι οι προσπάθειες των

³ Melissen, J. (2005). *The New Public Diplomacy, Soft Power in International Relations*. New York, NY: Palgrave Macmillan, σ. 3-5.

⁴ London Times και New York Times.

⁵ Cull, N. J. (2006). *Public Diplomacy before Gullion - The evolution of a phrase*, USC Center of Public Diplomacy.

⁶ Σπηλιωτακοπούλου, Ε. (2019). Νέα Μέσα και Εξωτερική Πολιτική: η αξιοποίηση των νέων μέσων από την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, σ. 14-16.

⁷ Carr, E.H. (1946). *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, 2nd ed. London, Macmillan.

⁸ Nye, JS. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. New York: Public Affairs.

⁹ Morgenthau, H. (1973) *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: Alfred A. Knopf.

κρατών να επηρεάσουν τις απόψεις του διεθνούς κοινού προς το συμφέρον μιας χώρας¹⁰, με στόχο τον καθορισμό ή την αλλαγή της ατζέντας¹¹.

1.1.2. Σχέση παραδοσιακής και δημόσιας διπλωματίας

Η δημόσια διπλωματία είναι το δημόσιο πρόσωπο της παραδοσιακής διπλωματίας, ως αναπόσπαστο, αλλά και διακριτό, κομμάτι της. Η επικοινωνία με τη διεθνή κοινή γνώμη είναι βασικό στοιχείο εξωτερικής πολιτικής. Η παραδοσιακή διπλωματία αφορά στις σχέσεις μεταξύ εκπροσώπων κρατών ή άλλων διεθνών δρώντων, ενώ η δημόσια διπλωματία στοχεύει το κοινό μιας ξένης χώρας. Παρ' όλα αυτά, η δημόσια διπλωματία είχε, και εξακολουθεί να έχει, μια πολύ σαφή λειτουργία: να υποστηρίζει και να διευκολύνει τις ενέργειες των κρατών δημιουργώντας συναίνεση όσον αφορά στους στόχους εξωτερικής πολιτικής και ευνοϊκό κλίμα στην ξένη κοινή γνώμη για αποδοχή των αντίστοιχων πρωτοβουλιών και δράσεων¹².

1.1.3. Κλασική και νέα Δημόσια Διπλωματία

Στις αρχές του 21^{ου} αι., ορισμένοι αναλυτές άρχισαν να χρησιμοποιούν τον όρο «Νέα δημόσια διπλωματία», ο οποίος, σύμφωνα με τον Gilboa, συνδέεται με την προσαρμογή της έννοιας της δημόσιας διπλωματίας στην Εποχή της Πληροφορίας¹³. Κατά τον Cull, ο νέος όρος συνδέεται με μία σειρά σημαντικών αλλαγών που αφορούν στην πρακτική της δημόσιας διπλωματίας¹⁴. Η νέα δημόσια διπλωματία διαφοροποιείται από την παραδοσιακή, ως προς τα εξής: α) Οι διεθνείς δρώντες περιλαμβάνουν τόσο κρατικές όσο και μη κρατικές οντότητες, με τις ΜΚΟ σε προεξάρχουσα θέση β) Η επικοινωνία με το διεθνές κοινό γίνεται σε πραγματικό χρόνο, χάρη στις νέες τεχνολογίες γ) Οι νέες τεχνολογίες καταρρίπτουν τα όρια μεταξύ εγχώριας και διεθνούς δημόσιας σφαίρας δ) Αντί της πολιτικής συνηγορίας/υπεράσπισης, η νέα δημόσια διπλωματία κάνει χρήση περισσότερο των διεθνών δικτύων ε) Γίνεται ολοένα και πιο συχνή αναφορά στην έννοια/πρακτική της ήπιας ισχύος στ) Μετατοπίζεται το βάρος της επικοινωνίας από το σχήμα «δρών προς κοινό» (actor to people) στο σχήμα «κοινό προς κοινό» ή διαπροσωπική επικοινωνία (people to people) ζ) Το μοντέλο επικοινωνίας των μηνυμάτων από πάνω-προς κάτω τείνει να εκλείψει υπέρ του νέου μοντέλου που βασίζεται στην οικοδόμηση σχέσεων. Συνολικά, η νέα δημόσια διπλωματία ξεχωρίζει από την κλασική λόγω της

10 Manheim, JB. (1990). *Strategic public diplomacy: The evolution of influence*. New York: Oxford University Press.

11 Nye, JS. (2008). *Public diplomacy and soft power*. The Annals of the American Academy of Political and Social Science; 616(1):94–109 στη Σπηλιωτακοπούλου Ε. (2019), ό.π., σ. 14.

12 Σπηλιωτακοπούλου, Ε. – Φραγκονικολόπουλος, Χ. (2020). *Netpolitik και Ελληνική Εξωτερική Πολιτική: Η Πρόκληση της Διαδικτυακής Επικοινωνίας και της Δημόσιας Διπλωματίας*. Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική Πολιτική, σ. 333.

13 Gilboa, E. (2008). *Searching for a Theory of Public Diplomacy*. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, τ. 616 (1), σ. 58.

14 Cull, N.J. (2009). *Public Diplomacy, Lessons from the past*, University of Southern California, Los Angeles: Figueroa Press, σ. 12-13.

ύπαρξης του αμφίδρομου/διαλογικού στοιχείου, το οποίο προϋποθέτει ακρόαση των άλλων εθνών¹⁵ και διάλογο με τη διεθνή κοινή γνώμη.

Πράγματι, η παγκοσμιοποίηση, η ταχύτητα διάδοσης της πληροφορίας και η αυξανόμενη παρουσία μη κρατικών δρώντων συντείνουν στην ολοένα μεγαλύτερη πολιτική βαρύτητα της κοινής γνώμης, σε διεθνές και εγχώριο επίπεδο, η οποία διεκδικεί και πετυχαίνει να λαμβάνει γνώση των τεκταινομένων, να συμμετέχει στο δημόσιο διάλογο και στη λήψη αποφάσεων. Το κοινό έχει επεκταθεί σε εμβέλεια και ταχύτητα και έχει διαφοροποιηθεί με αποτέλεσμα να μη μπορεί να προσεγγισθεί με ενιαίο τρόπο, ενώ παράλληλα οι δρώντες που διαμορφώνουν τις διαδικτυακές συζητήσεις αυξάνονται.

1.2. Η Ψηφιακή Διπλωματία

1.2.1. Μεταμόρφωση της αρχιτεκτονικής της εξουσίας

Η ψηφιακή διπλωματία περιλαμβάνει όλους τους τρόπους με τους οποίους η ψηφιοποίηση αλληλεπιδρά με τη διπλωματία¹⁶. Δεν πρόκειται μόνο για προσαρμογές των παραδοσιακών τρόπων διπλωματίας, αλλά και για νέους δρώντες στο πεδίο της διπλωματίας, πράγμα που έχει ως αποτέλεσμα τη μεταμόρφωση της αρχιτεκτονικής της εξουσίας με την εισαγωγή της «διαδικτυακής πολιτικής» (Netpolitik) στη θέση της “Realpolitik”¹⁷. Η ψηφιοποίηση έχει επιτρέψει μια πιο συμμετοχική κουλτούρα διπλωματίας αλλά και αναδιαρθρωμένα πρότυπα επικοινωνίας και εκπροσώπησης. Οι πρακτικές ψηφιακής διπλωματίας, μεταξύ των οποίων η ανταλλαγή μηνυμάτων στο Twitter ή η συλλογή πληροφοριών στο διαδίκτυο, αντανakλά και τα δύο αυτά χαρακτηριστικά¹⁸. Οι Hopke & Hestres υποστήριξαν ότι οι ψηφιακές τεχνολογίες «εκδημοκρατίζουν» τη διπλωματία, καθώς πολλαπλασιάζονται οι συμμετέχοντες, ενώ δίνεται η δυνατότητα σε μη κρατικούς δρώντες, ΜΚΟ και στο ευρύ κοινό να αμφισβητούν την κρατική εξουσία, άποψη που συμμερίζονται και οι Bos & Melissen¹⁹. Οι Bjola, Manor & Adiku υποστήριξαν ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν «ενδυναμωτική επίδραση» στις κοινότητες της Διασποράς στη σχέση τους με τις διπλωματικές Αρχές των χωρών προέλευσης, οδηγώντας τις να αναπτύξουν πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές σχέσεις με τα Υπουργεία Εξωτερικών και τις Διπλωματικές Αρχές²⁰. Πηγαίνοντας ένα βήμα παραπέρα, καθώς η

¹⁵ Gilboa, E. (2006). *Public Diplomacy, the Missing Component in Israel's Foreign Policy*, Israel Affairs. Vol 12(4), σ. 719.

¹⁶ Bjola C. & Holmes M. (2015). *Digital Diplomacy - Theory and Practice*, 1st ed., Routledge, London.

¹⁷ Bollier, D. (2003). *The Rise of Netpolitik. How the Internet is changing International Politics and Diplomacy* (A Report of the 11th Annual Aspen Institute, Washington DC), στους Σπηλιωτακοπούλου, Ε. – Φραγκονικολόπουλο, Χ. (2020), ό.π., σ. 333-334.

¹⁸ Hedling, E. & Bremberg, N. (2021). *Practice approaches to the digital transformation of Diplomacy: Toward a new research agenda*. International Studies Review 23, σ. 1603.

¹⁹ Hopke, J.E. & Hestres L.E. (2018). *Visualizing the Paris climate talks on Twitter: media and climate stakeholder visual social media during COP21*. Social Media and Society 4:3, σ. 1–15; Bos, M. & Melissen, J. (2019). *Rebel diplomacy and digital communication: public diplomacy in the Sahel*. International Affairs 95: 6, σ. 1331.

²⁰ Bjola, C., Manor, I. & Adiku, G.A. (2021). *Diaspora diplomacy in the digital age*. L. Kennedy, ed., Routledge handbook of diaspora diplomacy. Abingdon: Routledge.

τεχνολογία αναπτύσσεται αλματωδώς και η αλληλεπίδρασή της με τη δημοκρατία έχει μεγεθυνθεί, υποστηρίζεται ότι αναδύεται μια νέα μορφή δημοκρατίας, απαλλαγμένη από γεωγραφικούς και χρονικούς περιορισμούς και παράλληλα περισσότερο ενημερωμένη/πληροφορημένη, η ψηφιακή δημοκρατία. Την ίδια στιγμή όμως, ανακύπτουν τεράστιες προκλήσεις από τον έλεγχο της πληροφορίας, μέσα από μια εξελιγμένη μορφή προπαγάνδας, τη χειραγώγηση της πληροφόρησης ή παραπληροφόρηση²¹. Ο εκδημοκρατισμός απαιτεί ισχυρά προσόντα, δεδομένων των προσπαθειών που παρατηρούνται τόσο από κρατικούς όσο και από μη κρατικούς δρώντες να εργαλειοποιήσουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για πολιτικούς σκοπούς²² και της δυσκολίας που αντιμετωπίζουν οι κυβερνήσεις και τα Υπουργεία Εξωτερικών στις προσπάθειές τους να αναχαιτίσουν την παραπληροφόρηση²³. Εξάλλου, η αυξημένη πολυφωνία δεν συνοδεύεται απαραίτητα από μεγαλύτερη συναίνεση, καθώς η δικτύωση ενδέχεται να δημιουργήσει και μεγαλύτερη πόλωση.

1.2.2. Νέα εργαλεία, θέματα, περιβάλλοντα και δρώντες

Ανταποκρινόμενα στην ψηφιακή εποχή, οι κυβερνήσεις και τα Υπουργεία Εξωτερικών καλούνται να κάνουν όλο και περισσότερη χρήση των δυνατοτήτων των νέων μέσων επικοινωνίας προκειμένου να αφουγκραστούν την κοινή γνώμη, να συμμετάσχουν στο διάλογο μεταξύ των φορέων εξωτερικής πολιτικής και να προβάλουν τις δικές τους ιδέες και θέσεις²⁴. Το Twitter και το Facebook είναι τα πιο δημοφιλή ηλεκτρονικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται από τις διπλωματικές υπηρεσίες παγκοσμίως. Άλλα κοινωνικά μέσα που χρησιμοποιούνται στη δημόσια διπλωματία είναι το YouTube, το Flickr, το LinkedIn, το Pinterest και το Instagram. Ωστόσο, τα ψηφιακά εργαλεία έχουν πολύ πιο ουσιαστικό αντίκτυπο σε άλλες λειτουργίες της διπλωματίας, για παράδειγμα η τεχνητή νοημοσύνη ή τα big data στην πολιτική ανάλυση, με τα δεδομένα να χρησιμοποιούνται στη διπλωματία και στη χάραξη πολιτικής. Επίσης, οι διπλωμάτες καλούνται να χειριστούν πλήθος θεμάτων ψηφιακής πολιτικής σε τομείς, όπως: Τεχνολογία, Ασφάλεια, Ανθρώπινα Δικαιώματα, Οικονομία, Ανάπτυξη κ.α. Ενώ η ψηφιοποίηση πυροδοτεί μια νέα κατανομή οικονομικής και κοινωνικής ισχύος και αλλαγή του ψηφιακού γεωπολιτικού και γεωοικονομικού περιβάλλοντος²⁵. Ο μετασχηματισμός των εργαλείων, των θεμάτων και του περιβάλλοντος της διπλωματίας δημιουργεί παγκόσμιες διαδικτυακές κοινότητες οι οποίες περιλαμβάνουν μία σειρά δρώντων (κυβερνήσεις, ακαδημαϊκούς, ΜΚΟ, δεξαμενές σκέψης,

²¹ βλ. 2^ο Διεθνές Φόρουμ Ψηφιακής Ασφάλειας (31.05.2022 – 02.06.2022) στη Βιέννη, International Digital Security Forum (IDSF) Vienna 2022, <https://idsf.io>, δεύτερη ημέρα του Φόρουμ «Προστασία των κρίσιμων εθνικών και διεθνών ψηφιακών υποδομών».

²² McKay, S. & Tenove, C. (2020). *Disinformation as a threat to deliberative democracy*. Political Research Quarterly 74: 3, σ. 703–17.

²³ Humprecht, E., Esser, F. & Van Aelst, P. (2020). *Resilience to online disinformation: a framework for cross-national comparative research*. International Journal of Press/Politics 25:3, σ. 493–516; Bjola, C. (2018). *The ethics of countering digital propaganda*. Ethics and International Affairs 32: 3, σ. 305–15.

²⁴ Hocking, B. & Melissen, J. (2015). *Diplomacy in the Digital Age*. Clingendael Report, Netherlands Institute of International Relations.

²⁵ Για παράδειγμα, η κεφαλαιοποίηση αγοράς της Apple στο τέλος του 2020 (2,23 τρις δολάρια ΗΠΑ) ήταν παρόμοια με το συνολικό ΑΕΠ του 2019 ολόκληρης της αφρικανικής ηπείρου (2,33 τρις δολάρια ΗΠΑ).

απλούς πολίτες). Οι Hedling & Bremberg παρατήρησαν, ότι η ψηφιοποίηση άλλαξε ακόμα και το ποιος μπορεί να θεωρηθεί φορέας άσκησης διπλωματίας, καθώς και το τι θεωρείται διπλωματική πρακτική²⁶.

1.2.3. Από την ψηφιακή προσαρμογή στην υιοθέτηση ψηφιακής στρατηγικής

Όσον αφορά ειδικότερα στη διαδικασία προσαρμογής των Υπουργείων Εξωτερικών στην ψηφιακή εποχή, οι Bjola & Minor περιγράφουν την εξέλιξη της ψηφιακής διπλωματίας ως μια διαδικασία δύο σταδίων που αποτελείται από την ψηφιακή προσαρμογή και την υιοθέτηση ψηφιακής στρατηγικής. Η **ψηφιακή προσαρμογή** είναι μια εξωτερικά επαγόμενη διαδικασία κατά την οποία εξωτερικά γεγονότα απαιτούν από τους διπλωμάτες να αξιοποιήσουν τις νέες ψηφιακές τεχνολογίες. Η προσαρμογή είναι μια σύντομη διαδικασία που φέρνει άμεσα αλλαγές. Η **υιοθέτηση ψηφιακής στρατηγικής**, από την άλλη, είναι μια εσωτερικά επαγόμενη διαδικασία μέσω της οποίας διπλωμάτες και διπλωματικές Αρχές δοκιμάζουν και αξιολογούν τις ψηφιακές τεχνολογίες και επιλέγουν ποιες θα υιοθετήσουν για να υποστηρίξουν τους στόχους εξωτερικής πολιτικής τους²⁷.

Η τελευταία δεκαετία έχει δείξει ότι η ψηφιακή προσαρμογή αναπτύσσεται στον απόηχο μεγάλων γεγονότων. Πριν από το 2010, τον ενθουσιασμό των πρώτων ΥΠΕΞ στην υιοθέτηση ψηφιακής τεχνολογίας²⁸ δεν συμερίζονταν πολλά άλλα. Ωστόσο, η Αραβική Άνοιξη ανάγκασε τους διπλωμάτες να επανεξετάσουν τις θέσεις τους για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Η παρουσία στο Facebook για παράδειγμα, έδινε πλέον τη δυνατότητα παρακολούθησης του δημοσίου διαλόγου σε πραγματικό χρόνο και πρόβλεψης των πιθανών κραδασμών στο διεθνές σύστημα²⁹. Μέχρι το 2012, το ΥΠΕΞ των ΗΠΑ διαχειριζόταν ήδη 288 σελίδες στο Facebook, σχεδόν 200 λογαριασμούς στο Twitter και 125 κανάλια στο YouTube³⁰. Ωστόσο, μεταξύ 2012 και 2015 το State Department πέρασε από την ψηφιακή προσαρμογή / πειραματισμό στην υιοθέτηση ψηφιακής στρατηγικής, με την έκδοση κατευθυντήριων οδηγιών για τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης από τις πρεσβείες, την καθιέρωση συγκεκριμένων πρακτικών και την ψηφιακή εκπαίδευση των διπλωματών που επιθυμούσαν να χρησιμοποιήσουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για συμμετοχή στο δημόσιο διάλογο. Άρχισε επίσης να αξιοποιεί και άλλες πλατφόρμες μέσων κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Snapchat και το Medium, για αλληλεπίδραση με περισσότερο διαφοροποιημένα κοινά.

²⁶ Hedling, E. & Bremberg, N. (2021). *Practice approaches to the digital transformations of diplomacy: toward a new research agenda*. International Studies Review 23: 4, σ. 1595–1618.

²⁷ Bjola, C. – Manor, I. (2022). *The rise of hybrid diplomacy: from digital adaptation to digital adoption*. International Affairs, Volume 98, Issue 2, σ. 471–491.

²⁸ Το ΥΠΕΞ των ΗΠΑ δημιούργησε το λογαριασμό του το 2007, το Υπουργείο Εξωτερικών και Κοινοπολιτείας του Ηνωμένου Βασιλείου και το ΥΠΕΞ της Βραζιλίας το 2009, τα ΥΠΕΞ της Σουηδίας και της Ινδίας το 2010.

²⁹ Khatib, L., Dutton W. & Thelwall M. (2012). *Public diplomacy 2.0: A case study of the US digital outreach team*. Middle East Journal 66: 3, σ. 453–72; Seib, P. (2012). *Real-time diplomacy: politics and power in the social media era*. New York: Palgrave Macmillan.

³⁰ Hayden, C. (2012). *Social media at state: power, practice, and conceptual limits for US public diplomacy*. Global Media Journal 11: 21, σ. 10.

Παρόμοιες πρακτικές υιοθετήθηκαν και από άλλα ΥΠΕΞ, αλλά και από διεθνείς οργανισμούς. Μέχρι το 2018, το 93 % των αρχηγών κυβερνήσεων και των ΥΠΕΞ σε όλο τον κόσμο είχαν λογαριασμούς στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, μαζί με περισσότερες από 4.600 πρεσβείες και 1.400 πρέσβεις.³¹ Το ΥΠΕΞ της Λιθουανίας, για παράδειγμα, άνοιξε λογαριασμό στο LinkedIn για να συνδεθεί με ακαδημαϊκούς και επιχειρηματίες ομογενείς για την ανάσχεση του brain drain.³² Το Twitter έχει αξιοποιηθεί από τα ευρωπαϊκά ΥΠΕΞ ως μέσο επικοινωνίας ελίτ προς ελίτ για τη διευκόλυνση της αλληλεπίδρασης μεταξύ διπλωματών, δημοσιογράφων και υπευθύνων χάραξης πολιτικής.³³ Το Facebook έχει αξιοποιηθεί ως μέσο επικοινωνίας των ελίτ προς το κοινό για τη διευκόλυνση της αλληλεπίδρασης των διπλωματών με τη διεθνή κοινή γνώμη και τη Διασπορά.³⁴

Σύμφωνα με τους Bjola & Minor, αφορμή για την έναρξη της διαδικασίας ψηφιακής προσαρμογής αποτελούν οι γεωπολιτικοί κραδασμοί συνδυαστικά με νέα πρότυπα χρήσης ψηφιακών τεχνολογιών. Παραδείγματα γεωπολιτικών κραδασμών είναι είτε η ταχύτητα με την οποία οι αραβικές εξεγέρσεις εξαπλώθηκαν στη Μέση Ανατολή το 2011, είτε η ευκολία με την οποία διάφορες ομάδες χρησιμοποίησαν τις ψηφιακές τεχνολογίες για να διαμορφώσουν τις αντιλήψεις του κοινού και να προετοιμάσουν την εισβολή στην Κριμαία το 2014. Μέχρι το 2015–16, η συριακή σύρραξη και η ρωσική προσάρτηση της Κριμαίας είχαν δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για ένα δεύτερο βήμα προς την ψηφιακή προσαρμογή. Οι εκστρατείες ψηφιακής προπαγάνδας του Ισλαμικού Κράτους στο Ιράκ και τη Συρία (ISIS),³⁵ καθώς και οι εικαζόμενες ρωσικές παρεμβάσεις στο δημοψήφισμα για το Brexit και τις εκλογές του 2016 στις ΗΠΑ, ανάγκασαν τους διπλωμάτες να προσαρμοστούν ξανά. Ολόκληροι πληθυσμοί έγιναν στόχος του ISIS ή της Ρωσίας χωρίς καμία δυτική κυβέρνηση να είναι σε θέση να αντιδράσει αποτελεσματικά³⁶. Εξίσου ανησυχητικό ήταν το γεγονός ότι η διαδικτυακή παραπληροφόρηση ίσως διαμόρφωνε πεποιθήσεις και συμπεριφορές εκτός Διαδικτύου.³⁷ Χώρες όπως το Ιράν, η Κίνα και η Βόρεια Κορέα δημιούργησαν δίκτυα ψεύτικων λογαριασμών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στο πλαίσιο εκστρατειών παραπληροφόρησης εναντίον άλλων χωρών³⁸.

³¹ Lüfkens, M. (2018). *Twiplomacy Study 2018*.

³² Manor, I. (2019). *The digitalization of public diplomacy*.

³³ Dodd, M.D. & Collins, S.J. (2017). *Public relations message strategies and Public Diplomacy 2.0: an empirical analysis using central-eastern European and western embassy Twitter accounts*, Public Relations Review 43: 2, σ. 417–25.

³⁴ Spry, D. (2020). *From Delhi to Dili: Facebook diplomacy by ministries of foreign affairs in the Asia–Pacific*. Hague Journal of Diplomacy 15: 1–2, σ. 93–125.

³⁵ Conway, M., Khawaja, M., Lakhani, S., Reffin, J., Robertson, A. & Weir, D. (2019). *Disrupting Daesh: measuring takedown of online terrorist material and its impacts*. Studies in Conflict & Terrorism 42: 1–2, σ. 141–60.

³⁶ Jamieson, K.H. (2020). *Cyberwar: How Russian hackers and trolls helped elect a president: what we don't, can't, and do know*. Oxford: Oxford University Press.

³⁷ Bjola, C. & Manor, I. (2021). *Digital propaganda as symbolic convergence: the case of the Russian ads during the 2016 US presidential elections*. Rawnsley, G., Ma Y. & Pothong, K., eds, Handbook of political propaganda. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar.

³⁸ Bradshaw, S. & Howard, P.N. (2019). *The global disinformation order: 2019 global inventory of organized social media manipulation*, working paper. Oxford: Project on Computational Propaganda.

Μια σειρά άλλων παραγόντων επηρεάζουν επίσης την ψηφιακή προσαρμογή των ΥΠΕΞ: Πρώτον, η συνειδητοποίηση ότι οι αναδυόμενες τεχνολογίες αντιπροσωπεύουν μια **νέα πηγή ισχύος** και ασκούν ουσιαστική επιρροή στις κυβερνητικές πολιτικές. Η Αραβική Άνοιξη έδειξε ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να επισπεύσουν την πτώση αυταρχικών κυβερνήσεων ενισχύοντας λανθάνουσες κοινωνικές και πολιτικές εντάσεις.³⁹ Παρομοίως, η συριακή σύρραξη και το γεωπολιτικό πλαίσιο μετά την Κριμαία έδειξαν ότι η ψηφιακή παραπληροφόρηση μπορούσε να αλλάξει τις αντιλήψεις των χρηστών και τη συμπεριφορά τους προς μια ορισμένη κατεύθυνση⁴⁰. Έγινε αντιληπτό ότι η επιρροή των ψηφιακών τεχνολογιών στις παγκόσμιες υποθέσεις δεν μπορεί να αγνοηθεί, γιατί κάτι τέτοιο θα μπορούσε να έχει επιπτώσεις στην υλοποίηση των στόχων εξωτερικής πολιτικής. Δεύτερον, οι νέες τεχνολογίες αποδείχθηκαν ικανές να **ενισχύσουν τις καθιερωμένες μεθόδους διπλωματίας**, όχι να τις απειλήσουν. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αξιοποιήθηκαν γρήγορα από τα ΥΠΕΞ, καθώς τους επέτρεψαν να εφαρμόσουν στρατηγικές επικοινωνίας στο πλαίσιο της δημόσιας διπλωματίας πιο αποτελεσματικά από τα παραδοσιακά μέσα. Η ψηφιακή στρατηγική επικοινωνία, από την άλλη, μπορεί να ενισχύσει τις πρεσβείες στην αποδόμηση ειδήσεων.⁴¹ Τρίτον, το **κόστος μετάβασης** από την προσαρμογή στην υιοθέτηση. Το άνοιγμα λογαριασμών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και η εκπαίδευση διπλωματών για τη χρήση τους απαιτεί πολύ λιγότερη προσπάθεια και πόρους από τη δημιουργία μονάδων στρατηγικής επικοινωνίας («stratcomm»), εξ ου και το χαμηλότερο ποσοστό υιοθέτησής τους από τα ΥΠΕΞ. Εκτός από την τεχνογνωσία και τα τεχνικά ζητήματα, η δημιουργία μονάδων στρατηγικής επικοινωνίας αναπόφευκτα ενεργοποιεί διοργανικές τριβές, δημοσιονομικές διαφορές και πιθανές διενέξεις δικαιοδοσίας, οι οποίες γενικά απαιτούν χρόνο και πολιτικό κεφάλαιο για να αντιμετωπιστούν⁴².

Κεφάλαιο 2ο: Η ΠΑΡΑΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ

2.1. Μορφές διαταραχής πληροφόρησης

Σύμφωνα με τους Wardle & Darakshan, η **διαταραχή της πληροφόρησης** μπορεί να λάβει τις εξής μορφές: α) «Dis-information» (παραπληροφόρηση): ψευδείς πληροφορίες που διασπείρονται με σκοπό να προκαλέσουν βλάβη σε ένα πρόσωπο, μια κοινωνική ομάδα, έναν οργανισμό ή μια χώρα β) «Mis-information» (ψευδοπληροφόρηση): ψευδείς πληροφορίες που δεν έχουν σκοπό να προκαλέσουν βλάβη (σε κάποιες περιπτώσεις ταυτίζεται με την κακή δημοσιογραφία) και γ) «Mal-

³⁹ Bellin, E. (2012). *Reconsidering the robustness of authoritarianism in the Middle East: lessons from the Arab Spring*. Comparative Politics 44: 2, σ. 127–49.

⁴⁰ Bjola, C. & Pamment, J. (2018). *Countering online propaganda and extremism: the dark side of digital diplomacy*. Abingdon and New York: Routledge.

⁴¹ Manor, I. & Bjola, C. (2021). *Public diplomacy in the age of “post-reality”*. Pawel Surowiec and Ilan Manor, eds, Public diplomacy and the politics of uncertainty. Cham: Palgrave Macmillan, σ. 111–43.

⁴² Bjola, C. – Manor, I. (2022), ό.π.

information» (κακόβουλη πληροφόρηση): αληθείς πληροφορίες που διασπείρονται με σκοπό να βλάψουν ένα πρόσωπο, έναν οργανισμό ή μια χώρα (π.χ. δημοσίευση πληροφοριών που αφορούν ζητήματα εθνικής άμυνας)⁴³. Σύμφωνα με τον Taylor⁴⁴ και τους Jowett & O'Donnell⁴⁵, στις πρακτικές προπαγάνδας περιλαμβάνεται μεταξύ άλλων η παραπληροφόρηση (Disinformation). Η Hobbs θεωρεί ότι και η παραπληροφόρηση και η προπαγάνδα εμπίπτουν στις παραποιημένες ειδήσεις⁴⁶.

Σύμφωνα με τον Πλειό, υπάρχουν τρεις κατηγορίες παραποιημένων ειδήσεων (fake news): α) παραποίηση πραγματολογικών γεγονότων (α' βαθμού), β) παραποίηση συστημικών γεγονότων (ερμηνευτικών πλαισίων) και γ) παραποίηση ιδεατικών γεγονότων (αφηγημάτων)⁴⁷. Η παραπληροφόρηση ανήκει στην περίπτωση παραποίησης συστημικών γεγονότων (ερμηνευτικών πλαισίων). Ενώ, τα fake news ανήκουν στην περίπτωση παραποίησης ιδεατικών γεγονότων (αφηγημάτων) και περιλαμβάνουν και τις ψεύτικες (false news) και τις παραποιημένες ειδήσεις. Σύμφωνα με τους Φραγκονικολόπουλο & Πουλακιδάκο, η λέξη fake σημαίνει όχι γνήσιο, δηλαδή πλαστό ή επίπλαστο. Υπονοεί την πρόθεση εξαπάτησης. Τα fake news είναι ειδήσεις που επινοούνται ή παραποιούνται σκόπιμα. Οι παραποιημένες ειδήσεις (fake news) προέκυψαν από την αμερικανική προεδρική εκστρατεία του 2016 και την προσπάθεια διάδοσης κατασκευασμένων ιστοριών μέσω των προκαταλήψεων του κοινού⁴⁸. Όλο και μεγαλύτερος αριθμός πολιτών υιοθετούν τη ρητορική περί παραποιημένων ειδήσεων, σημαντικό ποσοστό ωστόσο θεωρεί ως παραποιημένες ειδήσεις περιπτώσεις που δεν υπάγονται σε αυτή την κατηγορία⁴⁹. Ο χαρακτηρισμός των ειδήσεων ή των ισχυρισμών του πολιτικού αντιπάλου ή κάποιων πληροφοριών ως παραποιημένες ειδήσεις (fake news) μπορεί επίσης να συνιστά παραποιημένη είδηση. Γι' αυτό το λόγο, κάποιος που ακολουθεί μια στρατηγική παραγωγής παραποιημένων ειδήσεων, μπορεί να χαρακτηρίζει συχνά ως παραποιημένες (fake) τις ειδήσεις ενός πολιτικού αντιπάλου (λ.χ. Τραμπ)⁵⁰.

Σύμφωνα με τον Πλειό, οι ψευδείς ειδήσεις (false news), σε αντίθεση με τις παραποιημένες, δεν διαδίδονται υποχρεωτικά με σκοπό εξαπάτησης. Η «παραποιημένη είδηση είναι υβρίδιο αξιόπιστης και ψευδούς πληροφόρησης, μια τέτοια ρηματική κατασκευή επίκαιρων γεγονότων που

⁴³ Wardle, C. & Darakshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Strasbourg: Council of Europe, <https://rm.coe.int/>

⁴⁴ Taylor Ph. (2003). *Munitions of the mind: a history of propaganda from the ancient world to the present era*. Manchester: Manchester University Press.

⁴⁵ Jowett G.S. & O'Donnell V. (1999). *Propaganda & Persuasion*. London: Sage.

⁴⁶ Hobbs R. (2017). *Teaching & Learning in a Post-Truth World*, Educational Leadership, v. 75, n. 3, σ. 26-31.

⁴⁷ Smith, M. (2017). *What counts as fake news?*. YouGov, στον Πλειό Γ. (2021). *Παραποιημένες ειδήσεις (Fake news) – Ο μετασχηματισμός της προπαγάνδας στην κοινωνία της ενημέρωσης*. εκδ. Gutenberg, Αθήνα, σ. 168-180.

⁴⁸ Frangonikolopoulos C. & Poulakidakos S. (2018). *Regimes of truth in the communication and reporting of the European Union; Post-Truth, Post-Propaganda or just... propaganda?*. International Journal of Media and Culture Politics, σ. 68-69.

⁴⁹ Πλειός Γ., ό.π., σ. 201.

⁵⁰ Πλειός Γ., ό.π., σ. 202.

περιγράφει πραγματικά γεγονότα, ψευδοποιεί όμως ορισμένες πλευρές τους»⁵¹. Σύμφωνα με τον Waisbord, οι παραποιημένες ειδήσεις αφενός μιμούνται τις πραγματικές ειδήσεις, αφετέρου χρησιμοποιούν τις υπάρχουσες πεποιθήσεις του κοινού με στόχο την άσκηση επιρροής ή την αποσταθεροποίηση κοινωνιών και θεσμών⁵².

Η Ομάδα Εμπειρογνομόνων για την καταπολέμηση των παραποιημένων ειδήσεων (fake news) και της Διαδικτυακής Παραπληροφόρησης, συσταθείσα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2018⁵³, ορίζει την **παραπληροφόρηση** ως εξής: «(...) όλες οι μορφές ψευδών, ανακριβών ή παραπλανητικών πληροφοριών που σχεδιάζονται, παρουσιάζονται και προωθούνται για να προκαλέσουν σκόπιμα δημόσια βλάβη ή που έχουν σκοπό το κέρδος. Στόχος της παραπληροφόρησης είναι να αποσπάσει την προσοχή από συγκεκριμένο θέμα και να διχάσει, να σπείρει την αμφιβολία διαστρεβλώνοντας και παραποιώντας γεγονότα, προκαλώντας έτσι σύγχυση στους πολίτες και κλονίζοντας την πίστη τους στους θεσμούς και τις καθιερωμένες πολιτικές διαδικασίες». Σύμφωνα με την ίδια Ομάδα, ο όρος fake news (παραποιημένες ειδήσεις) «δεν επαρκεί για να αποτυπώσει το περίπλοκο πρόβλημα της παραπληροφόρησης». Ως εκ τούτου, θα προτιμάται ο όρος Disinformation⁵⁴.

Σύμφωνα με την από 26.04.2018 ανακοίνωση της Επιτροπής, προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο: «Η **παραπληροφόρηση** νοείται ως η επαληθεύσιμα ψευδής ή παραπλανητική πληροφορία που δημιουργείται, παρουσιάζεται και διαδίδεται για οικονομικό όφελος ή για την σκόπιμη εξαπάτηση του κοινού και μπορεί να προκαλέσει δημόσια ζημία. Η δημόσια ζημία περιλαμβάνει τις απειλές για τις δημοκρατικές πολιτικές και τις διαδικασίες χάραξης πολιτικής, καθώς και για τα δημόσια αγαθά, όπως η προστασία της υγείας των πολιτών της ΕΕ, του περιβάλλοντος ή της ασφάλειας. Η παραπληροφόρηση δεν περιλαμβάνει την αναφορά λαθών, τη σάτιρα και την παρωδία ή τις σαφώς προσδιορισμένες κομματικές απόψεις και τον σχολιασμό»⁵⁵.

2.2. Αιτίες και φορείς παραπληροφόρησης

Η παραπληροφόρηση είναι ένα πολύπλευρο και περίπλοκο ζήτημα και σύμπτωμα μιας ευρύτερης διαταραχής της πληροφόρησης από την οποία πολλοί παράγοντες - φορείς δημόσιας διπλωματίας (κρατικοί και μη) επωφελούνται για διάφορους και μερικές φορές αλληλένδετους

⁵¹ Πλειός Γ., ό.π., σ. 47.

⁵² Waisbord, S. (2018). *Truth is what happens to news: on journalism, fake news, and post truth*. Journalism Studies, 19(13): 1866-1878, στον Πλειό Γ., ό.π., σ. 94.

⁵³ European Commission, Directorate – General for Communications Networks, Content and Technology (2018). *A multi-dimensional approach to disinformation: Report of the independent high level Group on fake news and online disinformation*, <https://op.europa.eu/>

⁵⁴ Διακομανώλη, Κ. *Fake news: Τι κάνει η Ευρώπη; Στον απόηχο των Ευρωεκλογών*. εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, σ. 30-31.

⁵⁵ European Commission (2018). *Tackling online disinformation: A European Approach*. Communication from the Commission to the EU Parliament, the Council, the EU Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.

σκοπούς⁵⁶. Οι εκστρατείες παραπληροφόρησης ιδίως από τρίτες χώρες, αποτελούν συχνά μέρος υβριδικού πολέμου και περιλαμβάνουν κυβερνοεπιθέσεις και παραβιάσεις της ασφάλειας του διαδικτύου. Ξένοι κρατικοί φορείς αναπτύσσουν όλο και περισσότερο στρατηγικές παραπληροφόρησης για να επηρεάσουν τον κοινωνικό διάλογο, να διχάσουν και να παρέμβουν στη δημοκρατική λήψη αποφάσεων⁵⁷. Ωστόσο, η αποκάλυψη κακόβουλων εκστρατειών παραπληροφόρησης από κρατικούς παράγοντες είναι μεν σημαντική, αλλά είναι μόνο μια πτυχή της παραπληροφόρησης⁵⁸.

Ο Hamm διακρίνει τέσσερις αιτίες παραπληροφόρησης: α) τη δημιουργία κοινωνικών εντάσεων για συγκεκριμένα θέματα ή/και για την προώθηση μιας ατζέντας (ξένος(οι) παράγοντας(ες) σε εγχώριο κοινό), β) την υπονόμηση των εγχώριων πολιτικών αντιπάλων ή/και την προώθηση μιας ατζέντας (εγχώριοι παράγοντες σε εγχώριο κοινό), γ) το κέρδος και δ) την εξυπηρέτηση ενός ιδεολογικού, κανονιστικού ή/και οικονομικού στόχου. Αυτοί οι λόγοι δεν είναι στατικοί, συχνά εναλλάσσονται ως προς τους δρώντες, τις συμπεριφορές και το περιεχόμενο και μπορούν επίσης να είναι συμβιωτικοί με τρόπο που ο ένας να ενισχύει τον άλλο⁵⁹.

Η άνθηση της παραπληροφόρησης έχει συσχετιζόμενες οικονομικές, τεχνολογικές, πολιτικές και ιδεολογικές αιτίες⁶⁰. Πρώτον, η διάχυση της παραπληροφόρησης είναι σύμπτωμα ευρύτερων κοινωνικών φαινομένων. Η οικονομική ανασφάλεια, η άνοδος του εξτρεμισμού και οι πολιτισμικές μετατοπίσεις προσφέρουν γόνιμο έδαφος για εκστρατείες παραπληροφόρησης ώστε να ενθαρρυνθούν οι κοινωνικές εντάσεις, η πόλωση και η δυσπιστία. Οι οργανισμοί και φορείς επιρροής (επιχειρήσεις, κράτη ή οργανώσεις) μπορούν να χρησιμοποιήσουν την παραπληροφόρηση για να χειραγωγήσουν το δημόσιο διάλογο πάνω σε πολιτικά ή κοινωνικά θέματα. Ο αντίκτυπος της παραπληροφόρησης διαφέρει από τη μια κοινωνία στην άλλη, ανάλογα με τα επίπεδα εκπαίδευσης, τη δημοκρατική νοοτροπία, την εμπιστοσύνη στους θεσμούς, τη συμμετοχικότητα των εκλογικών συστημάτων και τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες.

Δεύτερον, η διάχυση της παραπληροφόρησης λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο της βαθιάς μεταμόρφωσης των μέσων ενημέρωσης. Η αύξηση των πλατφορμών έχει επηρεάσει δημοσιογράφους και επιχειρήσεις μέσων ενημέρωσης, που προσπαθούν να προσαρμόσουν τα επιχειρηματικά τους μοντέλα και να βρουν νέους τρόπους οικονομικής αξιοποίησης του περιεχομένου τους. Επιπλέον, ορισμένες πλατφόρμες έχουν αναλάβει λειτουργίες οι οποίες παραδοσιακά συνδέονται με τα μέσα ενημέρωσης και εισέρχονται στη διακίνηση ειδήσεων ως κόμβοι συγκέντρωσης και διαμοιρασμού

⁵⁶ Hamm, L. (2020). *The few faces of disinformation*. EU DisinfoLab.

⁵⁷ Διακομανώλη, Κ., ό.π., σ. 74-75.

⁵⁸ Machado, G. (2020). *Being cautious with attribution: Foreign interference & Covid-19 Disinformation*, EU DisinfoLab.

⁵⁹ Hamm, L. (2020). *The few faces of disinformation*, EU DisinfoLab.

⁶⁰ European Commission (2018). *Tackling online disinformation: A European Approach*. Communication from the Commission to the EU Parliament, the Council, the EU Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, σ. 5-7.

περιεχομένου χωρίς απαραίτητα να έχουν τέτοιες δυνατότητες. Οικονομικά κίνητρα τις οδηγούν στην προσέλκυση μεγάλου αριθμού χρηστών και στη μεγιστοποίηση του χρόνου που δαπανούν οι χρήστες στις υπηρεσίες τους, δίνοντας πλεονέκτημα στην ποσότητα πληροφοριών σε σχέση με την ποιότητα και ανεξάρτητα από τον αντίκτυπο.

Τρίτον, οι τεχνολογίες κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να χειραγωγηθούν, προκειμένου να διασπείρουν την παραπληροφόρηση μέσω διαδοχικών σταδίων: (i) δημιουργία· (ii) ενίσχυση μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και άλλων μέσων του διαδικτύου· και (iii) διάδοση από τους χρήστες. **(i) Δημιουργία της παραπληροφόρησης.** Η παραπληροφόρηση είναι ένα ισχυρό, φθηνό και συχνά οικονομικά επωφελές εργαλείο επιρροής. Μέχρι σήμερα, οι περισσότεροι γνωστές υποθέσεις αφορούν γραπτό κείμενο, το οποίο μερικές φορές συμπληρώνεται από αυθεντικές εικόνες ή οπτικοακουστικό περιεχόμενο που διαχωρίζεται από το πλαίσιο του. Πλέον είναι διαθέσιμη και νέα, εύχρηστη τεχνολογία για τη δημιουργία ψευδών εικόνων και οπτικοακουστικού περιεχομένου, οι λεγόμενες «βαθιά ψευδείς» (deep fake) ειδήσεις, προσφέροντας ισχυρότερα μέσα χειραγώγησης της κοινής γνώμης. **(ii) Ενίσχυση μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και άλλων μέσων του διαδικτύου.** Ένα φάσμα αιτιών προσφέρει γόνιμο έδαφος για την εξάπλωση της παραπληροφόρησης στο διαδίκτυο. Οι μηχανισμοί άνθησης της παραπληροφόρησης είναι: α) ο αλγόριθμος: τα κριτήρια που χρησιμοποιεί ο αλγόριθμος ώστε να δίνει προτεραιότητα ως προς την εμφάνιση των πληροφοριών καθορίζονται από το μοντέλο των πλατφορμών και τον τρόπο με τον οποίο αυτό ευνοεί το εξατομικευμένο και εντυπωσιοθηριακό περιεχόμενο, το οποίο είναι περισσότερο πιθανό να προσελκύσει την προσοχή και να διαμοιραστεί μεταξύ των χρηστών. Μέσω της διευκόλυνσης διαμοίρασης εξατομικευμένου περιεχομένου μεταξύ ομονοούντων χρηστών, ο αλγόριθμος εμμέσως αυξάνει την πώληση και ενδυναμώνει τις επιπτώσεις της παραπληροφόρησης. β) η διαφήμιση: το σύγχρονο μοντέλο ψηφιακής διαφήμισης βασίζεται συχνά στα κλικ που παρέχουν εντυπωσιοθηριακό και εξαιρετικά δημοφιλές (viral) περιεχόμενο. Αυτό το μοντέλο βασίζεται σε διαφημιστικά δίκτυα που εξασφαλίζουν συγχρονική τοποθέτηση των διαφημίσεων βάσει αλγοριθμικής λήψης αποφάσεων. Αυτό διευκολύνει την τοποθέτηση διαφημίσεων σε ιστοχώρους που δημοσιεύουν εντυπωσιοθηρικό περιεχόμενο που στοχεύει στα συναισθήματα των χρηστών, μεταξύ άλλων και με την παραπληροφόρηση γ) η τεχνολογία: Οι επιγραμμικές τεχνολογίες όπως οι αυτοματοποιημένες υπηρεσίες (οι οποίες αναφέρονται ως «bots») αυξάνουν τεχνητά τη διάχυση της παραπληροφόρησης. Οι μηχανισμοί αυτοί διευκολύνονται από προσομοιώσεις προφίλ (ψευδείς λογαριασμούς) που δεν αντιστοιχούν σε αυθεντικό χρήστη και μερικές φορές ενορχηστρώνονται σε μαζική κλίμακα (που αναφέρονται ως «εργοστάσια τρολαρίσματος»). **(iii) Διάδοση από τους χρήστες.** Οι ίδιοι οι χρήστες διαδραματίζουν, επίσης, ρόλο στη διάδοση της παραπληροφόρησης, η οποία τείνει να ταξιθεύει γρηγορότερα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης λόγω της ροπής των χρηστών να μοιράζονται περιεχόμενο χωρίς προηγούμενη

επαλήθευση. Ο συνεχώς αυξανόμενος όγκος και η ταχύτητα ροής του περιεχομένου στο διαδίκτυο αυξάνει τον κίνδυνο αδιάκριτης ανταλλαγής παραπληροφόρησης.

2.3. Θεματικές παραπληροφόρησης

Η θεματολογία των παραπονημένων ειδήσεων εξαρτάται από το χαρακτήρα των κοινωνικών ζητημάτων που επικρατούν σε κάθε χώρα. Για παράδειγμα στη Γερμανία, όπως και στην Ελλάδα, μεγάλο ποσοστό των παραπονημένων ειδήσεων έχει ως θέμα το **μεταναστευτικό**⁶¹. Ανάλογα ισχύουν και σε άλλες χώρες όπως στο Ην. Βασίλειο και στην Ιταλία ή κράτη-μέλη της ΕΕ στην Ανατολική Ευρώπη, όπως η Βουλγαρία και η Ρουμανία⁶². Το **προσφυγικό** αποτελεί επίσης ένα από τα κεντρικά θέματα των παραπονημένων ειδήσεων στην Ισπανία⁶³.

Για παράδειγμα, η πρόσφατη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία προκάλεσε τον ταχύτερο και μεγαλύτερο εκτοπισμό ανθρώπων στην Ευρώπη από τον Β΄ ΠΠ⁶⁴. Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 1 εκατομμύριο άτομα εγκατέλειψαν την Ουκρανία μόνο την πρώτη εβδομάδα⁶⁵. Πάνω από 7,5 εκατομμύρια πρόσφυγες από την Ουκρανία διαμένουν σήμερα στην ΕΕ⁶⁶. Μεγάλο μέρος της παραπληροφόρησης για την Ουκρανία αφορά ειδικά τους πρόσφυγες. Λίγες μέρες αφότου χιλιάδες άτομα άρχισαν να καταφτάνουν σε γειτονικές χώρες για να αναζητήσουν προστασία, ψευδείς και παραπλανητικές ειδήσεις άρχισαν να διαχέονται στο Διαδίκτυο⁶⁷. Στην Πολωνία, πρόσφυγες κατηγορήθηκαν ότι διέπραξαν βίαια εγκλήματα κατά Πολωνών ή ότι πήραν τη θέση μαθητών σε σχολεία⁶⁸. Στη Ρουμανία και στην Τσεχία, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης πλημμύρισαν από παραπλανητικά μηνύματα ότι ευκατάστατοι Ουκρανοί λάμβαναν σημαντική κοινωνική και οικονομική υποστήριξη, ενώ άποροι Ρουμάνοι ή Τσέχοι έμεναν χωρίς βοήθεια. Οι χώρες στη Δυτική και Νότια Ευρώπη είδαν επίσης την ταχεία εξάπλωση παραπληροφόρησης σε βάρος προσφύγων από την Ουκρανία⁶⁹.

⁶¹ Juhasz, A. & Szicherle, P. (2017). *The political effects of migration-related fake news, disinformation and conspiracy theories in Europe*. Friedrich Ebert Stiftung, Buro Budapest. Agus, Y., Esguerra, E., Nolen, N., Powell, J. & Quentel, M. (2018). *Antirefugee sentiments, fake news and voting outcomes: Evidence from Germany*. Barcelona: GSE, στον Πλειό Γ., ό.π., σ. 66.

⁶² Siapera, E. & Sighele, C. (2017). *Challenges to media freedom: a view from Europe*. Infoamerica: Iberoamerican Communication Review, 11, στον Πλειό Γ., ό.π., σ. 66.

⁶³ Carr, P.R., Liliana, S., Sanchez, C., & Daros, M.A. (2019). *Citizen engagement in the contemporary era of fake news: hegemonic distraction or control of the social media context ?*, Postdigital Science and Education, στον Πλειό Γ., ό.π., σ. 66.

⁶⁴ Lubrani, O. (2022). *The war has caused the fastest and largest displacement of people in Europe since World War II*. United Nations Ukraine.

⁶⁵ United Nations (2022). *Senseless war' forces one million to flee Ukraine: UN refugee chief*.

⁶⁶ Refugees Operational Data Portal (2022). *Ukraine Situation Flash Update #34*. United Nations High Commissioner for Refugees.

⁶⁷ Neidhardt, A.H. (2022). *Disinformation about refugees from Ukraine: Start preparing today for the lies of tomorrow*. Brussels: European Policy Centre.

⁶⁸ Βλ. π.χ. DEMAGOG (2022). *Przemyśl – situation of refugees at the border explained*.

⁶⁹ Mudge, R. (2022). *Was a 16-year-old Russian beaten to death by Ukrainians?*. Deutsche Welle.

Η παραπληροφόρηση απεικονίζει τους μετανάστες και τους πρόσφυγες ως απειλή για την υγεία, την ευημερία ή/και την ταυτότητα των Ευρωπαίων⁷⁰. Εάν ευθυγραμμίζεται με ανησυχίες και προϋπάρχουσες πεποιθήσεις, μπορεί να έχει μεγάλη ανταπόκριση (όπως “likes” και “shares”) στο διαδίκτυο και πιθανώς να προσεγγίσει περισσότερα άτομα. Με αυτόν τον τρόπο, η παραπληροφόρηση προσπαθεί να χειραγωγήσει τις αντιλήψεις των ανθρώπων σχετικά με τη διαχείριση του μεταναστευτικού από την Ε.Ε., υπονομεύοντας ακόμα και τις πολιτικές υποδοχής.

Από την άλλη πλευρά, τα θέματα των πολιτικών παραποιημένων ειδήσεων σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με τα θέματα γύρω από τα οποία αναπτύσσεται πόλωση στη δημόσια αλλά και στην πολιτική θεματολογία. Τέτοια είναι όσα άπτονται της **εξωτερικής πολιτικής**⁷¹ και των **διεθνών σχέσεων**⁷². Η συναίρεση προπαγάνδας και πολιτικών ειδήσεων με τη μορφή παραποιημένων ειδήσεων επισύρει την ανάκληση της παλιάς εμπειρίας από την προπαγάνδα και ιδιαίτερα της χρήσης **μαύρης προπαγάνδας**, με την αναφορά ψευδών συμβάντων ή συμβάντων που έγιναν με άλλον τρόπο από αυτόν που αναφέρεται⁷³.

Η ειδησεοποίηση της προπαγάνδας οδηγεί σε ένα διπλό αποτέλεσμα: α) από τη μία πλευρά, συσπειρώνει τα μέλη του θαλάμου αντήχησης στον οποίο απευθύνεται. Όπως παρατηρούν οι Entman & Usher, οι παραποιημένες ειδήσεις λειτουργούν όταν ανταποκρίνονται στα πλαίσια αντίληψης του κοινού για τον κόσμο⁷⁴. Η ομοιότητα της άποψης του κοινού με αυτή των ειδήσεων συντελεί όχι μόνο στο να γίνονται αποδεκτές ως αξιόπιστες οι παραποιημένες ειδήσεις, αλλά και να αναπαράγονται από το κοινό⁷⁵ β) από την άλλη πλευρά, αυξάνει την πόλωση μεταξύ διαφορετικών ή αντιθετικών ομάδων, που με τη σειρά της αποτελεί εξαιρετική συνθήκη για άνθηση της **ρητορικής μίσους**⁷⁶. Κάτι που μεταξύ άλλων, συμβάλλει στην αμφισβήτηση της ανοικτής κοινωνίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ανεκτικότητας, της διαφορετικότητας και τελικά της ίδιας της Δημοκρατίας.

⁷⁰ Butcher, P. & Neidhardt, A.H. (2020). *Fear and lying in the EU: Fighting disinformation on migration with alternative narratives*. Brussels: European Policy Centre/Foundation for European Progressive Studies/ Friedrich-Ebert-Stiftung/Fundación Pablo Iglesias; Butcher, P. & Neidhardt, A.H. (2021). *From debunking to prebunking: How to get ahead of disinformation on migration in the EU*. Brussels: European Policy Centre/Foundation for European Progressive Studies/Friedrich-Ebert-Stiftung.

⁷¹ Aro, J. (2016). *The Cyberspace War: Propaganda and trolling as warfare tools*. European View, 15(1). Zhdanova, M. & Orlova, D. (2017). *Computational propaganda in Ukraine: caught between external threats and internal challenges*. The Project on Computational propaganda. University of Oxford – Oxford Internet Institute. Working Paper, στον Πλειό Γ., ό.π., σ. 302.

⁷² Buchanan, B. (2017). *The cybersecurity dilemma: hacking, trust and fear between nations*. Oxford: Oxford University Press. Bradshaw, S. & Howard, Ph.N. (2017). *Troops, trolls and troublemakers: a global inventory of organized social media manipulation*, Oxford, UK: Project on Computational Propaganda. Working Paper. Khaldarova, L. & Pantti, M. (2016). *Fake news*. Journalism Practice, 10(7), στον Πλειό Γ., ό.π., σ. 302.

⁷³ Πλειός Γ., ό.π., σ. 310.

⁷⁴ Entman, R.M. & Usher, N. (2018). *Framing in a fractured democracy: impacts of digital technology on ideology, power and cascading network activation*, Journal of Communication.

⁷⁵ Khan, L.M. & Idris I.K. (2019). *Recognise misinformation and verify before sharing: a reasoned action and information literacy perspective*. Behaviour & Information Technology, 38(12), στον Πλειό Γ., ό.π., σ. 65.

⁷⁶ Fisch, S. (2019). *The First: How to think about hate speech, campus speech, religious speech, fake news, post-truth and Donald Trump*. New York, ISP: Atria. Spohr, D. (2017). *Fake news and ideological polarization: filter bubbles and selective exposure on social media*. Business information Review, 34(3).

Σημειωτέον ότι ρητορική μίσους είναι κάθε είδους επικοινωνία με ομιλία, γραφή ή συμπεριφορά που επιτίθεται σε ή χρησιμοποιεί υποτιμητική ή μεροληπτική γλώσσα σε σχέση με ένα άτομο ή μια ομάδα, βάσει μιας ιδιότητάς τους, όπως θρησκεία, εθνικότητα ή καταγωγή. Η ρητορική μίσους είναι επικίνδυνη καθώς μπορεί να οδηγήσει σε ευρείας κλίμακας παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για την «απανθρωποποίηση» ενός αντιπάλου, κάνοντάς τον να φαίνεται λιγότερο ανθρώπινος και ως εκ τούτου να μην αξίζει τάχα τα ίδια δικαιώματα και μεταχείριση. Για παράδειγμα, οι Ρώσοι ηγέτες και τα μέσα ενημέρωσης χρησιμοποιούν ολοένα και περισσότερο ρητορική μίσους και κατηγορίες για γενοκτονία κατά της Ουκρανίας και του λαού της από την προσάρτηση της Κριμαίας το 2014 και με αυξανόμενη ένταση πριν από την πλήρους κλίμακας εισβολή το Φεβρουάριο 2022. Απεικονίζοντας τη νόμιμη κυβέρνηση του Κιέβου και τον ευρύτερο ουκρανικό πληθυσμό ως απάνθρωπους, επιχειρούν να δικαιολογήσουν τις πράξεις εναντίον τους⁷⁷.

2.4. Διεθνές γεωπολιτικό πλαίσιο

Είκοσι χρόνια μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου και της πολιτικής της αποτροπής⁷⁸ οι μεγάλης κλίμακας κρατικές επιθέσεις επανήλθαν σταδιακά στο προσκήνιο, κατά τη δεκαετία του 2010⁷⁹. Το πρώτο στάδιο ήταν η ουκρανική ακολουθία του 2013-2014 με το Euromaidan, την προσάρτηση της Κριμαίας και τον πόλεμο στην περιοχή Donbas της Ουκρανίας. Η ρωσική επίθεση στην Ουκρανία μετατράπηκε σε τυπική περίπτωση «υβριδικού πολέμου», συμπεριλαμβανομένου του πολέμου πληροφοριών. Αρχικά η κατάσταση ανησύχησε περισσότερο τα κράτη της Βαλτικής, όμως, μετά τη μαζική εξαγωγή παραπληροφόρησης του Κρεμλίνου για τη συντριβή του MH17, η συνειδητοποίηση εξαπλώθηκε σε περισσότερες χώρες, στο NATO και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η πρώτη αντίδραση της ΕΕ ήρθε το Μάρτιο 2015, όταν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο «τόνισε την ανάγκη να απαντηθούν οι συνεχιζόμενες εκστρατείες παραπληροφόρησης της Ρωσίας».

Το δεύτερο στάδιο ήταν η ρωσική παρέμβαση στις προεδρικές εκλογές των ΗΠΑ το 2016. Το 2017, ένα ακόμα περιστατικό εκλογικής παρέμβασης, η επιχείρηση «*Macron Leaks*»⁸⁰ στη Γαλλία, επιβεβαίωσε την ανάγκη λήψης μέτρων. Μεταξύ 2016 - 2018, τουλάχιστον 43 κράτη πρότειναν ή εφάρμοσαν κανονισμούς ειδικά σχεδιασμένους για την αντιμετώπιση διαφορετικών πτυχών εκστρατειών επιρροής. Το σύνολο των μέτρων – οργανωτικών, νομοθετικών και εκπαιδευτικών – έχει έκτοτε αυξηθεί εκθετικά⁸¹.

⁷⁷ <https://euvdisinfo.eu/>

⁷⁸ Βλ. π.χ. για την περίπτωση των ΗΠΑ: Cull, N.J. (2012). *The Decline and Fall of the United States Information Agency: American Public Diplomacy, 1989-2001*. Palgrave Macmillan.

⁷⁹ Βλ. αναλυτικά, Vilmer, J.B.J. (2021). *Policy Measures Taken Against Foreign Information Manipulation*, Atlantic Council.

⁸⁰ Vilmer, J.B.J. (2019). *The “Macron Leaks” Operation: A Post-Mortem*. IRSEM/Atlantic Council.

⁸¹ Bradshaw, S., Neudert, L.-M. & Howard, P.N. (2018). *Government Responses to Malicious Use of Social Media*. NATO Strategic Communications Centre of Excellence.

Το τρίτο στάδιο ήταν η συνειδητοποίηση της παγκόσμιας φύσης της απειλής, καθώς και ότι δεν ήταν μόνο ρωσικά ή κρατικά καθοδηγούμενη. Η προσοχή στράφηκε στην αυξανόμενη επιρροή της Κίνας. Η πανδημία COVID-19 το κατέστησε σαφές, αλλά από το 2018 παρατηρείται στροφή της Κίνας στην παραπληροφόρηση⁸². Από την άλλη πλευρά, το ζήτημα των μη κρατικών δρώντων, που υπήρχε από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 με τις τζιχαντιστικές ομάδες, Αλ Κάιντα και Daesh, επεκτάθηκε σε λαϊκιστικά και εθνικιστικά κινήματα και εξτρεμιστικές ομάδες, καθώς και σε εταιρείες που έχουν κάνει την παραπληροφόρηση επιχείρηση. Σε κάθε περίπτωση, εδραιώθηκε η εντύπωση ότι η απειλή είναι παγκόσμια και πολυεπίπεδη. Η συνειδητοποίηση είναι σχεδόν καθολική, με κάποια κράτη να αισθάνονται την απειλή περισσότερο και κάποια λιγότερο.

Τέλος, η πλήρους κλίμακας ρωσική εισβολή στην Ουκρανία στις 24 Φεβρουαρίου 2022, κλιμάκωσε τη στρατιωτική επίθεση που είχε ξεκινήσει το 2014. Τόσο ο πόλεμος όσο και ο αναγκαστικός εκτοπισμός που προκλήθηκε, βρίσκονται στο επίκεντρο ενός πολέμου πληροφοριών. Η παραπληροφόρηση και η προπαγάνδα χρησιμοποιούνται για να σπείρουν αβεβαιότητα και διχασμό στην ΕΕ και να διαμορφώσουν το δημόσιο διάλογο γύρω από τη σύρραξη⁸³. Μεγάλο μέρος της παραπληροφόρησης σχετικά με τον πόλεμο στην Ουκρανία, όπως προαναφέρθηκε, αφορά ειδικά τους πρόσφυγες⁸⁴. Η αντίδραση της ΕΕ ήρθε με την εισαγωγή δύο νέων πλαισίων πολιτικής: τον ενισχυμένο Κώδικα Πρακτικής για την Παραπληροφόρηση⁸⁵ και την Πράξη για τις Ψηφιακές Υπηρεσίες⁸⁶. Επίσης, ξεκίνησε να εξετάζει τα σχετικά εργαλεία πολιτικής που ακολουθούν τη θέσπιση Στρατηγικής Πυξίδας (Strategic Compass) για την ασφάλεια και την άμυνα της ΕΕ⁸⁷.

2.5. Πρακτικές αντιμετώπισης της παραπληροφόρησης από τα κράτη

2.5.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Όσον αφορά στα μέτρα που έχουν λάβει τα κράτη και η κοινωνία των πολιτών έναντι της παραπληροφόρησης ή αλλιώς την «άμυνα πληροφόρησης», όρος που αναφέρεται από τον B. Nimmo, πρώην ανώτατο στέλεχος του DFRLab⁸⁸ και σημαίνει τόσο την άμυνα έναντι της παραπληροφόρησης όσο και την άμυνα μέσω της πληροφόρησης, ο J. Kalenský, ανώτατο στέλεχος του DFRLab, διέκρινε τις

⁸² Robertson, I. (2020). *Countering Chinese Disinformation Reports*. DFRLab.

⁸³ Diepeveen, S.; Borodyna O. & Tindall T. (2022). *A war on many fronts: disinformation around the Russia-Ukraine war*. London: Overseas Development Institute.

⁸⁴ European Digital Media Observatory (2022). *Ukrainian refugees and disinformation: situation in Poland, Hungary, Slovakia and Romania*.

⁸⁵ European Commission (2022). *The Strengthened Code of Practice on Disinformation*.

⁸⁶ European Union (2022). *Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act)*.

⁸⁷ Council of the European Union (2022), *A Strategic Compass for Security and Defence For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security*. 7371/22.

⁸⁸ Ο Ben Nimmo ήταν τότε "Senior Fellow for Information Defense" με το DFRLab. Το 2019-2021, ήταν Director of Investigations στο Graphika. Από το Φεβρουάριο 2021, είναι Global Threat Intel Lead στο Facebook. Βλ: Satariano, A. (2020). *He Combs the Web for Russian Bots. That Makes Him a Target*. The New York Times.

εξής φάσεις⁸⁹: (1) «τεκμηρίωση της απειλής» με την παραγωγή περισσότερης γνώσης, δημόσιας ή μη, ως προς τους φορείς και τις πρακτικές διάδοσης παραπληροφόρησης. (2) «αύξηση της ευαισθητοποίησης» με τη μετάδοση (τουλάχιστον μέρους) αυτής της γνώσης σε μεγάλο μέρος του κοινού με σκοπό την εκπαίδευσή του (3) «διόρθωση των αδυναμιών που εκμεταλλεύονται οι φορείς παραπληροφόρησης» με την ανάπτυξη της παιδείας στα μέσα επικοινωνίας και την αντιμετώπιση των αδυναμιών των κοινωνιών, δηλαδή τους διχασμούς, τη ρητορική μίσους κλπ., καθώς τις περισσότερες φορές οι φορείς παραπληροφόρησης απλώς εκμεταλλεύονται και εντείνουν υπάρχουσες κοινωνικές ή πολιτικές εντάσεις, πολώνοντας περαιτέρω τις κοινωνίες και (4) «τιμωρία του φορέα παραπληροφόρησης» με την επιβολή ποινής, μέσω σχετικής νομοθεσίας.

Όπως έγραψαν η Alina Polyakova, πρόεδρος και διευθύνουσα σύμβουλος του Κέντρου Ανάλυσης Ευρωπαϊκής Πολιτικής (CEPA) και ο Dan Fried, συνεργάτης του Atlantic Council, «η άμυνα ενάντια στην παραπληροφόρηση πρέπει να έχει τις ρίζες της στις δημοκρατικές αρχές και αξίες: διαφάνεια, λογοδοσία και σεβασμός της ελευθερίας της έκφρασης. Δεν πρέπει να γίνουμε αυτοί για να τους πολεμήσουμε»⁹⁰. Τα θεμελιώδη δικαιώματα πρέπει να γίνονται πλήρως σεβαστά σε όλες τις ενέργειες που λαμβάνονται για την καταπολέμηση της παραπληροφόρησης, όπως το θεμελιώδες δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης, στην ελευθερία της πληροφόρησης και της ιδιωτικής ζωής, καθώς και στη λεπτή ισορροπία μεταξύ της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και της λήψης αποτελεσματικών μέτρων για τον περιορισμό της διάδοσης της παραπληροφόρησης.

Τα μέτρα που έχουν εφαρμόσει τα κράτη για να απαντήσουν ή να προλάβουν τις επιχειρήσεις παραπληροφόρησης περιλαμβάνουν την υιοθέτηση επίσημων ορισμών, τη θέσπιση νομοθεσίας, την ανάπτυξη οργανωτικών δομών ή την οργανωσιακή αναμόρφωση των υπηρεσιών, δηλαδή τον καθορισμό του βέλτιστου τρόπου οργάνωσης των κυβερνητικών υπηρεσιών⁹¹, την επικοινωνιακή αντιμετώπιση μέσω της δημόσιας διπλωματίας και τη διεθνή συνεργασία. Εν προκειμένω, θα εξετασθούν η υιοθέτηση επίσημων ορισμών μέσω της θέσπισης νομοθεσίας, η ανάπτυξη οργανωτικών δομών ή οργανωσιακή αναμόρφωση των υπηρεσιών, η επικοινωνιακή αντιμετώπιση μέσω της δημόσιας διπλωματίας και η διεθνής συνεργασία.

2.5.2. Θέσπιση νομοθεσίας και υιοθέτηση ορισμών

Η υιοθέτηση επίσημου ορισμού βοηθά τις Αρχές να συνεργάζονται πιο αποτελεσματικά και να προσδιορίζουν κοινές απαντήσεις και σχέδια δράσης. Ωστόσο, σύμφωνα με έρευνα του ΟΟΣΑ, το

⁸⁹ Kalenský, J. (2019). *Russian Disinformation Attacks on Elections: Lessons from Europe*. Testimony to the Foreign Affairs Subcomm. on Europe, Eurasia, Energy, and the Environment, US House of Representatives; Bastianelli T. (2020). Disinformation and diverging narratives: an interview with Jakub Kalensky. geopolitica.info.

⁹⁰ Polyakova, A. & Fried, D. (2020). *Democratic Offense Against Disinformation*. CEPA & DFRLab.

⁹¹ Organization design is traditionally defined as “the search for coherence between strategy (domain, objectives and goals), organizing mode (decomposition into subtasks, coordination for the completion of whole tasks), integrating individuals (selection and training of people), and designing a reward system.” Galbraith, J.R. *Organization Design* (Reading [MA]: Addison Wesley Pub. Co., 1977), 5.

ήμισυ των ευρωπαϊκών κρατών δεν έχει υιοθετήσει επίσημο ορισμό για την παραπληροφόρηση, αν και έχει θεσπίσει νομοθεσία για κάποιες μορφές διαταραχής πληροφόρησης. Για παράδειγμα, στην Ελλάδα δίδεται η διασπορά **ψευδών ειδήσεων** όταν έχει ως **αποτέλεσμα να προκαλέσει φόβο** σε έναν αριθμό ανθρώπων, που αναγκάζονται έτσι να προβούν σε μη προγραμματισμένες πράξεις ή σε ματαίωσή τους, με κίνδυνο να προκληθεί ζημία στην οικονομία, στον τουρισμό, στην άμυνα ή να διαταραχθούν οι διεθνείς της σχέσεις⁹². Στη **Γαλλία**, υπήρχε νόμος από το 1881 για την ελευθερία του Τύπου που προέβλεπε κυρώσεις για τη διασπορά ψευδών ειδήσεων⁹³, ενώ το 2018 θεσπίστηκε νόμος κατά της χειραγώγησης της πληροφόρησης⁹⁴. Η **Γερμανία** το 2018 θέσπισε επίσης νόμο (Network Enforcement Act), ο οποίος τροποποιήθηκε το 2021, με τον οποίο υποχρέωνε τις πλατφόρμες να αφαιρούν «προδήλως παράνομα» μηνύματα εντός 24 ωρών, επ' απειλή προστίμου έως και 50 εκατ. € (NetzDG). Και ο γαλλικός και ο γερμανικός νόμος επικρίθηκαν έντονα από οργανώσεις και την κοινωνία των πολιτών.

Γεγονός παραμένει, ωστόσο, ότι οι περισσότερες νομοθεσίες έχουν εγκριθεί σε χώρες όπου η καταπολέμηση των «**ψευδών ειδήσεων**» αποτελεί συχνά πρόσχημα για λογοκρισία. Όταν η Μαλαισία (Απρίλιος 2018), η Καμπότζη και η Κένυα (Μάιος 2018), η Λευκορωσία (Ιούνιος 2018) και η Αίγυπτος (Ιούλιος 2018) θέσπισαν σχετική νομοθεσία, επικρίθηκαν έντονα από οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μια μελέτη διαπίστωσε επίσης ότι τέτοιοι νόμοι διπλασιάστηκαν μεταξύ 2016 - 2020 στην Υποσαχάρια Αφρική και ότι οι περισσότεροι από αυτούς που τιμωρήθηκαν ήταν δημοσιογράφοι και πολιτικοί αντίπαλοι⁹⁵. Ειδικά σε περιπτώσεις όπου η ελευθερία του Τύπου απειλείται ή δεν υφίσταται καν, τέτοια νομοθετικά μέτρα υπονομεύουν περαιτέρω τις ατομικές ελευθερίες ενισχύοντας

⁹² Η νέα διάταξη από τη μία θεωρήθηκε περισσότερο συμβατή με την ελευθερία έκφρασης και την ελευθερία του λόγου σε σχέση με την προηγούμενη, σύμφωνα με την οποία η διασπορά ψευδών ειδήσεων αποτελούσε έγκλημα διακινδύνευσης, από την άλλη επικρίθηκε ότι περιορίζει υπερβολικά το αξιόπιστο αφού στις περιοριστικά αναφερόμενες περιπτώσεις δεν αναφέρεται για παράδειγμα η δημόσια υγεία ενώ η απόδειξη πρόκλησης φόβου είναι δυσχερής. Επίσης, όταν η διασπορά ψευδών ειδήσεων πλήττει προσωπικά αγαθά, εφαρμόζονται οι διατάξεις 362 ΠΚ περί δυσφήμισης, 363 ΠΚ περί συκοφαντικής δυσφήμισης, 361 ΠΚ περί εξύβρισης και 386 ΠΚ περί απάτης. Άλλες διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας που αναφέρονται στη δημοσίευση και διάδοση ψευδών ειδήσεων και στη δημόσια παραπληροφόρηση είναι το άρθρο 7 παρ. γ' και δ' του ν. 3340/2005, ο οποίος αποτελεί σχεδόν στο σύνολό του ενσωμάτωση στο ελληνικό δίκαιο της Οδηγίας 2003/6/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (28.01.2003), για πράξεις προσώπων που κατέχουν προνομιακές πληροφορίες και πράξεις χειραγώγησης της αγοράς.

⁹³ που προέβλεπε κυρώσεις κατά «της **κακόβουλης δημοσίευσης, διάδοσης και αναπαραγωγής, με οποιοδήποτε μέσο, ψευδών ειδήσεων και εγγράφων που έχουν κατασκευαστεί ή παραποιηθεί ή αποδοθεί ψευδώς σε τρίτους, όταν διαταράσσει την ειρήνη ή ήταν ικανή να τη διαταράξει**».

⁹⁴ σύμφωνα με τον οποίο, ως **χειραγώγηση της πληροφόρησης** ορίζεται ο «**ανακριθής ή παραπλανητικός ισχυρισμός ενός γεγονότος που θα μπορούσε να αλλάξει την αυθεντικότητα μιας επερχόμενης ψηφοφορίας και που διαδίδεται σκόπιμα, τεχνητά ή αυτόματα και μαζικά στο διαδικτυακό κοινό μέσω μια υπηρεσίας επικοινωνίας**».

⁹⁵ P. Cunliffe-Jones, A. Diagne, A. Finlay & A. Schiffrin, “*Bad Law – Legal and Regulatory responses to misinformation in Sub-Saharan Africa 2016-2020*” στο P. Cunliffe-Jones et al., *Misinformation Policy in Sub-Saharan Africa: From Laws and Regulations to Media Literacy*, London: University of Westminster Press, 2021.

τον έλεγχο του πληθυσμού. Η πανδημία παρείχε ένα πρόσθετο πρόσχημα για λογοκρισία σε ορισμένες χώρες, όπως Τουρκία, Ταϊλάνδη, Ονδούρα, Ινδία, Ν. Αφρική, Ουγγαρία⁹⁶.

2.5.3. Στρατηγική οργάνωση των υπηρεσιών

Οι κυβερνήσεις έχουν, επίσης, δημιουργήσει οργανωτικές δομές ως απάντηση στην παραπληροφόρηση. Ορισμένα κράτη, σε πρώτη φάση, τροποποίησαν τις εσωτερικές δομές τους, συνειδητοποιώντας ότι για την αντιμετώπιση μιας υβριδικής απειλής που συνδυάζει πολιτικό και στρατιωτικό τομέα, κρατικούς και μη κρατικούς παράγοντες και πολλούς τομείς, θα πρέπει να υιοθετηθεί μια ολιστική οριζόντια προσέγγιση π.χ. με τη δημιουργία «επιτροπών» ή «δικτύων», όπως το δίκτυο πληροφοριακής επιρροής της Φινλανδίας, που δημιουργήθηκε τον Δεκέμβριο 2014, το οποίο συγκεντρώνει περίπου 30 ειδικούς από όλα τα Υπουργεία, το Γραφείο του Προέδρου, την αστυνομία και τις ένοπλες δυνάμεις, για να εντοπίσουν, να αναλύσουν και να απαντήσουν σε απόπειρες εχθρικής ξένης παρέμβασης. Ένας αριθμός τέτοιων δικτύων ή ομάδων εργασίας δημιουργήθηκε ειδικά για την εξασφάλιση εκλογών και δημοψηφισμάτων έναντι **ξένης επιρροής ή παρέμβασης**⁹⁷. Η εξασφάλιση των εκλογών πυροδότησε τη δημιουργία μιας σειράς δομών, για παράδειγμα στη Σουηδία⁹⁸ και την Εσθονία⁹⁹. Αρχικά δημιουργήθηκαν ως προσωρινές και στη συνέχεια κάποιες από αυτές έγιναν μόνιμες διευρύνοντας την εστίασή τους και πέρα από τις εκλογές.

Σε πολλές περιπτώσεις, η κύρια μονάδα που είναι επιφορτισμένη με την αντιμετώπιση ξένων επιχειρήσεων χειραγώγησης πληροφοριών και/ή επιρροής ανήκει σε συγκεκριμένο Υπουργείο: Δικαιοσύνης στην Ολλανδία, Πολιτισμού στη Λετονία κ.λπ. Στη **Δανία**, από το 2017, υπάρχει διυπουργική task force (Άμυνας, Εξωτερικών Υποθέσεων, Δικαιοσύνης, Υπηρεσίας Πληροφοριών) και ομάδα εργασίας εντός του **Υπουργείου Εξωτερικών** (μεταξύ των υπηρεσιών **Δημόσιας Διπλωματίας**, Πολιτικής Ασφάλειας και Ευρωπαϊκής Γειτονίας και Ρωσίας)¹⁰⁰. Όσον αφορά στη Γαλλία, η εθνική

⁹⁶ Η Ρωσία ψήφισε νέο νόμο για τις «**ψευδείς ειδήσεις**» το Μάρτιο 2020, όπως και το Μαρόκο (Μάρτιος 2020), η Αλγερία (Απρίλιος 2020), το Κιργιστάν (Ιούνιος 2020) και η Βραζιλία (Ιούλιος 2020). Μελέτη του DFRLab διαπίστωσε ότι τουλάχιστον 24 χώρες «έχουν εκδώσει μέτρα που επηρεάζουν την ελευθερία έκφρασης για την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης για την πανδημία (infodemic) που εμφανίστηκε παράλληλα με την πανδημία»⁹⁶, συμπεριλαμβανομένων της Τουρκίας, της Ταϊλάνδης, της Ονδούρας, της Ινδίας, της Νότιας Αφρικής και της Ουγγαρίας.

⁹⁷ Ξένη επιρροή: «φανερές και κρυφές προσπάθειες από ξένες κυβερνήσεις ή φορείς που ενεργούν ως πράκτορες ή για λογαριασμό ξένων κυβερνήσεων που προορίζονται να επηρεάσουν άμεσα ή έμμεσα τις εκλογές – συμπεριλαμβανομένων υποψηφίων, πολιτικών κομμάτων, ψηφοφόρων ή των προτιμήσεών τους ή πολιτικών διαδικασιών». Παρέμβαση: «υποσύνολο δραστηριοτήτων εκλογικής επιρροής που στοχεύουν στις τεχνικές πτυχές των εκλογών, συμπεριλαμβανομένης της εγγραφής ψηφοφόρων, της ρίψης και καταμέτρησης των ψήφων ή των αποτελεσμάτων». National Intelligence Council (2021). *Foreign Threats to the 2020 US Federal Elections*. Office of the Director of National Intelligence.

⁹⁸ LaForge, G. (2020). *Sweden defends its elections against disinformation, 2016-2018*, Innovations for Successful Societies, Princeton University.

⁹⁹ McBrien, T. (2020). *Defending the vote: Estonia creates a network to combat disinformation, 2016-2020*, Innovations for Successful Societies, Princeton University.

¹⁰⁰ Baumann, A. & Hansen, A.R. "Danmark får ny kommandocentral mod misinformation," Tjekdet, September 11, 2017.

υπηρεσία διαφάνειας και προστασίας κατά της ξένης ψηφιακής παρέμβασης (Vigilance and Protection Service against Foreign Digital Interference), γνωστή ως “Viginum”, ιδρύθηκε τον Οκτώβριο 2021 ενόψει των προεδρικών εκλογών του 2022¹⁰¹. Με προσωπικό περίπου 65 ατόμων και ετήσιο προϋπολογισμό 12 εκατ. ευρώ, λειτουργεί υπό τη Γενική Γραμματεία Εθνικής Άμυνας και Ασφάλειας (SGDSN), υπό τον Πρωθυπουργό¹⁰². Ήδη από το 2018, η Γαλλία είχε δημιουργήσει ένα διυπηρεσιακό δίκτυο, για το συντονισμό των δράσεων της κυβέρνησης κατά της χειραγώγησης πληροφοριών, ενώ στη συνέχεια, το 2020-2021, πειραματίστηκε με μια προσωρινή task force, την «Honfleur Task Force»¹⁰³.

Το Ηνωμένο Βασίλειο και οι Ηνωμένες Πολιτείες, έχουν πολλές ομάδες σε διάφορα τμήματα. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, αξίζει να αναφερθεί η Ομάδα Επικοινωνιών Εθνικής Ασφάλειας υπό την κοινή εξουσία του Γραφείου του Υπουργικού Συμβουλίου και του Γραφείου του Πρωθυπουργού, η Μονάδα Ταχείας Αντίδρασης και το Γραφείο του Υπουργικού Συμβουλίου, καθώς και η Μονάδα Παρακολούθησης ΜΜΕ. Το Γραφείο Εξωτερικών, Κοινοπολιτείας και Ανάπτυξης είναι ένας σημαντικός φορέας με τουλάχιστον δύο μεγάλες μονάδες: τη Μονάδα Ανοικτού Κώδικα και τη Μονάδα Ρωσίας. Επιπλέον, μια διυπηρεσιακή μονάδα αντι-παραπληροφόρησης, που στεγάζεται στο Τμήμα Ψηφιακής Τεχνολογίας, Πολιτισμού, Μέσων Ενημέρωσης και Αθλητισμού, ιδρύθηκε το Μάρτιο 2020¹⁰⁴.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο κύριος φορέας για την παρακολούθηση και αντιμετώπιση της χειραγώγησης ξένων πληροφοριών είναι το Global Engagement Center (GEC), που ιδρύθηκε το 2016 στο ΥΠΕΞ. Η αποστολή του είναι να κατευθύνει και να συντονίζει τις προσπάθειες της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης για αναγνώριση και αντιμετώπιση ξένων κρατικών και μη κρατικών επιχειρήσεων προπαγάνδας και παραπληροφόρησης που στοχεύουν στην υπονόμευση ή την επιρροή των πολιτικών, της ασφάλειας ή της σταθερότητας των Ηνωμένων Πολιτειών και των συμμάχων τους¹⁰⁵. Το GEC έχει πολλές εσωτερικές ομάδες, συμπεριλαμβανομένων μιας ομάδας Analytics και έρευνας, μιας ομάδας Technology Engagement, μιας ομάδας παρακολούθησης και αξιολόγησης και τριών ομάδων απειλών από συγκεκριμένες χώρες, κυρίως Ρωσία, Κίνα και Ιράν¹⁰⁶. Επίσης, υπάρχουν πολλές μονάδες που ασχολούνται με την ξένη παραπληροφόρηση και επιρροή σε άλλους κλάδους της κυβέρνησης, συμπεριλαμβανομένων των Υπουργείων Άμυνας, Δικαιοσύνης (το Ομοσπονδιακό Γραφείο Ερευνών [FBI]) και Εσωτερικής Ασφάλειας (Υπηρεσία Κυβερνοασφάλειας και Ασφάλειας Υποδομών [CISA]) και

¹⁰¹ <https://www.disinfo.eu/publications/securing-information-integrity-in-the-upcoming-french-presidential-election>

¹⁰² “Que sait-on de la future agence de lutte contre les manipulations numériques venues de l'étranger?” France Inter, June 2, 2021.

¹⁰³ “La France va créer une agence nationale de lutte contre les manipulations de l'information” Le Monde, June 2, 2021.

¹⁰⁴ MP Dinenage, C., “Internet: Disinformation,” Question for DCMS, December 2, 2020. Για μια πιο λεπτομερή αναφορά του βρετανικού μοντέλου, βλ.: Vilmer, Effective State Practices Against Disinformation.

¹⁰⁵ Subcomm. on State Department and USAID Management, International Operations, and Bilateral International Development, US Senate, The Global Engagement Center: Leading the United States Government's Fight Against Global Disinformation Threat, S.HRG. 116–275, March 5, 2020.

¹⁰⁶ Subcomm. on State Department and USAID Management, International Operations and Bilateral International Development, The Global Engagement Center.

υπηρεσίες πληροφοριών, ιδίως το Εθνικό Κέντρο Αντικατασκοπείας και Ασφάλειας στο Γραφείο του Διευθυντή της Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (ΟΔΝΙ). Το ΟΔΝΙ δημοσιεύει και αυτό αξιολογήσεις 17 υπηρεσιών πληροφοριών των ΗΠΑ, πολλές από τις οποίες σχετίζονται με εκλογική επιρροή και παρέμβαση¹⁰⁷.

Αυτά τα παραδείγματα καταδεικνύουν το εύρος των περιπτώσεων: χειραγώγηση πληροφοριών με τη στενή έννοια, επιρροή ή/και παρέμβαση (ένα ζήτημα είναι πού τελειώνει το ένα και πού αρχίζει το άλλο),¹⁰⁸ ή υβριδικές απειλές, που μπορεί να σχετίζονται με τρομοκρατικές απειλές, όπως συμβαίνει με το ΣΤΗΤ της Τσεχίας¹⁰⁹. Μεταξύ τους υπάρχει βέβαια διάκριση, καθώς ο σκοπός μιας υβριδικής επίθεσης είναι να δημιουργήσει ασάφεια – εάν εκτελεστεί σωστά, θα χρειαστεί χρόνος για να καταλάβει ο στόχος ότι δέχεται επίθεση και από ποιον – ενώ οι τρομοκράτες συνήθως αναλαμβάνουν την ευθύνη των επιθέσεων τους, καθώς στόχος τους δεν είναι να εμποδίσουν την ταυτοποίηση.

2.5.4. Δημόσια Επικοινωνία – Διπλωματία

Οι δημόσιοι φορείς επικοινωνίας σε εθνικό επίπεδο διαδραματίζουν βασικό ρόλο και ως προς τον περιορισμό της ζημίας και ως προς την πρόληψη - αποτροπή διάδοσης ψευδών αφηγημάτων, καθώς η διαφανής και τακτική επικοινωνία αυξάνει την εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση ως πηγής ακριβούς, αξιόπιστης και έγκαιρης πληροφόρησης. Σε έρευνα του ΟΟΣΑ¹¹⁰, το 64% των κρατών ανέφερε ότι διαθέτει δομές για την επικοινωνιακή αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης.

Ειδικότερα, στα μέτρα επικοινωνιακής αντιμετώπισης περιλαμβάνονται: ο έγκαιρος εντοπισμός, ο έλεγχος των γεγονότων και η απομυθοποίηση των ψευδών αφηγημάτων. Κατά την απομυθοποίηση μιας ψευδούς πληροφορίας, η έρευνα έχει δείξει ότι είναι σημαντικό να δηλωθούν πρώτα οι σωστές πληροφορίες, στη συνέχεια να εξηγηθεί με σαφήνεια τι είναι ψευδές και γιατί και, τέλος, να τονιστεί εκ νέου η διόρθωση¹¹¹. Η απάντηση ωστόσο δεν θα πρέπει να εφιστά την προσοχή στη φήμη, καθώς και μετά την απομυθοποίηση, οι ψευδείς πληροφορίες μπορεί να παραμείνουν σχετικές για όσους τις έχουν δει. Επίσης, σημαντική θεωρείται η διαφοροποίηση των μηνυμάτων και των πλατφορμών που προωθούν επαληθευμένες πληροφορίες, καθώς οι κυβερνητικές πλατφόρμες είναι περιορισμένες στην εμβέλειά τους, ιδιαίτερα σε τμήματα του κοινού με χαμηλότερη εμπιστοσύνη στους θεσμούς.

¹⁰⁷ Βλ. για παράδειγμα: Office of the Director of National Intelligence and the National Intelligence Council (2017). *Background to 'Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections': The Analytic Process and Cyber Incident Attribution*.

¹⁰⁸ Turnbull, M. (2017). *Speech introducing the National Security Legislation Amendment (Espionage and Foreign Interference) Bill 2017*.

¹⁰⁹ Στην Τσεχία, το Υπουργείο Εσωτερικών φιλοξενεί ένα Κέντρο κατά της Τρομοκρατίας και των Υβριδικών Απειλών (ΣΤΗΤ) από το 2017. Ministry of the Interior, Government of Czechia, Centre Against Terrorism and Hybrid Threats.

¹¹⁰ *OECD Report on Public Communication: The Global Context and the Way Forward* (2021). βλ. Chapter 6: Public Communication Responses to the challenges of mis- and disinformation, <https://www.oecd-ilibrary.org/>

¹¹¹ Chan M.S., Jones C.R., Jamieson K.H., Albarracín D. (2017). *Debunking: A Meta-Analysis of the Psychological Efficacy of Messages Countering Misinformation*, v. 28, issue 11, Sage, <https://journals.sagepub.com/>

Τέλος, η δημιουργία μονάδων στρατηγικής επικοινωνίας μπορεί να εξασφαλίσει ότι οι πρωτοβουλίες δημόσιας επικοινωνίας είναι αποτελεσματικές και ευθυγραμμισμένες με τους ευρύτερους κυβερνητικούς στόχους, ενοποιώντας και εξορθολογίζοντας μεμονωμένες ή ad hoc πρωτοβουλίες και ενέργειες.

2.5.5. Διεθνής συνεργασία

Σύμφωνα και με την ομάδα εμπειρογνομόνων υψηλού επιπέδου της ΕΕ για την παραπληροφόρηση, η πρόκληση αυτή μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικότερα και με τρόπο που να συμμορφώνεται πλήρως με την ελευθερία της έκφρασης, την ελευθερία του Τύπου και τον πλουραλισμό, μόνο εάν συνεργαστούν όλοι οι κύριοι ενδιαφερόμενοι¹¹². Τα κράτη καλούνται να ενισχύσουν την ψηφιακή διπλωματία τους στη βάση υφιστάμενων εργαλείων όπως το ευρωπαϊκό soft law για την παραπληροφόρηση, ευρωπαϊκές εργαλειοθήκες κ.α. Πράγματι, ιδίως από το 2014 και μετά, δημιουργείται soft law εντός πολυμερών σχημάτων συνεργασίας, όπως η ΕΕ, το ΝΑΤΟ ή η G7, που αποτελεί πυξίδα για τις εθνικές κυβερνήσεις και τις κυβερνητικές υπηρεσίες στην προσπάθεια κατανόησης και αντιμετώπισης του φαινομένου.

Συγκεκριμένα, το ενδιαφέρον της ΕΕ για το θέμα, ξεκίνησε μετά τη ρωσική παραπληροφόρηση που έλαβε χώρα το 2014 και αφορούσε τη ρητορική προσάρτησης της Κριμαίας, εισβολής στην Ουκρανία και κατάρριψης της πτήσης MH17. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 19-20 Μαρτίου 2015 τόνισε «την ανάγκη να αντιμετωπισθούν οι συνεχιζόμενες εκστρατείες παραπληροφόρησης της Ρωσίας» και κάλεσε την Ύπατη Εκπρόσωπο να προετοιμάσει σχέδιο δράσης για τη στρατηγική επικοινωνία. Στη συνέχεια, η Διεύθυνση Στρατηγικής Επικοινωνίας της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ) δημιούργησε τρεις ομάδες εργασίας: α) την «Ανατολική» StratCom Task Force που δραστηριοποιείται από τον Σεπτέμβριο 2015, επικεντρωμένη σε θέματα Ρωσίας και η οποία δημοσιεύει το έργο της στον ιστότοπο «EUvsDisinformation» (EUvsDisinfo.eu), στην εβδομαδιαία Επισκόπηση Παραπληροφόρησης (Disinformation Review) και στα κοινωνικά δίκτυα ως «EU Mythbusters», β) τη «Νότια» StratCom Task Force που δραστηριοποιείται από το 2017, για την αντιμετώπιση της ρητορικής των Τζιχαντιστών και γ) την Task Force «Δυτικών Βαλκανίων» που δραστηριοποιείται επίσης από το 2017 και εστιάζει στη θετική προβολή της εικόνας της ΕΕ στην περιοχή των Βαλκανίων. Επιπλέον, δημιουργήθηκε μια οριζόντια ομάδα «με επίκεντρο τις αναδυόμενες απειλές, την ανάλυση δεδομένων, την ανάπτυξη πολιτικής και τη διεθνή συνεργασία, συμπεριλαμβανομένου του Συστήματος ταχείας ειδοποίησης της ΕΕ για την παραπληροφόρηση»¹¹³.

¹¹² Συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε το 2018, η ομάδα εμπειρογνομόνων υψηλού επιπέδου της ΕΕ για την παραπληροφόρηση.

¹¹³ ΕΕΑΣ (2021). *Questions and Answers about the East StratCom Task Force*.

Το 2016, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε ένα κοινό πλαίσιο για την αντιμετώπιση υβριδικών απειλών¹¹⁴ και δημιούργησε ένα Hybrid Fusion Cell εντός του EU INTCEN της ΕΥΕΔ. Μεταξύ 2015 και 2020, η ΕΕ γενικά (το Συμβούλιο της ΕΕ, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η Γενική Διεύθυνση Δικτύων Επικοινωνιών, Περιεχομένου και Τεχνολογίας, η Γενική Διεύθυνση Επικοινωνιών, η ΕΥΕΔ) συνέταξε πάνω από 70 κείμενα σχετικά με την παραπληροφόρηση και την ξένη επιρροή. Η ρωσική παρέμβαση στην προεδρική εκστρατεία των ΗΠΑ το 2016 και η εικαζόμενη παρέμβαση στο δημοψήφισμα για το Brexit τον Ιούνιο 2016, αποτέλεσαν σημεία καμπής.

Τον Ιούλιο 2018 δημοσιεύθηκε ο «Κώδικας Πρακτικής για την Παραπληροφόρηση» (CPD), ο οποίος αποτελεί «την πρώτη φορά παγκοσμίως που βιομηχανία συμφώνησε, εθελούσια, σε μέτρα αυτορρύθμισης για την καταπολέμηση της παραπληροφόρησης»¹¹⁵. Ο Κώδικας υπογράφηκε από το Facebook, το Twitter, την Google, τη Mozilla και επαγγελματικές ενώσεις, οι οποίες δεσμεύτηκαν να εντείνουν τις προσπάθειές τους για την αντιμετώπιση της διαδικτυακής παραπληροφόρησης, ιδίως με την κατάργηση των ψεύτικων λογαριασμών και τον περιορισμό της ορατότητας των τοποθεσιών που προωθούν την παραπληροφόρηση. Το Μάιο 2019, η Microsoft υπέγραψε επίσης τον Κώδικα και το TikTok προσχώρησε τον Ιούνιο 2020. Τον Οκτώβριο 2019, τα μέρη δημοσίευσαν τις πρώτες αναφορές αυτοαξιολόγησης σχετικά με την υλοποίηση των δεσμεύσεών τους¹¹⁶. Ο εγγενής περιορισμός του Κώδικα είναι βέβαια ο εθελοντικός χαρακτήρας του¹¹⁷.

Ενόψει των ευρωεκλογών του 2019, η ΕΕ έλαβε πρόσθετα μέτρα, συμπεριλαμβανομένου του «εκλογικού πακέτου» που ανακοίνωσε ο Πρόεδρος της ΕΕ Ζαν Κλοντ Γιούνκερ στην ομιλία του για την Κατάσταση της Ένωσης το 2018. Τον Δεκέμβριο 2018, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε ένα Σχέδιο Δράσης κατά της Παραπληροφόρησης, αναφέροντας ότι «σύμφωνα με το EU Hybrid Fusion Cell, η παραπληροφόρηση από τη Ρωσική Ομοσπονδία αποτελεί τη μεγαλύτερη απειλή για την ΕΕ». Το Σχέδιο βασίζεται σε 4 πυλώνες: «βελτίωση των ικανοτήτων των θεσμικών οργάνων της Ένωσης να ανιχνεύουν, να αναλύουν και να εκθέτουν την παραπληροφόρηση, ενίσχυση συντονισμένων και κοινών απαντήσεων στην παραπληροφόρηση, κινητοποίηση του ιδιωτικού τομέα για την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης, ευαισθητοποίηση και βελτίωση της κοινωνικής ανθεκτικότητας»¹¹⁸.

Ένα άλλο σημείο καμπής για την Ευρώπη ήταν η πανδημία του COVID-19 το 2020. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε πολλαπλές δηλώσεις σχετικά με την καταπολέμηση της παραπληροφόρησης που σχετίζεται με τον κορωνοϊό («infodemic»), συμπεριλαμβανομένης μιας έκθεσης με τίτλο “Tackling

¹¹⁴ European Commission (2016). *Joint framework on countering hybrid threats*.

¹¹⁵ European Commission (2018). *Code of Practice on Disinformation*.

¹¹⁶ European Commission (2019). *Code of Practice on Disinformation one year on: online platforms submit self-assessment reports*.

¹¹⁷ Shattock, E. (2021). *Self-regulation 2.0? A critical reflection of the European fight against disinformation*. Misinformation Review, Harvard Kennedy School.

¹¹⁸ European Commission (2018). *Action Plan against Disinformation*. σ. 4-5.

COVID-19 disinformation – Getting the facts right” που δημοσιεύθηκε τον Ιούνιο 2020¹¹⁹ και επικαιροποιήθηκε από την ΕΥΕΔ τον Δεκέμβριο 2020.¹²⁰ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε επίσης μηνιαίες αναφορές από τις ψηφιακές πλατφόρμες (Twitter, TikTok, Google και Microsoft) σχετικά με μέτρα που έλαβαν κατά της παραπληροφόρησης που σχετίζεται με τον COVID ως υπογράφουσες τον Κώδικα Πρακτικής για την Παραπληροφόρηση¹²¹ και χρηματοδότησε ερευνητικά έργα¹²². Την 1^η Ιουνίου 2020, το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Ψηφιακών Μέσων (European Digital Media Operator - EDMO) ξεκίνησε τη δράση του, ως ανεξάρτητο παρατηρητήριο με επαληθευτές γεγονότων και ερευνητές με εξειδίκευση μεταξύ άλλων στον τομέα της διαδικτυακής παραπληροφόρησης και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης¹²³. Από το 2021 λειτουργούν 8 κόμβοι κατά της παραπληροφόρησης και από το 2023 θα λειτουργήσουν άλλοι 6 στο πλαίσιο του EDMO. Το Μεσογειακό Παρατηρητήριο MedDMO θα καλύπτει την Ελλάδα, την Κύπρο και τη Μάλτα.

Τον Σεπτέμβριο 2021 το Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο δημοσίευσε Ειδική έκθεση με θέμα ‘Disinformation affecting the EU: tackled but not tamed’¹²⁴. Μετά την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία το 2022, η ΕΕ δημοσίευσε στις 9 Μαρτίου 2022, ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με τις εξωτερικές παρεμβάσεις στις δημοκρατικές διαδικασίες στην Ευρωπαϊκή Ένωση¹²⁵. Επίσης, εισήγαγε δύο νέα πλαίσια πολιτικής: τον **Ενισχυμένο Κώδικα Πρακτικής για την Παραπληροφόρηση**¹²⁶ και την Πράξη για τις Ψηφιακές Υπηρεσίες¹²⁷. Ο Ενισχυμένος Κώδικας εφαρμόζεται στο πλαίσιο της **υφιστάμενης νομοθεσίας της ΕΕ** και των κρατών μελών της και, όπως τονίζεται, σε καμία περίπτωση δεν αντικαθιστά, υποκαθιστά ή ερμηνεύει το υφιστάμενο και το μελλοντικό νομοθετικό πλαίσιο¹²⁸.

¹¹⁹ High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, European Commission (2020). *Tackling COVID-19 disinformation – Getting the facts right*. Joint communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions.

¹²⁰ EEAS special report update: short assessment of narratives and disinformation around the Covid-19 pandemic (update May–November), EUvsDisinfo, December 2, 2020.

¹²¹ Βλ. για παράδειγμα: European Commission, Latest set of reports and the way forward – Fighting COVID-19 Disinformation Monitoring Programme, March 8, 2021, “Coronavirus vaccine disinformation: new reports from online platforms to inform Code of Practice revamp,” Press release, March 26, 2021

¹²² European Commission, Funded projects in the fight against disinformation, <https://ec.europa.eu/>

¹²³ Το EDMO εδρεύει στο Ευρωπαϊκό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο στη Φλωρεντία (Ιταλία) και βασίζεται στην τεχνογνωσία της Σχολής Διακρατικής Διακυβέρνησης και του Κέντρου για τον Πλουραλισμό και την Ελευθερία των Μέσων. Άλλοι εταίροι είναι το δανικό ερευνητικό κέντρο Datalab στο Πανεπιστήμιο του Aarhus, το οποίο ειδικεύεται στην ψηφιακή κοινωνική έρευνα, το ελληνικό Athens Technology Center, που παρέχει τεχνολογική υποστήριξη και συντονισμό, το Κοινωνικό Παρατηρητήριο Παραπληροφόρησης και Ανάλυσης μέσων κοινωνικής δικτύωσης (SOMA) και η ιταλική Pagella Politica, μια από τις σημαντικότερες οργανώσεις ελέγχου γεγονότων της χώρας. Η πρώτη φάση του έργου διήρκεσε μέχρι το τέλος του 2022, με χρηματοδότηση 2,5 εκατ. ευρώ.

¹²⁴ The European Court of Auditors’ Special Report (2021). *Disinformation affecting the EU: tackled but not tamed*.

¹²⁵ European Parliament resolution of 9 March 2022 on foreign interference in all democratic processes in the European Union, including disinformation.

¹²⁶ European Commission (2022), The Strengthened Code of Practice on Disinformation.

¹²⁷ European Union (2022), Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act).

¹²⁸ Ιδίως, το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα την Οδηγία 2000/31/ΕΚ, με ιδιαίτερη αναφορά στα άρθρα 12 έως 15, τα οποία εφαρμόζονται σε κάθε υποχρέωση

Επίσης, ξεκίνησε να εξετάζει τα σχετικά εργαλεία πολιτικής που ακολουθούν τη θέσπιση Στρατηγικής Πυξίδας (Strategic Compass) για την ασφάλεια και την άμυνα της ΕΕ το Μάρτιο 2022. Η Στρατηγική Πυξίδα περιλαμβάνει ένα σύνολο δράσεων και εργαλείων πολιτικής για την ενίσχυση της ασφάλειας και της άμυνας της ΕΕ¹²⁹ απέναντι στις μεταβαλλόμενες γεωπολιτικές απειλές. Για το σκοπό αυτό, εισήγαγε δύο σχετικές πρωτοβουλίες κατά της παραπληροφόρησης, την υβριδική εργαλειοθήκη της ΕΕ και την εργαλειοθήκη για την ξένη χειραγώγηση και πληροφοριακή παρέμβαση (Foreign information manipulation and interference - FIMI)¹³⁰. Η υβριδική εργαλειοθήκη στοχεύει στην ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών για τον εντοπισμό υβριδικών απειλών και την ανάληψη συντονισμένης δράσης¹³¹. Οι υβριδικές απειλές ή εκστρατείες, στις οποίες περιλαμβάνεται η παραπληροφόρηση, αναφέρονται σε δραστηριότητες εχθρικών εξωτερικών παραγόντων που στοχεύουν σε συστημικές ευπάθειες¹³². Δεδομένου ότι μπορούν να πολώσουν τις κοινωνίες και να υπονομεύσουν τις δημοκρατικές αξίες, οι χειριστικοί λόγοι για το μεταναστευτικό θεωρούνται μια μορφή υβριδικής απειλής¹³³.

Το πεδίο της παραπληροφόρησης εξελίσσεται ραγδαία και οι κυβερνήσεις βρίσκονται ακόμη στη διαδικασία κατανόησης του φαινομένου. Στη συνέχεια, εξετάζεται η παραπληροφόρηση στο πλαίσιο της ελληνικής πραγματικότητας.

του Κώδικα που στοχεύει ή αναλαμβάνεται από απλούς αγωγούς, παρόχους προσωρινής αποθήκευσης ή παρόχους φιλοξενίας, όπως παρόχους δικτύου, μηχανές αναζήτησης, προγράμματα περιήγησης, διαδικτυακές πλατφόρμες blogging, διαδικτυακά φόρουμ, πλατφόρμες κοινής χρήσης βίντεο, μέσα κοινωνικής δικτύωσης κ.λπ., τον Κανονισμό (ΕΕ) 2016/679 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, την Οδηγία 2002/58/ΕΚ σχετικά με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, την Οδηγία 2005/29/ΕΚ σχετικά με τις αθέμιτες εμπορικές πρακτικές μεταξύ επιχειρήσεων προς καταναλωτές στην εσωτερική αγορά, την Οδηγία 2006/114/ΕΚ σχετικά με την παραπλανητική και συγκριτική διαφήμιση, την Οδηγία 2010/13/ΕΕ για τον συντονισμό ορισμένων διατάξεων που θεσπίζονται νομοθετικά, κανονιστικά ή διοικητικά στα κράτη μέλη σχετικά με την παροχή υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων, την Οδηγία 2018/1808 σχετικά με την παροχή υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων, την Οδηγία 2016/943 για την προστασία τεχνολογίας και επιχειρηματικών πληροφοριών που δεν έχουν αποκαλυφθεί (εμπορικά απόρρητα) από την παράνομη απόκτηση, χρήση και αποκάλυψή τους, τον Κανονισμό 2019/1150 για την προώθηση της δικαιοσύνης και της διαφάνειας για τους επιχειρηματικούς χρήστες των διαδικτυακών υπηρεσιών διαμεσολάβησης, τη νομολογία του ΔΕΕ και της ΕΣΔΑ σχετικά με την αναλογικότητα των μέτρων που αποσκοπούν στον περιορισμό της πρόσβασης και της κυκλοφορίας σε επιβλαβές περιεχόμενο.

¹²⁹ Council of the European Union (2022). *A Strategic Compass for a stronger EU security and defence in the next decade*. Press release, Brussels.

¹³⁰ Council of the European Union (2022). *A Strategic Compass for Security and Defence For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security*.

¹³¹ Council of the European Union (2022). *Council conclusions on a Framework for a coordinated EU response to hybrid campaigns*. Press release, Brussels.

¹³² Härmä, K. & Minárik, T. *European Union Equipping Itself against Cyber Attacks with the Help of Cyber Diplomacy Toolbox*. NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence Blog.

¹³³ Βλ. π.χ. Giannopoulos, G; Smith H.; & Theodoridou, M. (2020). *The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model*. European Commission, σ. 30.

ΜΕΡΟΣ Β' : Η ελληνική περίπτωση

Κεφάλαιο 3ο: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1. Αντικείμενο και σκοπός της έρευνας

Ξεκινώντας από το θεωρητικό υπόβαθρο που παρέχει η διεθνής βιβλιογραφία σχετικά με τις πρακτικές αντιμετώπισης της παραπληροφόρησης, η έρευνα εστιάζει στην ελληνική περίπτωση και συγκεκριμένα στην επισκόπηση των πρακτικών αντιμετώπισης της παραπληροφόρησης από το ελληνικό ΥΠΕΞ τόσο ως μακροπρόθεσμη στρατηγική όσο και η επικοινωνιακή αντιμετώπισή της σε συγκεκριμένες περιπτώσεις διασποράς παραπληροφόρησης, με σκοπό την καλύτερη κατανόηση του φαινομένου στο πλαίσιο της ελληνικής πραγματικότητας.

3.2. Ερευνητικά ερωτήματα

Η έρευνα οργανώθηκε έτσι ώστε να απαντηθούν τα εξής επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα, που διατυπώθηκαν σύμφωνα με το σκοπό και το αντικείμενο της έρευνας:

1. Μετά την ψηφιακή προσαρμογή του, το ελληνικό ΥΠΕΞ προχώρησε στην υιοθέτηση ψηφιακής στρατηγικής, στην οποία να περιλαμβάνεται και η αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης;
2. Ποιες υπηρεσίες του ΥΠΕΞ είναι αρμόδιες για την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης στρατηγικά και επιχειρησιακά και ποιοι κλάδοι υπαλλήλων του ΥΠΕΞ (διπλωμάτες – σύμβουλοι επικοινωνίας);
3. Ποια μέσα έχουν στη διάθεσή τους για την αντιμετώπισή της;
4. Πότε εμφανίστηκε η διασπορά παραπληροφόρησης για την Ελλάδα, από ποια πηγή και με ποιες θεματικές;
5. Πώς αντέδρασε το ΥΠΕΞ σε συγκεκριμένες περιπτώσεις διασποράς παραπληροφόρησης;
6. Ποιες οι μελλοντικές προοπτικές και σχέδια δράσης της ελληνικής ψηφιακής διπλωματίας;
7. Η ελληνική ψηφιακή διπλωματία συμπληρώνει την παραδοσιακή διπλωματία - εξωτερική πολιτική;

3.3. Ερευνητική μέθοδος

Για την απάντηση των παραπάνω ερευνητικών ερωτημάτων, η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε είναι η περιγραφική μελέτη περίπτωσης, δεδομένου ότι σκοπός της έρευνας είναι η περιγραφή του φαινομένου της παραπληροφόρησης στην ελληνική πραγματικότητα, καθώς και η επισκόπηση των πρακτικών αντιμετώπισής της από το ΥΠΕΞ. Ειδικότερα: α) ως προς τη μακροπρόθεσμη ψηφιακή στρατηγική του ΥΠΕΞ (ερευνητικά ερωτήματα 1-3 και 6), διενεργήθηκε έρευνα σε πρωτογενείς πηγές όπως η ελληνική νομοθεσία και οι Οργανισμοί του ΥΠΕΞ και σε δευτερογενείς,

όπως ο επίσημος ιστότοπος του ΥΠΕΞ και ορισμένα ειδησεογραφικά άρθρα β) ως προς τις συγκεκριμένες περιπτώσεις διασποράς παραπληροφόρησης (ερευνητικά ερωτήματα 4-5 και 7), διενεργήθηκε έρευνα σε δευτερογενείς πηγές και συγκεκριμένα στον επίσημο ιστότοπο του ΥΠΕΞ, στην ενότητα «Ανακοινώσεις – Δηλώσεις – Ομιλίες», τα δεδομένα της οποίας κατηγοριοποιήθηκαν, για τη διευκόλυνση της ποιοτικής ανάλυσης. Οι ιστότοποι των Διπλωματικών Αρχών στις οποίες λειτουργούν τα 29 Γραφεία Δημόσιας Διπλωματίας εξετάσθηκαν μόνο ενδεικτικά. Επίσης, οι λογαριασμοί στο Twitter του Υπουργού Εξωτερικών, του Αν. Υπουργού Εξωτερικών, του Υφυπουργού Εξωτερικών και των Διπλωματικών Αρχών, εξετάσθηκαν επίσης ενδεικτικά. Τα δεδομένα της έρευνας παρέχουν πληροφορίες για την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων μέσω ποιοτικής ανάλυσης των δεδομένων.

Κεφάλαιο 4ο: ΜΑΚΡΟΠΡΟΘΕΣΜΗ ΨΗΦΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΥΠΕΞ

Όπως είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο, οι Bjola & Minor περιγράφουν την εξέλιξη της ψηφιακής διπλωματίας για τα Υπουργεία Εξωτερικών ως μια διαδικασία δύο σταδίων που αποτελείται από την ψηφιακή προσαρμογή και την υιοθέτηση ψηφιακής στρατηγικής. Στη συνέχεια, εξετάζεται πώς συντελέστηκε η ψηφιακή προσαρμογή στο ελληνικό ΥΠΕΞ, ο συντονισμός των συναρμόδιων φορέων δημόσιας διπλωματίας, αλλά και η οργανωσιακή αναμόρφωση του Υπουργείου, με σκοπό την υιοθέτηση μακροπρόθεσμης ψηφιακής στρατηγικής και Στρατηγικού Σχεδίου Δημόσιας Διπλωματίας.

4.1. Ψηφιακή προσαρμογή

Το 2017 η δικτύωση της Ελλάδας σύμφωνα με το Global Diplomacy Index 2017 ήταν άνω του μέσου όρου των εξεταζόμενων χωρών. Στο Digital Country Index το 2017, η Ελλάδα είχε την 12^η θέση στην Ευρώπη και την 25^η παγκοσμίως, ενώ σύμφωνα με το Soft Power30, η Ελλάδα βρισκόταν στην 29^η θέση από τις 30 υπό εξέταση χώρες στην κατηγορία “Digital” για το 2018 (πτώση από τη 17^η θέση το 2015 και την 22^η το 2017)¹³⁴. Παρομοίως, σύμφωνα με το Digital Diplomacy Review 2017 το ελληνικό ΥΠΕΞ κατατασσόταν στην 43^η θέση.

Το ΥΠΕΞ έχει επίσης λογαριασμούς σε Facebook και Twitter από τον Απρίλιο 2010, αριθμώντας σήμερα 41.000 ακολούθους στο Facebook και 176.000 ακολούθους στο Twitter, ενώ έχει παρουσία και στις πλατφόρμες Flickr και YouTube, με το συνολικό αριθμό λογαριασμών μέσων κοινωνικής δικτύωσης που υπάγονται στο Υπουργείο (Κεντρικής Υπηρεσίας, Αρχών Εξωτερικού και Επικεφαλής) να ανέρχεται

¹³⁴ Greece. 2018 Overview. SoftPower30: <https://softpower30.com/country/greece/>

το 2019 στους 103¹³⁵. Επίσης, ο λογαριασμός Twitter του ΥΠΕΞ ήταν το 2019 ο 5^{ος} πιο επιδραστικός λογαριασμός στην Ελλάδα και ο 38^{ος} μεταξύ των 50 καλύτερα διασυνδεδεμένων λογαριασμών παγκοσμίως μεταξύ των ΥΠΕΞ/κυβερνητικών φορέων/ευρωπαϊκών θεσμών¹³⁶. Ο Υπουργός Εξωτερικών έχει σήμερα 164.000 ακολούθους στο Twitter και 118.000 ακολούθους στο Facebook.

Τέλος, τα Γραφεία Τύπου και Επικοινωνίας Εξωτερικού της Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης και Επικοινωνίας ήταν αρμόδια για τη διαχείριση των λογαριασμών των Αρχών της Εξωτερικής Υπηρεσίας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Πλέον, το σύνολο των Πρεσβειών και των Γραφείων Δημόσιας Διπλωματίας (που αντικατέστησαν τα Γραφεία Τύπου και Επικοινωνίας Εξωτερικού) υπάγεται στο ΥΠΕΞ, τόσο σε επίπεδο URL όσο και σχεδιασμού/δομής και περιεχομένου¹³⁷.

4.2. Προς υιοθέτηση ψηφιακής στρατηγικής

4.2.1. Συναρμόδιοι φορείς δημόσιας διπλωματίας

Από το 1998 λειτουργούσε στο ΥΠΕΞ¹³⁸, Υπηρεσία Ενημέρωσης, υπαγόμενη απευθείας στον Υπουργό Εξωτερικών, η οποία είχε ως σκοπό το σχεδιασμό και την εφαρμογή προγραμμάτων πληροφόρησης για θέματα του Υπουργείου Εξωτερικών στο πλαίσιο της κυβερνητικής πολιτικής. Η Υπηρεσία Ενημέρωσης συνεργαζόταν κυρίως με τις υπηρεσίες του ΥΠΕΞ, του Υπουργείου Τύπου και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και κάθε άλλη αρμόδια υπηρεσία. Το 2007 εισήχθη για πρώτη φορά η έννοια της Δημόσιας Διπλωματίας στον Οργανισμό του ΥΠΕΞ, με τη δημιουργία της Υπηρεσίας Ενημέρωσης και Δημόσιας Διπλωματίας¹³⁹, υπαγόμενης απευθείας στον Υπουργό Εξωτερικών, η οποία είχε ως σκοπό το σχεδιασμό και την εφαρμογή προγραμμάτων πληροφόρησης για θέματα του Υπουργείου Εξωτερικών, καθώς και την προβολή των θέσεων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Η Υπηρεσία Ενημέρωσης και Δημόσιας Διπλωματίας συνεργαζόταν, κυρίως, με τη Γενική Γραμματεία Επικοινωνίας - Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης, καθώς και με κάθε άλλη αρμόδια υπηρεσία¹⁴⁰.

¹³⁵ Βλ. αναλυτικά Σπηλιωτακοπούλου Ε. – Φραγκονικολόπουλος Χ. (2020). *Netpolitik και Ελληνική Εξωτερική Πολιτική: Η Πρόκληση της Διαδικτυακής Επικοινωνίας και της Δημόσιας Διπλωματίας*, Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική Πολιτική, σ. 338, όπου και αναφέρεται ότι τα στοιχεία έχουν αντληθεί από τις σελίδες του ΥΠΕΞ και τις αντίστοιχες πλατφόρμες: <https://www.facebook.com/mfa.gr/> και <https://twitter.com/GreeceMFA> (10 Ιουνίου 2019) καθώς και από συνέντευξη με την ΥΕΔΔ του ΥΠΕΞ (Ιούνιος 2019).

¹³⁶ Twiplomacy 2019, βλ. σχετικά: <https://twiplomacy.com/info/europe/greece/> και <https://twiplomacy.com/info/europe/greece/greecemfa/> (10 Ιανουαρίου 2020).

¹³⁷ Σπηλιωτακοπούλου Ε. – Φραγκονικολόπουλος Χ. (2020), ό.π., σ.338-339.

¹³⁸ Άρθρο 16 Οργανισμού ΥΠΕΞ - Ν. 2594/1998 (ΦΕΚ Α' 62)

¹³⁹ Άρθρο 17 Οργανισμού ΥΠΕΞ - Ν. 3566/2007 (ΦΕΚ Α' 117)

¹⁴⁰ Εκτός των άλλων, η Υπηρεσία ήταν αρμόδια για "τη συνεχή παρακολούθηση και ανάπτυξη της κεντρικής ιστοσελίδας του Υπουργείου Εξωτερικών, το συντονισμό και την εποπτεία του περιεχομένου των ιστοσελίδων του Υπουργείου Εξωτερικών, τη διατύπωση εισηγήσεων ως προς τη στρατηγική δημόσιας διπλωματίας στα ψηφιακά περιβάλλοντα, την παρακολούθηση και αξιολόγηση των διεθνών ψηφιακών εξελίξεων, καθώς και την επιλογή των κειμένων της κεντρικής ιστοσελίδας με τη στήριξη των αρμόδιων Διευθύνσεων. Προς επίτευξη των σκοπών της, η Υπηρεσία συνεργάζεται με όλες τις Διευθύνσεις της Κεντρικής Υπηρεσίας και τις αρχές της Εξωτερικής Υπηρεσίας, με αντίστοιχες υπηρεσίες άλλων Υπουργείων (...)».

Παράλληλα, από το 2004 λειτουργούσαν η Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης και η Γενική Γραμματεία Επικοινωνίας, υπαγόμενες στον Πρωθυπουργό και εποπτευόμενες από τον Υπουργό Επικρατείας¹⁴¹. Το 2008 η εποπτεία τους ανατέθηκε στον Υπουργό Εσωτερικών και το 2009 μεταφέρθηκαν από τον Πρωθυπουργό στον Υπουργό Εσωτερικών και πάλι στον Πρωθυπουργό. Το 2010 υπήχθησαν εκ νέου στο Υπουργείο Εσωτερικών και το 2011 εκ νέου στον Πρωθυπουργό και μετονομάστηκαν σε Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης και Επικοινωνίας και Γενική Γραμματεία Μέσων Ενημέρωσης. Το 2014 μετονομάστηκαν σε Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης και Γενική Γραμματεία Επικοινωνίας και Προβολής. Το 2015 η Γενική Γραμματεία Επικοινωνίας και Προβολής καταργήθηκε και η Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης μετονομάστηκε σε Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης και Επικοινωνίας, υπαγόμενη απευθείας στον Πρωθυπουργό, εποπτευόμενη από τον Υπουργό Επικρατείας.

Σύμφωνα με το Ν. 4339/2015, η Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης και Επικοινωνίας είναι αρμόδια για την εφαρμογή της «εθνικής επικοινωνιακής πολιτικής»¹⁴², ειδικότερο τομέα της οποίας αποτελούσε η επικοινωνιακή διπλωματία, στην οποία περιλαμβάνονταν ως συστατικό στοιχείο η Δημόσια Διπλωματία¹⁴³. Σύμφωνα με την περίπτωση στ) του άρθρου 22 του Ν. 4339/2015: «**Δημόσια διπλωματία** είναι η διαδικασία επικοινωνίας της Κυβέρνησης με την κοινή γνώμη άλλων κρατών, προκειμένου να καταστούν κατανοητά οι ιδέες και τα ιδανικά, οι θεσμοί και ο πολιτισμός, οι εθνικές επιδιώξεις και οι τρέχουσες πολιτικές του ελληνικού κράτους. Σκοπός της δημόσιας διπλωματίας είναι η αμοιβαία κατανόηση του ελληνικού λαού με τους λαούς άλλων κρατών». Αρμόδιο για το στρατηγικό σχεδιασμό της εθνικής επικοινωνιακής πολιτικής, την αξιολόγηση και την αναθεώρησή του, για τη διαχείριση σε κεντρικό επίπεδο επικοινωνιακών κρίσεων¹⁴⁴ και για τον καθορισμό των στρατηγικών στόχων της επικοινωνιακής διπλωματίας¹⁴⁵ είναι το Συμβούλιο Εθνικής Επικοινωνιακής Πολιτικής (Σ.Ε.Ε.Π.), στο οποίο προέδρευε ο Πρωθυπουργός ή ο Υπουργός Ψηφιακής Διακυβέρνησης¹⁴⁶.

Στη Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης & Επικοινωνίας υπάγονταν και τα Γραφεία Τύπου & Επικοινωνίας Εξωτερικού ως αρμόδια για την προβολή της εικόνας της Ελλάδας στην περιφέρεια της έδρας τους και την ενημέρωση της κοινής γνώμης και των ΜΜΕ για θέματα διεθνούς ενδιαφέροντος και τις εν γένει εξελίξεις που αφορούν την Ελλάδα. Τα Γραφεία Τύπου & Επικοινωνίας Εξωτερικού λειτουργούσαν στις έδρες των Πρεσβευτικών ή Προξενικών Αρχών, σε συνεργασία με τις Διευθύνσεις Διεθνούς Επικοινωνίας και Διπλωματίας Μέσων Ενημέρωσης που υπάγονταν στη Γ.Γ.Ε.Ε.

¹⁴¹ Συστάθηκαν στη θέση του Υπουργείου Τύπου και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, που λειτουργούσε από το 1994 και το οποίο καταργήθηκε το 2004.

¹⁴² Άρθρο 23 του Ν. 4339/2015.

¹⁴³ Άρθρο 26 του Ν. 4339/2015.

¹⁴⁴ Άρθρο 25 του Ν. 4339/2015.

¹⁴⁵ Άρθρο 26 του Ν. 4339/2015.

¹⁴⁶ Το Σ.Ε.Ε.Π. αποτελείται από: α) τον Υπουργό Εσωτερικών, τον Υπουργό Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού, τον Υπουργό Εθνικής Άμυνας, τον Υπουργό Πολιτισμού και Αθλητισμού, τον Υπουργό Εξωτερικών, τον Υπουργό Οικονομικών, τον Υπουργό Ψηφιακής Διακυβέρνησης.

4.2.2. Συντονισμός συναρμόδιων φορέων δημόσιας διπλωματίας

Τον Ιούλιο 2019, το Π.Δ. 81/2019 (ΦΕΚ Α' 119/09.07.2019) μετέφερε στο ΥΠΕΞ τις αρμοδιότητες των Γ.Τ.Ε.Ε. (άρθρο 4 παρ. 5) και των σχετικών Διευθύνσεων της Γ.Γ.Ε.Ε. που ασχολούνταν με τη διεθνή επικοινωνία, μαζί με το προσωπικό τους (Συμβούλους και Γραμματείς Επικοινωνίας), για την ενίσχυση της διεθνούς εικόνας της χώρας και τη βελτίωση των όρων άσκησης της εξωτερικής πολιτικής, μέσω του καλύτερου συντονισμού μεταξύ των κλάδων που στελεχώνουν τις ελληνικές Αρχές Εξωτερικής Υπηρεσίας, Πρεσβείες και Προξενεία και Μόνιμες Αντιπροσωπείες (Κλάδος Διπλωματικών, Εμπορικών και Οικονομικών Υποθέσεων, Δημόσιας Διπλωματίας/ΣΓΕ).

Με το Π.Δ. 84/2019 (ΦΕΚ Α' 123/17.07.2019) συστάθηκε στο ΥΠΕΞ Γενική Γραμματεία Δημόσιας Διπλωματίας, Θρησκευτικών και Προξενικών Υποθέσεων και τοποθετήθηκε για πρώτη φορά Γενικός Γραμματέας, αρμόδιος για τη Δημόσια Διπλωματία της χώρας. Με το ίδιο Π.Δ. (άρθρο 3 παρ. 2), τα Γραφεία Τύπου & Επικοινωνίας Εξωτερικού μετονομάστηκαν σε Γραφεία Δημόσιας Διπλωματίας (Γ.Δ.Δ.) και αυξήθηκαν αριθμητικά, καθώς το 2019 επαναλειτούργησαν τα Γραφεία Σίδνεϋ, Σαγκάης, Βουκουρεστίου και Λος Άντζελες, φθάνοντας τα 29 Γραφεία Δημόσιας Διπλωματίας.

Με το Π.Δ. 63/2020 (ΦΕΚ Α' 156), η νεοσυσταθείσα δυνάμει του π.δ. 84/2019 Γενική Γραμματεία Δημόσιας Διπλωματίας, Θρησκευτικών και Προξενικών Υποθέσεων¹⁴⁷ συγχωνεύθηκε με τη Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού, ανεξάρτητη διοικητική υπηρεσία που υπαγόταν στο ΥΠΕΞ και συστάθηκε η Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού & Δημόσιας Διπλωματίας¹⁴⁸, με αποστολή της μεταξύ άλλων την επικοινωνιακή διαχείριση της εθνικής εικόνας της χώρας, μέσω και της αξιοποίησης των δυνατοτήτων της Διασποράς. Στη Γ.Γ. προΐσταται υπάλληλος του Διπλωματικού Κλάδου, που φέρει πρεσβευτικό βαθμό, ή μετακλητός Γενικός Γραμματέας, οριζόμενος με κοινή απόφαση του Πρωθυπουργού και του Υπουργού Εξωτερικών¹⁴⁹.

¹⁴⁷ Άρθρο 3 παρ. 2 του π.δ. 84/2019 «Συνιστάται στο Υπουργείο Εξωτερικών **Γενική Γραμματεία Δημόσιας Διπλωματίας, Θρησκευτικών και Προξενικών Υποθέσεων**. Στη νέα Γενική Γραμματεία μεταφέρονται, ως σύνολο αρμοδιοτήτων, θέσεων, προσωπικού και εποπτευόμενων φορέων, οι παρακάτω υπηρεσίες: (α) η Ε' Γενική Διεύθυνση Πολιτιστικών, Θρησκευτικών και Προξενικών Υποθέσεων του Υπουργείου όπως αυτή έχει συσταθεί με το π.δ. 230/1998 (Α' 177) και λειτουργεί, (β) οι Διευθύνσεις Διεθνούς Επικοινωνίας και Διπλωματίας Μέσων Ενημέρωσης των άρθρων 26 και 28 του π.δ. 82/2017 (Α' 117), καθώς και τα Γραφεία Τύπου και Επικοινωνίας Εξωτερικού του άρθρου 30 του ιδίου π.δ., τα οποία μετονομάζονται σε Γραφεία Δημόσιας Διπλωματίας, από τη Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης και Επικοινωνίας του πρώην Υπουργείου Ψηφιακής Πολιτικής, Τηλεπικοινωνιών και Ενημέρωσης».

¹⁴⁸ Άρθρο 1: «1. Συστήνονται στο Υπουργείο Εξωτερικών **Γενική Γραμματεία Δημόσιας Διπλωματίας και Απόδημου Ελληνισμού** και αντίστοιχη θέση Γενικού Γραμματέα, ο οποίος προΐσταται της Γενικής Γραμματείας. 2. Στη Γενική Γραμματεία της παρ. 1 μεταφέρονται, ως σύνολο αρμοδιοτήτων, θέσεων, προσωπικού και εποπτευόμενων φορέων, συμπεριλαμβανομένου του συνόλου των οργανικών μονάδων τους: α) η Γενική Γραμματεία Δημόσιας Διπλωματίας, Θρησκευτικών και Προξενικών Υποθέσεων της παρ. 2 του άρθρου 3 του π.δ. 84/2019 (Α' 123) και β) η Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού της παρ. 5 του άρθρου 31 του ν. 3259/2004 (Α' 149). 3. Η Γενική Γραμματεία Δημόσιας Διπλωματίας, Θρησκευτικών και Προξενικών Υποθέσεων και η Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού, καθώς και οι αντίστοιχες θέσεις Γενικών Γραμματέων καταργούνται».

¹⁴⁹ Άρθρο 217 Οργανισμού ΥΠΕΞ.

Με το νέο Οργανισμό του ΥΠΕΞ (Ν. 4781/2021 - ΦΕΚ Α' 31/28.02.2021), η Δημόσια Διπλωματία λειτουργεί πλέον ως τρίτος πυλώνας, μαζί με την παραδοσιακή και την οικονομική διπλωματία¹⁵⁰. Το ΥΠΕΞ διαρθρώνεται σε τρεις οργανωτικούς πυλώνες: α) Διεθνείς Σχέσεις, β) Οικονομικές Σχέσεις και Εξωστρέφεια και γ) Απόδημος Ελληνισμός και Δημόσια Διπλωματία. Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του ν. 4781/2021, την ανάγκη υιοθέτησης νέου νομοθετικού πλαισίου λειτουργίας επέβαλε μεταξύ άλλων, η ενσωμάτωση στον πυρήνα δραστηριοτήτων του Υπουργείου της Δημόσιας Διπλωματίας, με τη συμπερίληψη στο οργανόγραμμα της Γ.Γ. Απόδημου Ελληνισμού και Δημόσιας Διπλωματίας.

Τέλος, με την υπ' αριθμ. Π23ΥΦΥΠ – 46278/10.09.2021 Κοινή Απόφαση του Πρωθυπουργού και του Υπουργού Εξωτερικών (ΦΕΚ Β' 4495/29.09.2021), ανατέθηκε η άσκηση των αρμοδιοτήτων της Γ.Γ. Απόδημου Ελληνισμού & Δημόσιας Διπλωματίας, στον Υφυπουργό Εξωτερικών, ο οποίος από το 2012 έως το 2014, είχε διατελέσει Γενικός Γραμματέας Ενημέρωσης και Επικοινωνίας, με κύριο αντικείμενο το συντονισμό ενεργειών και δράσεων για την επικοινωνιακή προβολή της εικόνας της Ελλάδας στο εξωτερικό¹⁵¹.

Αποστολή της Γ.Γ. είναι μεταξύ άλλων η επικοινωνιακή διαχείριση της εθνικής εικόνας της Χώρας¹⁵². Διαρθρώνεται σε δύο Γενικές Διευθύνσεις: α) την Ε' Γενική Διεύθυνση Δημόσιας Διπλωματίας και β) την Η' Γενική Διεύθυνση Απόδημου Ελληνισμού, στις οποίες προΐστανται ως Γενικοί Διευθυντές υπάλληλοι του Διπλωματικού Κλάδου. Ενώ Διευθυντές των επιμέρους Διευθύνσεων Ε1 Δ/νσης Διεθνών Δημόσιων Σχέσεων και Ε2 Δ/νσης Διεθνούς Επικοινωνίας, είναι υπάλληλοι του Κλάδου Συμβούλων και Γραμματέων Επικοινωνίας.

4.2.3. Αρμόδιες υπηρεσίες για τη διαχείριση της παραπληροφόρησης

Όσον αφορά ειδικότερα στην αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης, στο ΥΠΕΞ δεν υφίσταται ξεχωριστή μονάδα. Τα στελέχη του ΥΠΕΞ χρησιμοποιούν ως πυξίδα τους τα υφιστάμενα ευρωπαϊκά εργαλεία, όπως το ευρωπαϊκό soft law για την παραπληροφόρηση, ευρωπαϊκές εργαλειοθήκες, δεξαμενές σκέψεις κ.α. Ειδικότερα, το ΥΠΕΞ βασίζεται στον ευρωπαϊκό ορισμό για την παραπληροφόρηση, σύμφωνα με τον οποίο, ως διασπορά ψευδών ειδήσεων (“disinformation”) ορίζεται το ψευδές ή παραπλανητικό περιεχόμενο που διαδίδεται με την πρόθεση να εξαπατήσει ή να διασφαλίσει οικονομικό ή πολιτικό κέρδος, που θα μπορούσε να αποβεί ζημιογόνο για το κοινό¹⁵³. Από την άλλη, ο νέος Οργανισμός (2021) κάνει λόγο για ψευδείς ειδήσεις, επικοινωνιακή επίθεση και επικοινωνιακές κρίσεις.

¹⁵⁰ βλ. αιτιολογική έκθεση ν. 4781/2021.

¹⁵¹ <https://www.mfa.gr/igesia/yfypourgoi/uphupourgios-armodios-gia-ton-apodemo-ellenismo.html>

¹⁵² Άρθρο 215 Οργανισμού ΥΠΕΞ.

¹⁵³ European Commission (2018). *Tackling online disinformation: A European Approach*. Communication from the Commission to the EU Parliament, the Council, the EU Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, σ. 3-4.

Σύμφωνα με τον Οργανισμό, τα Τμήματα της Ε' Γενικής Διεύθυνσης Δημόσιας Διπλωματίας που συνεργάζονται μεταξύ τους για τη διαχείριση ζητημάτων παραπληροφόρησης, είναι το Τμήμα ΙΙΙ Ψηφιακής Προβολής της Ε1 Διεύθυνσης, το Τμήμα Ι Διαχείρισης Εθνικής Εικόνας της Ε2 Διεύθυνσης και το Τμήμα ΙΙ Επικοινωνιακής Διαχείρισης Ειδικών Θεμάτων της Ε2 Διεύθυνσης, καθώς και τα Γραφεία Δ.Δ., σε συνεργασία με τις συναρμόδιες υπηρεσίες και φορείς, ιδίως με τη Διεύθυνση Στρατηγικού & Επιχειρησιακού Σχεδιασμού, τον Εκπρόσωπο Τύπου του ΥΠΕΞ, τη Μονάδα Διαχείρισης Κρίσεων και το Γραφείο Κυβερνητικού Εκπροσώπου, ανάλογα με το θέμα. Συγκεκριμένα:

4.2.3.1. Τμήμα Επικοινωνιακής Διαχείρισης Ειδικών Θεμάτων

Το Τμήμα ΙΙ Επικοινωνιακής Διαχείρισης Ειδικών Θεμάτων της Ε2 Διεύθυνσης¹⁵⁴ είναι αρμόδιο για την προετοιμασία υλικού σε συνεργασία με το *Τμήμα Διαχείρισης Εθνικής Εικόνας*, για την για την ανασκευή, μέσω των Γραφείων Δ.Δ., ψευδών, ανακριθών ή δυσμενών δημοσιευμάτων και πληροφοριών που αναπαράγονται στα διεθνή ΜΜΕ και την προετοιμασία και προώθηση υλικού επικοινωνιακής διαχείρισης κρίσεων προς τα Γραφεία Δ.Δ. για χρήση από τα διεθνή ΜΜΕ και τη συνεργασία με τις συναρμόδιες υπηρεσίες και φορείς, ιδίως τον *Εκπρόσωπο Τύπου* του ΥΠΕΞ και τη *Μονάδα Διαχείρισης Κρίσεων*, ανάλογα με το θέμα, για τη συλλογή και εκπόνηση του κατάλληλου υλικού *προς αντίκρουση ψευδών ειδήσεων και της οποιασδήποτε επικοινωνιακής επίθεσης κατά της Ελλάδας σε διεθνές επίπεδο*¹⁵⁵.

4.2.3.2. Τμήμα Ψηφιακής Προβολής

Το Τμήμα ΙΙΙ Ψηφιακής Προβολής της Ε1 Διεύθυνσης¹⁵⁶ είναι αρμόδιο μεταξύ άλλων για την *επικοινωνιακή διαχείριση ειδικών θεμάτων και κρίσεων* μέσω οχημάτων ειδικού σκοπού στο διαδίκτυο, την ανάπτυξη και λειτουργία ενιαίας διαδικτυακής πύλης για τη διαχείριση της εθνικής εικόνας στο εξωτερικό, καθώς και την υποστήριξη, τον συντονισμό και την παροχή κατευθυντήριων οδηγιών για την αξιοποίηση των μέσων εξωστρέφειας που ανήκουν στο ψηφιακό οικοσύστημα του ΥΠΕΞ, τη συνεργασία με τις υπηρεσίες διαχείρισης ιστοτόπων και μέσων κοινωνικής δικτύωσης άλλων υπουργείων και φορέων του δημόσιου τομέα για τον συντονισμό της επικοινωνιακής δράσης στο πλαίσιο του Στρατηγικού Σχεδίου Δ.Δ.

¹⁵⁴ Άρθρο 229 Οργανισμού ΥΠΕΞ.

¹⁵⁵ Είναι επίσης αρμόδιο για τη συλλογή και επεξεργασία στοιχείων και πληροφοριών από ποικίλες πηγές (ενδεικτικά ξένος Τύπος και διεθνή ΜΜΕ, Γραφεία Δημόσιας Διπλωματίας, δεξαμενές σκέψης) για διεθνή ή ειδικά θέματα που αφορούν σε διακρατικές και διεθνείς σχέσεις, ευρωπαϊκά θέματα και εν γένει θέματα ελληνικού ενδιαφέροντος, την αρχειοθέτηση των ως άνω πληροφοριών σε ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων της Υπηρεσίας, ώστε να εξασφαλίζονται η ταχεία ανεύρεση και η πρόσβαση στις ζητούμενες πληροφορίες και η μεταξύ τους συσχέτιση και την αξιοποίηση των ανωτέρω για την έκδοση δελτίων προς ενημέρωση των υπηρεσιών του Υπουργείου, των οργάνων του κράτους και των καθ' ύλην αρμόδιων φορέων του δημόσιου τομέα.

¹⁵⁶ Άρθρο 225 Οργανισμού ΥΠΕΞ.

4.2.3.3. Τμήμα Διαχείρισης Εθνικής Εικόνας

Το Τμήμα Ι Διαχείρισης Εθνικής Εικόνας της Ε2 Διεύθυνσης είναι αρμόδιο μεταξύ άλλων για: την υλοποίηση του Επιχειρησιακού Σχεδίου Δ.Δ. που αφορά στη διαχείριση της εθνικής εικόνας, σε συνεργασία με τα Γραφεία Δ.Δ., τις συναρμόδιες υπηρεσίες του ΥΠΕΞ, με το Γραφείο του Κυβερνητικού Εκπροσώπου, τα λοιπά υπουργεία και τους κατά περίπτωση αρμόδιους φορείς, την παροχή κατευθύνσεων και οδηγιών προς τα Γραφεία Δ.Δ. για την ορθή και αποτελεσματική υλοποίηση των δράσεων του Επιχειρησιακού Σχεδίου Δ.Δ. που αφορούν στη διαχείριση της εθνικής εικόνας, την αξιοποίηση στοιχείων και πληροφοριών που συγκεντρώνει από τις Υπηρεσίες της Ε2 Διεύθυνσης Διεθνούς Επικοινωνίας, τα Γραφεία Δ.Δ., καθώς και τις λοιπές Διευθύνσεις και Υπηρεσίες του ΥΠΕΞ.

4.2.3.4. Γραφεία Δημόσιας Διπλωματίας

Τα Γραφεία Δημόσιας Διπλωματίας¹⁵⁷, που αντικατέστησαν τα Γραφεία Τύπου & Επικοινωνίας Εξωτερικού, αποτελούν τμήματα των Αρχών στο πλαίσιο των οποίων λειτουργούν. Στις αρμοδιότητές τους περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων: η καταγραφή των διαμορφωτών της κοινής γνώμης στη χώρα διαπίστευσής τους, της επιρροής τους, της στρατηγικής και των τακτικών που ακολουθούν και της άποψής τους για την εθνική εικόνα της Ελλάδας και τα κρίσιμα θέματα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, η καταγραφή στερεότυπων αρνητικών αντιλήψεων και απόψεων σχετικά με την Ελλάδα και τους Έλληνες στην κοινή γνώμη της χώρας διαπίστευσής τους και η ανάληψη δράσεων για τη μεταστροφή αυτών, η διαχείριση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης της Διπλωματικής Αρχής στο εξωτερικό, με τη σύμφωνη γνώμη του επικεφαλής της Αρχής, ο επικοινωνιακός χειρισμός θεμάτων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στη διεθνή κοινή γνώμη και ο συντονισμός των ενεργειών συναρμόδιων κρατικών φορέων για τη διαχείριση επικοινωνιακών κρίσεων και την έγκαιρη αντίκρουση και ανασκευή ψευδών ειδήσεων για την Ελλάδα στα διεθνή ΜΜΕ, με τη σύμφωνη γνώμη του επικεφαλής της Αρχής.

Τα Γραφεία Δ.Δ. στελεχώνονται από υπαλλήλους του Κλάδου Συμβούλων και Γραμματέων Επικοινωνίας. Ο Προϊστάμενος του Γραφείου Δ.Δ. είναι υπάλληλος του Κλάδου Συμβούλων και Γραμματέων Επικοινωνίας με βαθμό τουλάχιστον Συμβούλου Επικοινωνίας Β¹⁵⁸. Οι Προϊστάμενοι των Γραφείων Δ.Δ., στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, μεταξύ άλλων: αναλαμβάνουν τις αναγκαίες πρωτοβουλίες, πάντοτε κατόπιν συνεννόησης με τον Προϊστάμενο της οικείας Διπλωματικής ή Προξενικής Αρχής και επικοινωνούν για θέματα αρμοδιότητάς τους ή για να εκθέσουν τις απόψεις τους για τα θέματα αυτά με τη ΓΓΑΕΔΔ, κοινοποιούν υποχρεωτικά όλα τα σχετικά έγγραφα στον Προϊστάμενο της οικείας Διπλωματικής ή Προξενικής Αρχής και τον ενημερώνουν για τις ενέργειές τους

¹⁵⁷ Άρθρο 314 Οργανισμού ΥΠΕΞ.

¹⁵⁸ Άρθρο 315 Οργανισμού ΥΠΕΞ.

και ζητούν από τη Διπλωματική ή Προξενική Αρχή, στην οποία ανήκουν, οδηγίες για την εκπλήρωση της αποστολής τους στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους¹⁵⁹.

4.3. Στρατηγικό Σχέδιο

Το Στρατηγικό Σχέδιο Δημόσιας Διπλωματίας αναμένεται να δημοσιευθεί το προσεχές διάστημα. Τον Ιούλιο 2022 ανακοινώθηκε το Στρατηγικό Σχέδιο 2022-2025 του ΥΠΕΞ¹⁶⁰, το οποίο αναπτύσσεται σε πέντε στρατηγικούς άξονες: i) προώθηση σχέσεων καλής γειτονίας, διευθέτηση διμερών εκκρεμοτήτων με γειτονικές χώρες, ιδίως με την Τουρκία και αντιμετώπιση προκλήσεων σε διπλωματικό επίπεδο μέσω της προσήλωσης στο Διεθνές Δίκαιο και τις Διεθνείς Συμφωνίες¹⁶¹ ii) ισχυροποίηση της διεθνούς θέσης της χώρας στην ΕΕ και στον κόσμο iii) ενίσχυση της εξωστρέφειας iv) **προβολή και προώθηση των ελληνικών θέσεων και της Ελλάδας στο εξωτερικό, καθώς και αξιοποίηση των δυνατοτήτων της Διασποράς** και v) ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, αναβάθμιση των δομών και εκσυγχρονισμός της λειτουργίας του ΥΠΕΞ.

Όσον αφορά ειδικότερα τον άξονα (iv) της προβολής και προώθησης των ελληνικών θέσεων και της Ελλάδας στο εξωτερικό, καθώς και της αξιοποίησης των δυνατοτήτων της Διασποράς, περιλαμβάνει πέντε στόχους: α) **προβολή των θέσεων** και των προτεραιοτήτων της εξωτερικής πολιτικής και **ενίσχυση της διεθνούς εικόνας της χώρας** με τη χρήση σύγχρονων επικοινωνιακών στρατηγικών και ψηφιακών εργαλείων β) ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς ώστε να καταστεί η χώρα κόμβος πολιτισμού γ) διατήρηση και ενδυνάμωση δεσμών με εκπροσώπους της Ορθόδοξης Εκκλησίας ανά τον κόσμο, ενδυνάμωση σχέσεων με το Βατικανό, προώθηση διαθρησκευτικού διαλόγου στην Ανατολική Μεσόγειο δ) ενίσχυση των δεσμών με τον Απόδημο Ελληνισμό ε) ενίσχυση των πολυμερών συνεργασιών στον τομέα της Διασποράς και στ) βελτίωση της εξυπηρέτησης από τις Προξενικές Αρχές.

Στο πλαίσιο του ως άνω στρατηγικού άξονα και των αντίστοιχων στόχων, προαναγγέλθηκε μια **νέα πλατφόρμα**, με στόχο την κοινή επικοινωνιακή δράση των πρεσβειών και των προξενείων της Ελλάδας ανά τον κόσμο. Η δράση θα στοχεύει στην **ενίσχυση της διεθνούς εικόνας της Ελλάδας στο**

¹⁵⁹ Άρθρο 316 Οργανισμού ΥΠΕΞ.

¹⁶⁰ https://www.mfa.gr/images/docs/stratigiko_shedio_2022.pdf

¹⁶¹ Ο άξονας (i) περιλαμβάνει επτά στόχους: α) Διατήρηση διαύλων επικοινωνίας με την Τουρκία με σκοπό την οικοδόμηση σχέσεων καλής γειτονίας και την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο στη βάση του Διεθνούς Δικαίου β) Αντιμετώπιση με διπλωματικά μέσα της τουρκικής παραβατικής και προκλητικής συμπεριφοράς, όπως η παραβίαση της κυριαρχίας και των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας, το casus belli και η σύναψη παράνομων συμφωνιών που δεν εδράζονται στο Διεθνές Δίκαιο γ) Προώθηση της ολοκλήρωσης της οριοθέτησης όλων των θαλασσίων ζωνών με τις γειτονικές χώρες στη βάση της Σύμβασης των ΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS) δ) συνεισφορά στις προσπάθειες επίλυσης του Κυπριακού στη βάση των Αποφάσεων του ΟΗΕ και σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Κεκτημένο ε) Εμβάθυνση συνεργασίας με χώρες Δυτικών Βαλκανίων και προώθηση της ενταξιακής τους πορείας στην ΕΕ στη βάση της αιρεσιμότητας – Ενδυνάμωση σχέσεων με Παρευξείνιες χώρες στ) Θωράκιση της χώρας από εξωτερικές απειλές μέσω προώθησης και ενίσχυσης διμερών σχέσεων και συμμαχιών και, στη βάση αυτών, δημιουργία νέων πολυμερών σχημάτων στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου και ζ) ενίσχυση των διμερών συμβατικών και πολιτικών σχέσεων με τις χώρες της Μέσης Ανατολής, του Κόλπου και της Βορείου Αφρικής. Συμμετοχή στην σταθεροποίηση χωρών της περιοχής.

εξωτερικό και θα στηρίζεται σε δύο πυλώνες: αφενός στην προβολή θετικών ειδήσεων, όπως για παράδειγμα, ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς ώστε να καταστεί η χώρα κόμβος πολιτισμού, προβολή ακαδημαϊκών προοπτικών, τουρισμού, επενδύσεων κλπ., αφετέρου στη συντονισμένη δράση για την **ανάδειξη των εθνικών θέσεων** και την άμεση **αντιμετώπιση των ψευδών ειδήσεων**. «Ο συγκεκριμένος μηχανισμός θα λειτουργεί όποτε χρειαστεί και ως ένας σημαντικός βραχίονας στην προσπάθεια της κυβέρνησης να διεθνοποιεί τις προκλήσεις της Τουρκίας, οπτικοποιώντας σε σχεδόν πραγματικό χρόνο κάθε παραβίαση και πρόκληση». Το ΥΠΕΞ θα συγκεντρώνει όλο το απαραίτητο επικοινωνιακό υλικό, το οποίο θα επιδιώκεται να είναι κατανοητό στο ευρύ κοινό, στοχευμένο, οπτικοποιημένο και προσαρμοσμένο για κοινωνικά δίκτυα, σαν ψηφιακό δελτίο Τύπου, του οποίου ο τίτλος θα μπορεί να γίνει tweet, το σώμα κειμένου ανάρτηση στο Facebook και η φωτογραφία ή το βίντεο στο Instagram.

Το υλικό θα διοχετεύεται σε μία ψηφιακή πλατφόρμα (pool) και θα μοιράζεται στις ελληνικές Διπλωματικές Αρχές –περίπου 130 Πρεσβείες, Προξενία, Μόνιμες Αντιπροσωπείες–, ώστε να αναπαραχθεί στους λογαριασμούς των Διπλωματικών Αρχών στα κοινωνικά δίκτυα, στις ιστοσελίδες κρατικών και ιδιωτικών φορέων, αλλά και στους προσωπικούς λογαριασμούς των Πρέσβων, των Προξένων και του προσωπικού Δημόσιας Διπλωματίας. Στόχος είναι να διοχετεύεται επίσης στους «πολλαπλασιαστές», δηλαδή στους Έλληνες της Διασποράς με επιρροή, φορείς της ομογένειας, ακαδημαϊκούς, φιλέλληνες και προσωπικότητες με επιρροή, αλλά και σε ξένα και ομογενειακά ΜΜΕ και think tanks, ώστε να υπάρχει διασπορά της πληροφορίας¹⁶².

Προς το σκοπό αυτό, θα συγκροτηθεί ομάδα που θα δημιουργεί τα press lines και το υλικό τεκμηρίωσης, τα infographics και θα τροφοδοτεί το κεντρικό σύστημα. Παράλληλα, προβλέπεται η δημιουργία ενός μηχανισμού άμεσης επικοινωνιακής αντίδρασης και κατάρριψης fake news σε συνθήκες κρίσης, μέσω των κοινωνικών δικτύων. Πρόκειται για μια **«ειδική ομάδα διαχείρισης κρίσεων»** που θα έχει έτοιμο υλικό για άμεση αναπαραγωγή, αλλά και τη δυνατότητα να παράγει νέο.

Το συγκεκριμένο project έχει αναλάβει ο Υφυπουργός αρμόδιος για θέματα Απόδημου Ελληνισμού και Δημόσιας Διπλωματίας, καθώς αφενός, το παραπάνω μοντέλο αποτελεί μια πιο σύγχρονη και εξελιγμένη μορφή του μοντέλου επικοινωνιακής στρατηγικής και διάχυσης της πληροφορίας που είχε εφαρμόσει την περίοδο 2012-2014 ως Γ.Γ. στη Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης, αφετέρου, έχει στενή επαφή με την ομογένεια, η οποία πρόκειται να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην έκβαση του εγχειρήματος¹⁶³.

¹⁶² Σύμφωνα με συνέντευξη του ΓΓΑΕΔΔ, οι πολλαπλασιαστές και αποδέκτες σε όλη την ομογένεια υπολογίζονται σε 140.000 («1.670 δράσεις Δημόσιας Διπλωματίας προάγουν τον ελληνικό πολιτισμό», Πηγή: ΑΠΕ-ΜΠΕ, 16.07.2022).

¹⁶³ Παπαντωνίου Σ., «Κυβέρνηση: το σχέδιο για τον επικοινωνιακό «συντονισμό» των πρεσβειών», Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 02.11.2022.

4.4. Συνοπτικές παρατηρήσεις

Η ενσωμάτωση στον πυρήνα δραστηριοτήτων του ΥΠΕΞ της Δημόσιας Διπλωματίας, με τη συμπερίληψη στον Οργανισμό της Γ.Γ. Απόδημου Ελληνισμού και Δημόσιας Διπλωματίας, συμβάλλει στην ενίσχυση της διεθνούς εικόνας της χώρας και στη βελτίωση των όρων άσκησης της εξωτερικής πολιτικής, μέσω της ένταξης του προσωπικού Συμβούλων και Γραμματέων Επικοινωνίας στο ΥΠΕΞ για τον καλύτερο συντονισμό μεταξύ των κλάδων που στελεχώνουν τις ελληνικές Αρχές Εξωτερικής Υπηρεσίας, Πρεσβείες και Προξενεία και Μόνιμες Αντιπροσωπείες, αλλά και μέσω της αξιοποίησης των δυνατοτήτων της Διασποράς, καθώς και με την ανάθεση αρμοδιοτήτων για τον Απόδημο Ελληνισμό και τη Δημόσια Διπλωματία στον Υφυπουργό Εξωτερικών.

Επιπλέον, η ψηφιακή προσαρμογή του Υπουργείου και η υιοθέτηση Στρατηγικού Σχεδίου με στρατηγικό άξονα την προβολή και προώθηση των ελληνικών θέσεων και της Ελλάδας στο εξωτερικό, μέσα από την αξιοποίηση και των δυνατοτήτων του Απόδημου Ελληνισμού, καθώς και η ψηφιακή πλατφόρμα για την κοινή επικοινωνιακή δράση των πρεσβειών και προξενείων της Ελλάδας ανά τον κόσμο, στην οποία θα συγκεντρώνεται το επικοινωνιακό υλικό και στη συνέχεια θα προωθείται στις Διπλωματικές Αρχές της Ελλάδας στο εξωτερικό και στους «πολλαπλασιαστές», με στόχο την ανάδειξη των εθνικών θέσεων και την άμεση αντιμετώπιση των παραποιημένων ειδήσεων, βελτιώνουν τους όρους άσκησης ψηφιακής διπλωματίας μέσω αξιοποίησης και των νέων τεχνολογιών.

Κεφάλαιο 5ο: ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ ΠΑΡΑΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

Όσον αφορά στην άμεση επικοινωνιακή αντιμετώπιση συγκεκριμένων περιπτώσεων διασποράς παραπληροφόρησης για την Ελλάδα, στο παρόν κεφάλαιο, θα εξεταστεί η τουρκική παραπληροφόρηση, ως η πιο συχνά επικαλούμενη από ελληνικής πλευράς. Ειδικότερα, θα εξεταστούν περιπτώσεις για τις οποίες έγινε από τις ελληνικές Αρχές η χρήση των όρων της παραπληροφόρησης, των fake news, των ψευδών ειδήσεων, της διαστρέβλωσης της πραγματικότητας και της προπαγάνδας, οι οποίοι εναλλάσσονται περιγράφοντας όμως το ίδιο φαινόμενο (διασποράς ψευδούς ή παραποιημένου περιεχομένου με σκοπό εξαπάτησης του κοινού και με κίνδυνο δημόσιας βλάβης), αφού πρώτα παρατεθεί το γεωπολιτικό πλαίσιο και η τουρκική πολιτική των αμφισβητήσεων και στη συνέχεια θα επιχειρηθεί η κατηγοριοποίησή τους και μια κριτική αποτίμησή τους.

5.1. Γεωπολιτικό πλαίσιο

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 η Τουρκία εγκαινίασε μια συστηματική πολιτική αμφισβητήσεων και διεκδικήσεων σε βάρος της κυριαρχίας και των κυριαρχικών δικαιωμάτων της

Ελλάδας, με σκοπό τη μεταβολή του εδαφικού status quo που προβλέπεται σε διεθνείς συνθήκες, με κεντρικό άξονα τη Συνθήκη Ειρήνης της Λωζάννης, καθώς και του νομικού καθεστώτος στο θαλάσσιο και εναέριο χώρο που πηγάζει από το διεθνές δίκαιο και ιδίως το δίκαιο της θάλασσας και του αέρος (UNCLOS και Σύμβαση του Σικάγο 1944). Η πολιτική αυτή που διαρκεί μέχρι σήμερα ξεκίνησε με την εμφάνιση των πρώτων διεκδικήσεων σε βάρος της ελληνικής υφαλοκρηπίδας το 1973 και της πρώτης αμφισβήτησης του εύρους του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου το 1975. Στο μεσοδιάστημα, μεσολάβησε η εισβολή στην Κύπρο και η κατοχή του βόρειου τμήματός της (Ιούλιος 1974), που συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Έκτοτε η Τουρκία κλιμακώνει διαρκώς τις αμφισβητήσεις και διεκδικήσεις της, αυξάνοντας την ένταση, φθάνοντας ακόμα και μέχρι το χείλος της ένοπλης σύρραξης (κρίση Μαρτίου 1987, Ιμίων Ιανουαρίου 1996 και Ιουλίου - Νοεμβρίου 2020, λόγω των σεισμικών ερευνών εντός ελληνικής υφαλοκρηπίδας) αμφισβητώντας ακόμα και την ελληνική κυριαρχία επί νήσων και δημοσιεύοντας χάρτες κατά το διάστημα 1972-2022 στους οποίους απεικονίζονται οι παράνομες αυτές διεκδικήσεις¹⁶⁴.

Σταδιακά, η πολιτική των αυξανόμενων αμφισβητήσεων και διεκδικήσεων περιέλαβε: α) αμφισβήτηση του νομίμου και κυριαρχικού δικαιώματος της Ελλάδας, με απειλή πολέμου (*casus belli*¹⁶⁵), να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα ζώνη της μέχρι τα 12 ν.μ., σύμφωνα με το Δίκαιο της Θάλασσας και όπως έχει πράξει το σύνολο σχεδόν των παράκτιων κρατών της διεθνούς κοινότητας, της Τουρκίας συμπεριλαμβανομένης (σε Εύξεινο Πόντο και Ανατολική Μεσόγειο), β) αμφισβήτηση του εύρους του ελληνικού εθνικού εναερίου χώρου, μέσω συνεχών παραβιάσεων του από τουρκικά μαχητικά αεροσκάφη, γ) αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας επί νησιών και παραβίασή της, δ) αμφισβήτηση των θαλάσσιων συνόρων ε) αμφισβήτηση των αρμοδιοτήτων εντός του FIR Αθηνών (που ασκεί η Ελλάδα βάσει αποφάσεων του ICAO) και άρνηση συμμόρφωσης προς τους κανόνες εναέριας κυκλοφορίας, στ) αμφισβήτηση των αρμοδιοτήτων της Ελλάδας εντός της περιοχής ευθύνης της για θέματα έρευνας και διάσωσης και ζ) απαίτηση αποστρατιωτικοποίησης των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου και της Δωδεκανήσου.

Τις αμφισβητήσεις και διεκδικήσεις αυτές, η Τουρκία προωθεί στην πράξη με μεθόδους και πρακτικές που αντίκεινται στις θεμελιώδεις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών (απειλή πολέμου, απειλή χρήσης βίας, παραβιάσεις εθνικού εναερίου χώρου ακόμα και με οπλισμένα μαχητικά αεροσκάφη κλπ.)¹⁶⁶. Η έξαρση της τουρκικής παραβατικότητας εντάσσεται στο γενικότερο κλίμα αναθεωρητισμού που συνιστά αυτήν τη στιγμή δομικό χαρακτηριστικό της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας¹⁶⁷ και συνδυάζεται με την τουρκική επεκτατική θεωρία της «Γαλάζιας Πατρίδας». Από το

¹⁶⁴ <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>

¹⁶⁵ Το *casus belli* κηρύχθηκε από την Τουρκική Εθνοσυνέλευση το 1995.

¹⁶⁶ <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/>

¹⁶⁷ Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα Real News και στον δημοσιογράφο Γιώργο Σιαδήμα (22.05.2022), <https://www.mfa.gr/epikairota/diloseis-omilies/>

2020, στην τουρκική επιθετική ρητορική προστέθηκε το προσφυγομεταναστευτικό. Δεν είναι λίγες οι φορές που οι μέθοδοι και πρακτικές των αμφισβητήσεων αυτών έχουν λάβει τη μορφή παραπληροφόρησης και αντιστροφής της πραγματικότητας, στο πλαίσιο προσπάθειας εκφοβισμού της ελληνικής κοινωνίας και επιβολής νέου «υποδείγματος» διμερών και περιφερειακών σχέσεων, ασύμβατου με τις θεμελιώδεις αρχές του Διεθνούς Δικαίου¹⁶⁸.

Αν και από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε, η τουρκική παραπληροφόρηση δεν βρέθηκε να αναγνωρίζεται ρητά σε ευρωπαϊκά θεσμικά κείμενα, όπως για παράδειγμα η ρωσική ή κινεζική παραπληροφόρηση¹⁶⁹, σύμφωνα με ανάλυση της ΕΥΕΔ, έχει παρατηρηθεί η ανάδυση νέων φορέων παραπληροφόρησης, όπως η Κίνα και το Ιράν, ενώ η περίπτωση της Τουρκίας εξετάζεται ως δυνητική απειλή¹⁷⁰. Σύμφωνα με το Reuters¹⁷¹, στην Τουρκία, οι ψευδείς και παραπλανητικές πληροφορίες στο διαδίκτυο παραμένουν μια ευρέως διαδεδομένη ανησυχία (62%) και οι ερωτηθέντες αναφέρουν σε ποσοστό 53% ότι οι ψευδείς πληροφορίες σχετίζονται με την πολιτική.

5.2. Αποτελέσματα μελέτης περίπτωσης

Για τη διερεύνηση της επικοινωνιακής απάντησης από τις ελληνικές Αρχές σε περιπτώσεις διασποράς παραπληροφόρησης, εξετάστηκαν από το site του ΥΠΕΞ, από την ενότητα **«Ανακοινώσεις – Δηλώσεις – Ομιλίες» 2.373 αναρτήσεις**, την τετραετία 2019 – 2022 και βρέθηκε ότι οι **530** αφορούσαν στην αποδόμηση και ανασκευή του τουρκικού αφηγήματος είτε ως άμεση αντίδραση (περιορισμού ζημίας) είτε μακροπρόθεσμα (ως αποτρεπτική - προληπτική αντιμετώπιση). Συγκεκριμένα, από τις 530 αναρτήσεις, **79** ήταν ανακοινώσεις στο site του ΥΠΕΞ, **29** ήταν απαντήσεις του Εκπροσώπου του ΥΠΕΞ, **303** ήταν συνεντεύξεις¹⁷² (103 Υπουργού, 199 Αν. Υπουργού, 1 Υφυπουργού), **38** ήταν δηλώσεις (26 Υπουργού, 12 Αν. Υπουργού), **22** ήταν άρθρα (14 Υπουργού, 8 Αν. Υπουργού), **24** ήταν ομιλίες (9 Υπουργού, 15 Αν. Υπουργού), **21** ήταν παρεμβάσεις (8 Υπουργού, 13 Αν. Υπουργού), **1** μήνυμα του Αν. Υπουργού, καθώς και **8** χαιρετισμοί, **1** συγχαρητήρια επιστολή, **1** διάλεξη, **1** συζήτηση, **1** απάντηση και **1** ενημέρωση του Υπουργού. Ειδικότερα:

¹⁶⁸ Συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος» και στον δημοσιογράφο Απόστολο Χονδρόπουλο (13.11.2022)

¹⁶⁹ Ειδική Έκθεση Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου με θέμα *‘Disinformation affecting the EU: tackled but not tamed’* (Σεπτέμβριος 2021). Οι τρεις ευρωπαϊκές ειδικές ομάδες StratCom εστιάζουν κυρίως στο ρωσικό αφήγημα.

¹⁷⁰ Η Επιτροπή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τις εξωτερικές παρεμβάσεις (INGE) πραγματοποίησε ακροάσεις με θέμα δυνητικές απειλές από τρίτες χώρες στις οποίες περιλαμβάνεται και η Τουρκία. Βλ. Ακρόαση του Ε.Κ. με θέμα τις εξωτερικές παρεμβάσεις, 01.02.2021: Τουρκία, Ρωσία.

¹⁷¹ Reuters Institute Digital News Report 2022, σ. 108-109.

¹⁷² Από τις **303** συνεντεύξεις, οι 110 ήταν σε ραδιοφωνικό σταθμό, οι 86 σε τηλεοπτικό σταθμό, οι 88 σε εφημερίδα, 14 σε ειδησ. πρακτορείο, 4 σε περιοδικό και 1 σε συζήτηση με αποφοίτους του Harvard. Στις 277 περιπτώσεις το μέσο ήταν ελληνικό και στις 26 ξένο. Από τις 26 περιπτώσεις που ήταν ξένο, 5 ήταν ιταλικό, 4 γαλλικό, 4 γερμανικό, 3 αμερικανικό, 2 κυπριακό, 2 πορτογαλικό, 2 ισπανικό, 2 αιγυπτιακό / αραβικό, 1 βρετανικό και 1 ινδικό.

5.2.1. Έτος 2019

Μέσα στο 2019 δημοσιεύθηκαν **389** αναρτήσεις, εκ των οποίων οι **67** αφορούσαν στην αποδόμηση και ανασκευή του τουρκικού αφηγήματος είτε ως άμεση αντίδραση (απαντήσεις σε ad hoc δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων) είτε μακροπρόθεσμα (ως αποτρεπτική - προληπτική αντιμετώπιση).

Από αυτές, οι **11** ήταν ανακοινώσεις του ΥΠΕΞ. Ενδεικτικά, στις 15.03.2019 υπήρξε ανακοίνωση σχετικά με δηλώσεις¹⁷³ του Τούρκου Προέδρου για το Αιγαίο. Στις 26.10.2019 υπήρξε ανακοίνωση σχετικά με το μεταναστευτικό μετά από δηλώσεις¹⁷⁴ του Υπ. Εξωτερικών Τουρκίας.

Οι **6** ήταν απαντήσεις του Εκπροσώπου του ΥΠΕΞ. Στις 22.06.2019 απαντήθηκαν δηλώσεις για το καθεστώς των Μουφτήδων στη μουσουλμανική μειονότητα Θράκης: *«Η Ελλάδα δεν δέχεται μαθήματα για την εφαρμογή της Συνθήκης της Λωζάννης, του διεθνούς δικαίου και των αποφάσεων του ΕΔΑΔ, από την Τουρκία. Τα μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης, όπως την ορίζει σαφώς η Συνθήκη της Λωζάννης αλλά επιμένει να αγνοεί η Τουρκία, απολαμβάνουν ίσα δικαιώματα όπως όλοι οι Έλληνες πολίτες, στο πλαίσιο της ισονομίας και της ισοπολιτείας που κατοχυρώνει το Σύνταγμα. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα προχωρά σταθερά στις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις για την περαιτέρω αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των μελών της μουσουλμανικής μειονότητας. Στην κατεύθυνση αυτή, θεσμοθέτησε πρόσφατα και συγκεκριμένα μέτρα που αφορούν στη σαρία, για τα οποία εξέφρασε τα συγχαρητήριά του το ΕΔΑΔ, ενώ προέβη σε συνακόλουθη βελτίωση της λειτουργίας των Μουφτειών, που διατηρούν δικαστικές αρμοδιότητες, για την εμπέδωση χρηστής και αποτελεσματικής διοίκησης, με εγγυήσεις για τους διάδικους που απευθύνονται στις Μουφτείες. Προφανώς η αναφορά στην ίδρυση νέας κρατικής υπηρεσίας είναι αναληθής»*. Στις 08.11.2019 απαντήθηκαν δηλώσεις¹⁷⁵ για τη μουσουλμανική μειονότητα Θράκης του Εκπροσώπου του τουρκικού ΥΠΕΞ. Στις 08.12.2019 απαντήθηκαν δηλώσεις¹⁷⁶ του Εκπροσώπου του τουρκικού ΥΠΕΞ: *«Η διαρκής προσπάθεια της Τουρκίας να διαστρεβλώσει ιστορικά γεγονότα προκαλεί θλίψη και την εκθέτει. Όπως και η χρήση, από πλευράς της, ανοίκειων εκφράσεων. Δεν θα την ακολουθήσουμε»*.

Οι υπόλοιπες **50** αφορούσαν τον Υπουργό Εξωτερικών και τον Αναπληρωτή Υπουργό Εξωτερικών.

¹⁷³ «Όταν κάπου-κάπου τα αεροσκάφη μας απογειωθούν στο Αιγαίο, βλέπετε πως απογειώνονται και τα αεροσκάφη από την Ελλάδα. Όμως όταν απογειωθούν τα αεροσκάφη της Ελλάδας και απογειώσουμε τα δικά μας, τότε λένε γιατί τα απογειώσατε».

¹⁷⁴ «Οι Έλληνες πυροβολούν πρόσφυγες και τους στέλνουν στην Τουρκία. Η Ελλάδα πυροβολούσε τις βάρκες των προσφύγων».

¹⁷⁵ «Απάνθρωπες πρακτικές εναντίον της μειονότητας της Δυτικής Θράκης».

¹⁷⁶ Η Ελλάδα «δεν μπορεί να ξεχάσει ότι τους ρίξαμε στο Αιγαίο» ήταν το σχόλιο για την Μικρασιατική Καταστροφή εκ μέρους της Τουρκίας.

Συγκεκριμένα, οι **48** ήταν συνεντεύξεις τους¹⁷⁷ (30 του Υπουργού και 18 του Αν. Υπουργού). Το **1** ήταν άρθρο του Υπουργού (σε ελληνική εφημερίδα) και η **1** ήταν δήλωση του Υπουργού που αναρτήθηκε στο site του ΥΠΕΞ.

Επίσης, υπήρξαν και 2 αναφορές σε fake news και παραπληροφόρηση (15.02.2019 και 28.02.2019) που αποδόθηκαν στην αντιπολίτευση, η πρώτη σε σχέση με τη Συμφωνία των Πρεσπών και η δεύτερη σε σχέση με την ψήφο των ομογενών στη Μ. Βρετανία κατά τις ευρωεκλογές μετά το Brexit.

5.2.2. Έτος 2020

Μέσα στο 2020 δημοσιεύθηκαν **549** αναρτήσεις στο site του ΥΠΕΞ, εκ των οποίων οι **157** αφορούσαν στην αποδόμηση και ανασκευή του τουρκικού αφηγήματος είτε ως άμεση αντίδραση (απαντήσεις σε ad hoc δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων) είτε μακροπρόθεσμα (ως αποτρεπτική - προληπτική αντιμετώπιση).

Από αυτές, οι **31** ήταν ανακοινώσεις του ΥΠΕΞ. Ενδεικτικά, στις 23.01.2020 δημοσιεύθηκε ανακοίνωση σχετικά με δηλώσεις¹⁷⁸ του Τούρκου Υπουργού Άμυνας για την αποστρατιωτικοποίηση των νησιών. Στις 11.03.2020 υπήρξε ανακοίνωση για δηλώσεις¹⁷⁹ Τούρκου Προέδρου για το μεταναστευτικό. Στις 23.05.2020 υπήρξε ανακοίνωση περί απόρριψης **fake news** της αντιπολίτευσης ότι ξένη δύναμη βρίσκεται σε ελληνικό έδαφος¹⁸⁰. Είχε προηγηθεί ρηματική διακοίνωση της Τουρκίας για συντεταγμένες του φράχτη που κατασκεύαζαν οι ελληνικές Αρχές στον Έβρο και ακολούθησαν ρηματικές διακοινώσεις α) του Γ.Γ. ΥΠΕΞ σε Τούρκο Πρέσβη και β) του Πρέσβη Ελλάδας στην Άγκυρα προς τουρκικό ΥΠΕΞ. Στις 28.05.2020 υπήρξε ανακοίνωση σχετικά με δηλώσεις¹⁸¹ του Εκπροσώπου του τουρκικού ΥΠΕΞ για το μεταναστευτικό: «Αυτοί που καταδικάστηκαν από τη διεθνή κοινότητα για εργαλειοποίηση του ανθρώπινου πόνου χάριν εξυπηρέτησης πολιτικών σκοπιμοτήτων, προφανώς δεν δικαιούνται να παραδίδουν μαθήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Στις 25.07.2020 υπήρξε ανακοίνωση σχετικά με δηλώσεις του Εκπροσώπου του τουρκικού ΥΠΕΞ¹⁸². Στις 13.08.2020

¹⁷⁷ Οι 48 συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν οι 21 σε ραδιοφωνικό σταθμό, οι 15 σε τηλεοπτικό σταθμό, οι 11 σε εφημερίδα και 1 σε ειδησεογραφικό πρακτορείο. Επίσης, σε 4 περιπτώσεις το μέσο ήταν ξένο (1 γαλλική εφημερίδα, 1 ιταλικός τηλεοπτικός σταθμός, 1 κυπριακό ειδησεογραφικό πρακτορείο και 1 γαλλικό τηλεοπτικό δίκτυο).

¹⁷⁸ «Η Ελλάδα διατηρεί στρατεύματα σε 16 νησιά – παραβιάζει το Διεθνές Δίκαιο. Η Ελλάδα πρέπει να συμμορφωθεί με το Διεθνές Δίκαιο σε 16 νησιά του Αιγαίου».

¹⁷⁹ «Αυτά που έκαναν οι Έλληνες είναι παρόμοια με αυτά που έκαναν οι ναζί, δεν έχουν καμία διαφορά». Ο Τούρκος Πρόεδρος κατήγγειλε την ΕΕ ότι παραβλέπει «τις απάνθρωπες» και «βάρβαρες» ενέργειες της Ελλάδας.

¹⁸⁰ Με αφορμή την κατασκευή φράχτη στον Έβρο και τη διαφωνία για το αν κατασκευάζεται επί ελληνικού ή τουρκικού εδάφους. Σύμφωνα με δημοσιεύματα ελληνικών και ξένων ΜΜΕ, τουρκικές δυνάμεις εμφανίστηκαν να έχουν προωθηθεί σε ελληνικό έδαφος στο νότιο Έβρο, στη θέση Μελισσοκομείο.

¹⁸¹ Το τουρκικό ΥΠΕΞ κατηγορεί την Ελλάδα για «βαρβαρότητα» στο θέμα του προσφυγικού/ μεταναστευτικού και χαρακτηρίζει «αίσχος» το να θεωρείται η Ελλάδα λίκνο του πολιτισμού όταν την ίδια ώρα συμπεριφέρεται απάνθρωπα σε ανθρώπους που δεν μοιράζονται τη δική της γλώσσα και θρησκεία.

¹⁸² «Η Ελλάδα για ακόμη μια φορά έδειξε την αντίθεσή της στο Ισλάμ. Καταδικάζουμε τις αντιδράσεις της ελληνικής κυβέρνησης και των μελών του ελληνικού κοινοβουλίου. Θα πρέπει να δουν τι έπαθαν στο Αιγαίο όσοι

απαντήθηκαν δηλώσεις¹⁸³ για το Αιγαίο. Στις 29.08.2020 απαντήθηκαν δηλώσεις του Τούρκου Αντιπροέδρου, για το καθεστώς του Αιγαίου: «η Ελλάδα θέλει να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 12 ναυτικά μίλια. Αν αυτό δεν είναι λόγος πολέμου, τότε τι είναι;».

Οι 10 ήταν απαντήσεις του Εκπροσώπου του ΥΠΕΞ. Ενδεικτικά, στις 16.01.2020 δόθηκε απάντηση σχετικά με τις αιτιάσεις¹⁸⁴ του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών περί κυριαρχίας των νήσων. Στις 19.02.2020 ο Εκπρόσωπος απάντησε σε δηλώσεις του Τούρκου Προέδρου ότι «Η Ελλάδα άρχισε να αποδέχεται το καθεστώς που κηρύξαμε στη Μεσόγειο» αναφερόμενος στο τουρκολυβικό μνημόνιο. Στις 26.02.2020 ο Εκπρόσωπος απάντησε σε αναρτήσεις των Τούρκων Υπουργών Εξωτερικών και Δικαιοσύνης στους λογαριασμούς τους στο Twitter ότι «ούτε στα χειρότερα καθεστώτα δεν φυλακίζουν ιερωμένους», αναφορικά με τη μουσουλμανική μειονότητα Θράκης και σχετική απόφαση του Εφετείου Θεσσαλονίκης. Στις 15.03.2020 απαντήθηκαν δηλώσεις¹⁸⁵ του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών για το μεταναστευτικό και τη μουσουλμανική μειονότητα Θράκης. Επίσης, στις 06.05.2020 υπήρξε απάντηση του Εκπροσώπου σχετικά με τουρκικό ισχυρισμό ότι οι πτήσεις των F-16 στο Αιγαίο είναι πτήσεις ρουτίνας και ότι υπάρχουν νησιά χωρίς σαφή κυριαρχία. Στις 15.10.2020 απαντήθηκαν τουρκικές δηλώσεις¹⁸⁶ σχετικά με την παρενόχληση του κυβερνητικού αεροσκάφους του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών πάνω από την Τουρκία.

Οι υπόλοιπες 116 αφορούσαν τον Υπουργό Εξωτερικών και τον Αναπληρωτή Υπουργό Εξωτερικών.

Συγκεκριμένα, οι 82 ήταν συνεντεύξεις τους¹⁸⁷ (20 του Υπουργού και 62 του Αν. Υπουργού). Ενδεικτικά, στις 05.01.2020, ο Αν. Υπουργός απάντησε σε σχόλιο του Τούρκου Προέδρου ότι θα

δεν έδωσαν σημασία στη σημαία μας. Η Ελλάδα πρέπει να ξυπνήσει από το όνειρο του Βυζαντίου, από το οποίο δεν ξυπνά εδώ 567 χρόνια», αναφέρει ο εκπρόσωπος του τουρκικού ΥΠΕΞ Χαμί Ακσόι.

¹⁸³ Η Τουρκία στην ανακοίνωση της αναφέρει ότι: «Κανείς δεν μπορεί να αποκλείσει την Τουρκία από την Μεσόγειο. Εκείνοι που νομίζουν ότι είναι οι μοναδικοί ιδιοκτήτες θα ζήσουν μεγάλη απογοήτευση. Έχουμε τη δύναμη και την αποφασιστικότητα να το πράξουμε». «Το Ουγς Reis θα συνεχίσει τις δραστηριότητές του στην περιοχή έως τις 23 Αυγούστου. Η απαίτηση θαλάσσιας δικαιοδοσίας για το νησί (σ.σ.: Καστελόριζο), το οποίο απέχει 2 χλμ. από την τουρκική ακτή και 580 χλμ από την ηπειρωτική Ελλάδα, δεν μπορεί να εξηγηθεί με λογική και κοινή λογική. Είναι αστείο να ισχυρίζεται ότι ένα νησί 10 km² έχει ναυτική δικαιοδοσία 40 χιλιάδων km²».

¹⁸⁴ «Υπάρχουν νησιά που δεν έχει αποφασιστεί η κυριαρχία τους». Ο Τούρκος ΥΠΕΞ δήλωσε πως για να περάσει ο αγωγός φυσικού αερίου EastMed, που θα μεταφέρει το αέριο της Κύπρου και του Ισραήλ στην Ευρώπη, «πρέπει να πάρουν την άδειά μας καθώς θα περάσει από την υφαλοκρηπίδα μας. Χωρίς την έγκριση της Τουρκίας δεν μπορεί να γίνει αυτό το έργο».

¹⁸⁵ «Οι σημερινές (14 Μαρτίου) δηλώσεις του Υπ. Εξωτερικών της Ελλάδας Δένδια στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι ένα από παράδειγμα της ασταθούς εκτός νόμου και απάνθρωπης πολιτικής που ακολουθεί αυτή η χώρα. Συμπεριφέρεται σαν εχθρός στους μετανάστες οι οποίοι έχουν φτάσει στις πύλες της και με απάνθρωπο τρόπο, εκτοξεύει εναντίον τους δακρυγόνα, σφαίρες και φυτοφάρμακα, δίχως να κάνει διάκριση σε παιδιά και γυναίκες, η Ελλάδα με πρακτικές που θυμίζουν τους Ναζί, τους στείλει πίσω στη χώρα μας παίρνοντας τα χρήματα και τα αντικείμενά τους με απάνθρωπες συμπεριφορές που ντροπιάζουν. Ισχυρίζεται ότι προστατεύει τα σύνορα της ΕΕ ενώ αντιθέτως καταπατά όλες τις αξίες και τις αρχές πάνω στις οποίες βασίστηκε η ίδρυση η ΕΕ. (...)».

¹⁸⁶ Τουρκικές αναφορές για τεχνικό λάθος, καθώς και ότι δεν είχε κατατεθεί σχέδιο πτήσης.

¹⁸⁷ Ειδικότερα, οι 82 συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν οι 28 σε ραδιοφωνικούς σταθμούς (ελληνικούς), οι 25 σε τηλεοπτικούς σταθμούς (23 ελληνικούς, 1 ιταλικό, 1 αμερικανικό), οι 24 σε εφημερίδες (19 ελληνικές, 1 κυπριακή,

πλημμυρίσει την Ευρώπη με μετανάστες. Στις 12.03.2020 ο Αν. Υπουργός σχολίασε ότι «Πλέον είναι εμφανής, η αγωνία Ερντογάν με διαρκή επίκληση **Fake News** και ακραίων δηλώσεων». Στις 24.05.2020 ο Υπουργός αναφέρθηκε σε **fake news** και στην υιοθέτησή τους από μερίδα της αντιπολίτευσης και βρετανικές εφημερίδες ότι ξένη δύναμη βρίσκεται σε ελληνικό έδαφος¹⁸⁸. Στις 31.05.2020 ο Υπουργός αναφέρθηκε και πάλι σε **fake news**, όπως και ο Αν. Υπουργός στις 09.06.2020. Στις 27.06.2020 ο Αν. Υπουργός ανέφερε ότι «Ένα “θερμό επεισόδιο” μπορεί να έχει πολλές και διαφορετικές μορφές. Πρόσφατα στον Έβρο, η χώρα μας δέχτηκε ένα είδος “υβριδικής απειλής” που σε συνδυασμό με τη χρήση “fake news” από την πλευρά της Τουρκίας, ήταν κάτι άγνωστο μέχρι τώρα».

Οι 9 ήταν δηλώσεις (7 Υπουργού: 1 γραπτή δήλωση μετά το πέρας εργασιών του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων (ΣΕΥ) της ΕΕ (23.03.2020), στην οποία δήλωσε: «Συζητήθηκε, ακόμη, η συνεχιζόμενη εργαλειοποίηση μεταναστών και προσφύγων από την Τουρκία προκειμένου να εκβιάσει την Ευρώπη, ώστε να αποκομίσει πολιτικά και οικονομικά οφέλη. Επαναλάβαμε ότι ανάλογες απειλές, που συνοδεύονται μάλιστα από **διασπορά ψευδών ειδήσεων**, δεν πρόκειται να γίνουν αποδεκτές από κανέναν», 1 γραπτή δήλωση μετά την ολοκλήρωση της 4^{ης} Διάσκεψης Βρυξελλών για τη Συρία (30.06.2020), 1 δήλωση σε ελληνική εφημερίδα (19.07.2020), 1 δήλωση για την 46^η επέτειο της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο (20.07.2020), 1 γραπτή δήλωση μετά το πέρας των συναντήσεων του με εκπροσώπους των κοινοβουλευτικών κομμάτων (15.10.2020), 1 δήλωση σχετικά με την προκλητική, επιθετική και παράνομη συμπεριφορά της Τουρκίας (24.11.2020), 1 δήλωση μετά τη συνεδρίαση του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων της Ε.Ε. (07.12.2020) και 2 Αν. Υπουργού: 2 δηλώσεις με το πέρας του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ (22.09.2020 και 17.11.2020).

Τα 9 ήταν άρθρα σε ελληνικές εφημερίδες (5 Υπουργού και 4 Αν. Υπουργού). Επιπλέον, υπήρξε άρθρο του Υπουργού στη βρετανική εφημερίδα Financial Times στις 30.03.2020 όπου σε σχέση με το προσφυγομεταναστευτικό παρουσίασε την ελληνική πλευρά¹⁸⁹ και κατέληξε στα εξής: «Οικογένειες με

1 πορτογαλική, 2 γερμανικές, 1 αιγυπτιακή), οι 3 σε ειδησεογραφικά πρακτορεία (2 ελληνικά και 1 αμερικανικό), οι 2 σε περιοδικά (ελληνικό και γερμανικό).

¹⁸⁸ Η **Sun** περιέλαβε άρθρο με τίτλο «ΑΡΠΑΓΗ ΓΗΣ: Τα τουρκικά στρατεύματα εισβάλλουν στην Ελλάδα και καταλαμβάνουν ένα μικρό κομμάτι γης στα αμφισβητούμενα σύνορα». Η **Daily Mail** ανέφερε ότι «Δεκάδες Τούρκοι στρατιώτες εισβάλλουν και καταλαμβάνουν ένα μικρό κομμάτι ελληνικής γης, εγκαθιστούν τη σημαία τους και στήνουν στρατόπεδο κατά μήκος αμφισβητούμενων συνόρων», ενώ και η **Express** αναφέρθηκε σε αυξημένη ένταση, εισβολή τουρκικών στρατευμάτων στην Ελλάδα και αμφισβητούμενα σύνορα.

¹⁸⁹ «Από το καλοκαίρι του 2015 έως τις αρχές του 2016, η ΕΕ βρέθηκε αντιμέτωπη με μια μαζική εισροή αιτούντων άσυλο, οι περισσότεροι εκ των οποίων είχαν διαφύγει από τη σύγκρουση της Συρίας. Περίπου 1 εκ. άνθρωποι πέρασαν στην Ευρώπη, οι περισσότεροι μέσω της Τουρκίας, φθάνοντας αρχικά στα ελληνικά νησιά του Αιγαίου. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί αυτή η μαζική εισροή και να μειωθεί το βάρος, ΕΕ και Τουρκία προχώρησαν σε μια πολιτική συμφωνία, τον Μάρτιο του 2016, η οποία οδήγησε σε μια πολύ μεγάλη μείωση των αφίξεων στην ΕΕ από την Τουρκία. Απέδειξε, επίσης, ότι η Τουρκία είναι ικανή να ελέγξει τη ροή των μεταναστών και προσφύγων». Αναφέρεται επίσης ότι «η Τουρκία προσπάθησε να συνδέσει τη συμφωνία με στήριξη της ΕΕ στα ευρύτερα νεο-οθωμανικά της σχέδια» εργαλειοποιώντας τη συμφωνία. «Αρχικά απείλησε ότι θα ανοίξει τα σύνορά της και θα επιτρέψει να εισέλθουν τεράστιοι αριθμοί μεταναστών και προσφύγων στην Ευρώπη. Έπειτα, τον περασμένο μήνα, μετά τις απώλειες της Τουρκίας στο Idlib, ο Πρόεδρος της, *Recep Tayyip Erdogan*, υλοποίησε τις απειλές του και “άνοιξε τις πύλες” σε όσους προσπαθούσαν να χτίσουν ένα καλύτερο μέλλον στην Ευρώπη». «Έτσι, η Ελλάδα

μικρά παιδιά οδηγήθηκαν στην τουρκική πλευρά των συνόρων, προκειμένου να εξυπηρετηθεί **ο μηχανισμός προπαγάνδας της Άγκυρας**». «Ήταν μια **σχεδιασμένη επίθεση** εναντίον της Ελλάδας και εναντίον της Ευρώπης. Για να αυξήσουν τον αντίκτυπο των μεθόδων τους, Τούρκοι Υπουργοί έκαναν λόγο για μετανάστες που πυροβολήθηκαν με πραγματικά πυρά από τις ελληνικές αρχές ασφαλείας και ότι κάποιος έχασαν τη ζωή τους. Θεωρούμε ότι οι δηλώσεις αυτές συνιστούν σκανδαλώδη **παραπληροφόρηση (fake news)**. Έχουν, δε, διαψευσθεί κατηγορηματικά από την ελληνική κυβέρνηση. Η τουρκική ηγεσία έφθασε ακόμη και στο σημείο να παρομοιάσει την κατάσταση στα σύνορα με τα δεινά που υπέστησαν οι Εβραίοι στο Ολοκαύτωμα».

Οι **7** ήταν ομιλίες (3 Υπουργού: 2 στη Βουλή, 1 σε συζήτηση του βρετανικού Economist και 4 Αν. Υπουργού: 2 σε Διαρκή Επιτροπή της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, 1 στο Διεθνές Συμπόσιο Σύμης και 1 στο Athens Democracy Forum).

Οι **8** ήταν παρεμβάσεις (1 Υπουργού: στο Thessaloniki Summit 2020, όπου αναφέρθηκαν τα εξής: «Πρώτον, παρατηρούμε ότι η Τουρκία χρησιμοποιεί ένα ευρύ φάσμα εργαλείων για την επίτευξη των στόχων της. Τα οποία κυμαίνονται από την απειλή χρήσης βίας, συγκεκαλυμμένα ή, σε πολλές περιπτώσεις, απροκάλυπτα, έως τις απόπειρες παράνομων ερευνών για αποθέματα φυσικού αερίου σε περιοχές που εμπίπτουν στην ελληνική υφαλοκρηπίδα, καθώς και την εργαλειοποίηση του προσφυγικού-μεταναστευτικού, αλλά και τη χρήση **ψευδών ειδήσεων και προπαγάνδας** για να αμαυρώσει την εικόνα της Ελλάδας. Δεύτερον, βλέπουμε ένα **μακροπρόθεσμο μοτίβο** στην τουρκική συμπεριφορά. Δεν πρόκειται για μια κρίση που διαρκεί λίγες μέρες και ακολουθείται από μια γρήγορη αποκλιμάκωση. Παρατηρούμε για περισσότερο από ένα χρόνο τώρα, μια **συνεχή και αυξανόμενη προσπάθεια δοκιμής της ανθεκτικότητας της Ελλάδας**» και 7 Αν. Υπουργού: 1 στη Βουλή, 1 σε Διαρκή Επιτροπή της Κοιν. Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, 1 στο Thessaloniki Summit 2020, 1 σε εκδήλωση Γερμανικής Πρεσβείας, 1 στη Σύνοδο ΥΠΕΞ Κρατών Μελών ΕΕ – Χωρών Νότιας Γειτονίας, 1 στο 5^ο Υπουργικό Περιφερειακό Forum, 1 σε τηλεδιάσκεψη Πρέσβων) και το **1** ήταν μήνυμα του Αν. Υπουργού σε εκδήλωση του Βρετανικού Κοινοβουλίου.

5.2.3. Έτος 2021

Μέσα στο 2021 δημοσιεύθηκαν **689** αναρτήσεις, εκ των οποίων **135** αφορούσαν στην αποδόμηση και ανασκευή του τουρκικού αφηγήματος είτε ως άμεση αντίδραση (απαντήσεις σε ad hoc δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων) είτε μακροπρόθεσμα (ως αποτρεπτική - προληπτική αντιμετώπιση).

Από αυτές, οι **12** ήταν ανακοινώσεις του ΥΠΕΞ. Στις 10.04.2021 δημοσιεύθηκε ανακοίνωση: «Απορρίπτουμε κατηγορηματικά κάθε προσπάθεια σπίλωσης της εικόνας της Ελλάδας μέσω της προβολής **απαράδεκτων μυθευμάτων**». Είχε προηγηθεί ανάρτηση του επικεφαλής της Διεύθυνσης

υπέστη μια ξαφνική, μαζική και οργανωμένη πίεση, από μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμού, στα ανατολικά της σύνορα». «Έφθασαν εκεί κατόπιν δηλώσεων Τούρκων αξιωματούχων ότι τα σύνορα ήταν ανοιχτά.

Επικοινωνιών της Προεδρίας της Τουρκίας, ο οποίος με βίντεο στα social media παρουσιάζει την Ελλάδα ως καταφύγιο τρομοκρατικών οργανώσεων¹⁹⁰. Στις 19.05.2021 χαρακτηρίστηκαν ως **παραποίηση της ιστορίας** τουρκικές δηλώσεις¹⁹¹ σχετικά με τη Γενοκτονία των Ποντίων. Στις 02.08.2021 δημοσιεύθηκε ανακοίνωση σχετικά με **ψευδείς ειδήσεις** για τη μουσουλμανική μειονότητα Θράκης¹⁹².

Οι **5** ήταν απαντήσεις του Εκπροσώπου του ΥΠΕΞ. Στις 20.04.2021, ο Εκπρόσωπος Τύπου, απαντώντας σε τουρκικά δημοσιεύματα¹⁹³, αναφέρει: «*Η διαστρέβλωση των λεχθέντων ξεπερνά τα όρια και γίνεται συνειδητά **fake news**. Η Ελλάδα εξέδωσε NAVTEX για το γαλλικό ερευνητικό πλοίο επειδή η περιοχή είναι ελληνικής δικαιοδοσίας. Είναι μια καθαρή τοποθέτηση τόσο της κυβερνητικής εκπροσώπου όσο και του εκπροσώπου του ΥΠΕΞ που δεν επιδέχεται παρερμηνείας όσο κι αν προσπαθούν κάποιοι να δημιουργήσουν ψεύτικες εντυπώσεις*». Στις 30.05.2021 απαντήθηκαν δηλώσεις¹⁹⁴ του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών για τη μουσουλμανική μειονότητα Θράκης.

Οι υπόλοιπες **118** αναρτήσεις αφορούσαν στον Υπουργό Εξωτερικών και στον Αναπληρωτή Υπουργό Εξωτερικών.

Συγκεκριμένα, οι **84** ήταν συνεντεύξεις τους¹⁹⁵ (24 Υπουργού και 60 Αν. Υπουργού). Στις 12.02.2021 ο Αν. Υπουργός απαντά σε δηλώσεις¹⁹⁶ του Τούρκου Προέδρου και του Εκπροσώπου του

¹⁹⁰ Η Άγκυρα εμφανίζεται ως ηγέτιδα δύναμη στην προσπάθεια καταπολέμησης της τρομοκρατίας. Στο βίντεο που κοινοποίησε ο Αλτούν γίνεται μία ιστορική αναδρομή στα τέλη της δεκαετίας του '90 όπου παρουσιάζεται η εμπλοκή της Ελλάδας στην υπόθεση Οτσαλάν. Επιπλέον, παρουσιάζεται το κέντρο φιλοξενίας μεταναστών στο Λαύριο ως ορμητήριο Κούρδων και μέρος συγκέντρωσης υποστηρικτών Κούρδων ανταρτών. Στη συνέχεια η Αθήνα κατηγορείται πως υποστήριξε το Fetö του Αμπντούλάχ Γκιουλέν το οποίο αναφέρεται ως υπεύθυνο για το αποτυχημένο τουρκικό πραξικόπημα το 2016. Το εν λόγω βίντεο έρχεται στη δημοσιότητα ενώ έχει γίνει γνωστή η επικείμενη επίσκεψη του Έλληνα ΥΠΕΞ, στην Τουρκία.

¹⁹¹ «Ομοίως, καταδικάζουμε τις προσπάθειες των λόμπι εκείνων, εκτός της Ελλάδας, που στρέφονται ενάντια στην Τουρκία, προκειμένου να εξαπατήσουν τρίτες χώρες προβάλλοντας στρεβλές κατηγορίες, οι οποίες δεν έχουν ιστορική βάση. Δεν έχουν καμία αξιοπιστία οι ισχυρισμοί της Ελλάδας, που αργότερα θυματοποιήθηκε, καθώς η ίδια έχει καταγραφεί στην ιστορία ως η χώρα που διέπραξε **εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας όταν εισέβαλε στη Σμύρνη στις 15 Μαΐου 1919 και σφαγή στην Ανατολία** με την υποστήριξη των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων. Αντιμέτωποι με τη φρικτή διάσταση των φρικαλεοτήτων που διαπράχθηκαν κατά τους πρώτους μήνες της ελληνικής κατοχής, οι Σύμμαχοι έπρεπε να ερευνήσουν αυτά τα **εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας** με τη σύσταση Επιτροπής Ερευνών».

¹⁹² «Κριτήριο αναστολής λειτουργίας σχολείων στην Ελλάδα είναι η μη συμπλήρωση ενός ελάχιστου αριθμού 9 μαθητών. Πέραν των 12 μειονοτικών, μόνο στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης ανεστάλη η λειτουργία ακόμη 24 δημόσιων δημοτικών σχολείων. Γεγονός που αναδεικνύει ίση και όχι διακριτική μεταχείριση μειονοτικών μαθητών στην Ελλάδα».

¹⁹³ Με πρωτοσέλιδο τίτλο «**διπλή πρόκληση της Ελλάδας**», η εφημερίδα **Hurriyet** κάνει λόγο για «προσχεδιασμένη προβοκάτσια» κατά της Τουρκίας, στον απόηχο της επίσκεψης του Έλληνα Υπ. Εξωτερικών στην Άγκυρα και της εξόδου γαλλικού ερευνητικού πλοίου νότια της Κρήτης. Η εφημερίδα αναφέρει πως την ημέρα που ο Υπουργός Εξωτερικών βρισκόταν στην Άγκυρα για συνομιλίες με τον ομόλογό του, η Ελλάδα εξέδιδε Navtex (για 17-18 Απριλίου 2021) για έρευνες γαλλικού πλοίου νότια της Κύπρου, εντός της «**τουρκικής υφαλοκρηπίδας**».

¹⁹⁴ Ο Τούρκος ΥΠΕΞ, με ανάρτηση στο Twitter, σημείωσε πως ήρθε στη Δυτική Θράκη για να συναντήσει μέλη της «**τουρκικής μειονότητας**».

¹⁹⁵ Οι 84 συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν οι 28 σε ραδιοφωνικούς σταθμούς (ελληνικούς), οι 23 σε τηλεοπτικούς σταθμούς (22 ελληνικούς, 1 γαλλικό), οι 27 σε εφημερίδες (22 ελληνικές, 1 πορτογαλική, 1 γαλλική, 2 ισπανικές, 1 αραβική), οι 5 σε ειδησεογραφικά πρακτορεία (1 ελληνικό, 2 ιταλικά, 1 ινδικό, 1 αμερικανικό) και η 1 σε περιοδικό (ελληνικό).

ΥΠΕΞ. Στις 22.04.2021, ο Υπουργός σχετικά με το μεταναστευτικό αναφέρει ότι «η Τουρκία δεν είναι σε θέση να μας κάνει υποδείξεις ή να μας κάνει μαθήματα για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Την 01.08.2021, ο Υπουργός αναφέρεται στην εξαγγελία για άνοιγμα μέρους των Βαρωσίων¹⁹⁷. Στις 12.11.2021, ο Αν. Υπουργός αναφέρθηκε στις τουρκικές δηλώσεις ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν επιλέξει λάθος πλευρά στο Αιγαίο για να συνταχθούν, καθώς και για τουρκική **προπαγάνδα** όσον αφορά στο μεταναστευτικό.

Οι **12** ήταν δηλώσεις (5 Υπουργού: 1 δήλωση πριν τη συνάντησή του με το Μέλος του Γερμανικού Κοινοβουλίου και Εκπρόσωπο του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος της Γερμανίας (SPD) για θέματα εξωτερικής πολιτικής, Nils Schmid (16.06.2021), 1 δήλωση σε δημοσιογράφους μετά το πέρας της συνάντησής του με τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας (21.07.2021), 1 δήλωση κατά την άφιξή του στην Άτυπη Συνάντηση «Gymnich» των Υπουργών Εξωτερικών της ΕΕ (02.09.2021), 1 δήλωση σε Έλληνες δημοσιογράφους μετά την ολοκλήρωση των επαφών του στο Ομάν (20.10.2021), 1 δήλωση σε δημοσιογράφους μετά το πέρας της επίσκεψης του Προκαθήμενου της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, Πάπα Φραγκίσκου στην Ελλάδα (06.12.2021) και 7 Αν. Υπουργού: 1 δήλωση σε ελληνική εφημερίδα (18.04.2021), 1 δήλωση κατά την προσέλευσή του στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (23.07.2021), 1 δήλωση μετά τη συνάντησή του με τον Υπουργό Εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας, Νίκο Χριστοδουλίδη (27.10.2021), 1 δήλωση κατά την προσέλευσή του στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ (23.11.2021), 1 δήλωση μετά τη συνάντησή του με τον Υφυπουργό Εξωτερικών για Ευρωπαϊκά Θέματα της Ισπανίας Juan González-Barba Pera (26.11.2021), 1 δήλωση κατά την άφιξή του στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ (14.12.2021), 1 δήλωση μετά τη συνάντησή του με την Αναπληρώτρια Πρωθυπουργό και Υπουργό Εξωτερικών του Βελγίου, Sophie Wilmès (15.12.2021).

Τα **4** ήταν άρθρα (1 Υπουργού στο World Review των Euro2day / New York Times και 3 Αν. Υπουργού: 1 σε ελληνική εφημερίδα, 1 στο protago.gr, 1 στις δεξαμενές σκέψης Atlantic Council και Institut Montaigne), οι **6** ήταν ομιλίες (3 Υπουργού: 1 στο Λιθουανικό Κοινοβούλιο, 1 σε Επιτροπές της ΕΕ και 1 σε επίσκεψη στην Αλεξανδρούπολη και 3 Αν. Υπουργού: 1 στη Διαρκή Επιτροπή Εθνικής

¹⁹⁶ «Δεν είναι δυνατόν οποιοδήποτε φόρουμ που δεν περιλαμβάνει την Τουρκία (...) και τους Τουρκοκύπριους, να αποτελέσει έναν αποτελεσματικό και επιτυχημένο μηχανισμό συνεργασίας και φιλίας όσον αφορά τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η περιφέρεια. Οι αβάσιμες κατηγορίες και συκοφαντίες εναντίον της Τουρκίας που εξαπέλυσε ο Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας κατά τη διάρκεια συνέντευξης Τύπου στο τέλος αυτού του φόρουμ, οι οποίες φαινομενικά «δεν στρέφονται εναντίον κανενός» αποδεικνύουν ότι αυτή η πρωτοβουλία είναι στην πραγματικότητα μια προσπάθεια σχηματισμού συμμαχίας που βασίζεται στην εχθρική στάση κατά της Τουρκίας, αντί για τη «φιλία», όπως αναφέρεται».

¹⁹⁷ «Η εξαγγελία για το άνοιγμα μέρους των Βαρωσίων δεν είναι απλώς μία ακόμα παράνομη ενέργεια της Τουρκίας, η οποία καταπατεί και αγνοεί επιδεικτικά το Διεθνές Δίκαιο. Αποτελεί οργανωμένη προσπάθεια **ριζικής αλλαγής του πλαισίου επίλυσης του Κυπριακού**. Τα Βαρώσια, στο πλαίσιο μιας διζωνικής δικοινοτικής ομοσπονδίας, θα αποτελούν μέρος της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Ήδη από το 1979 υπήρχε συμφωνία για την επιστροφή των νομίμων κατοίκων της περιοχής υπό διοίκηση του ΟΗΕ, ακόμα και πριν από την επίλυση του Κυπριακού. Οι τουρκικές εξαγγελίες βάζουν ταφόπλακα στη συμφωνία αυτή και αποτελούν παράλληλα προσβολή και προς τον ΟΗΕ».

Άμυνας και Εξωτ. Υποθέσεων της Βουλής, 1 σε Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης και 1 στην Ημέρα Εθνικής Μνήμης της Γενοκτονίας Ελλήνων Μ. Ασίας), οι **8** ήταν παρεμβάσεις (**4 Υπουργού**: 1 στη Διαρκή Επιτροπή Εθνικής Άμυνας και Εξωτ. Υποθέσεων της Βουλής, 1 στη διακοινοβουλευτική διάσκεψη ομάδας χωρών MED7, 1 σε διαδικτυακή ημερίδα της Hellenic Society του LSE, 1 στο Forum του Atlantic Council “EU-US Future Forum” και **4 Αν. Υπουργού**: 1 σε διαδικτυακό διεθνές Συνέδριο «Strong V4 in a strong Europe», 1 σε εκδήλωση για τα 40 χρόνια από την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΕ με θέμα «Διάσκεψη για το Μέλλον της Ευρώπης- Για μια Ευρώπη πιο Συνεκτική», 1 στο EU Forum στην Αυστρία και 1 στο ευρωπαϊκό forum “Circle the Med”), η **1** ήταν ενημέρωση του Υπουργού στους Πρέσβεις των κρατών-μελών της Ε.Ε., η **1** ήταν συγχαρητήρια επιστολή του Υπουργού προς τον Κύπριο Ομόλογό του για την 61^η επέτειο ανεξαρτησίας της Κυπριακής Δημοκρατίας και οι **2** ήταν χαιρετισμοί του Υπουργού σε Συμπόσιο της Εταιρείας Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων και στη Διεθνή Συμμαχία για τη Μνήμη του Ολοκαυτώματος (IHRA).

5.2.4. Έτος 2022

Μέσα στο 2022 δημοσιεύθηκαν **746** αναρτήσεις, εκ των οποίων **171** αφορούσαν στην αποδόμηση και ανασκευή του τουρκικού αφηγήματος είτε ως άμεση αντίδραση (απαντήσεις σε ad hoc δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων) είτε μακροπρόθεσμα (ως αποτρεπτική - προληπτική αντιμετώπιση).

Από αυτές, οι **25** ήταν ανακοινώσεις του ΥΠΕΞ. Ενδεικτικά, στις 26.04.2022, σε ανάρτηση του Τούρκου Υπ. Εξωτερικών¹⁹⁸, το ΥΠΕΞ απάντησε: «*Το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών είναι πάντα πρόθυμο να αποστείλει στο τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών το κείμενο της Συνθήκης της Λωζάννης με τη θερμή παράκληση να υποδειχθεί στην Ελλάδα το άρθρο στο οποίο αναφέρεται ότι οι μουφτήδες της Μουσουλμανικής Μειονότητας εκλέγονται. Ως γνωστόν, σχετική πρόβλεψη στη Συνθήκη της Λωζάννης δεν υπάρχει*». Στις 21.05.2022 με αφορμή τουρκικές αιτιάσεις ότι για τις τουρκικές υπερπτήσεις ευθύνονται προηγούμενες ελληνικές παραβιάσεις τουρκικού εναέριου χώρου, απαντήθηκε: «*Οι κατηγορίες αυτές αποτελούν μία ακόμα προσπάθεια παραπληροφόρησης και αποποίησης από πλευράς Τουρκίας των ευθυνών για τις παράνομες και προκλητικές ενέργειές της*». Στις 09.06.2022 σε ανακοίνωσή του το ΥΠΕΞ παρουσίασε σε 16 χάρτες τον τουρκικό αναθεωρητισμό για την ανατροπή status quo από το 1973 έως το 2022. Στις 04.08.2022 ανέφερε: «*Η Τουρκία, με αφορμή την φορά αυτή τον νέο νόμο για τον εκσυγχρονισμό των Μουφτιών που ψηφίστηκε πρόσφατα από την Βουλή των Ελλήνων, διαστρέφει και πάλι την πραγματικότητα. Προκειμένου να εξυπηρετήσει το αφήγημά της, ηθελημένα παραποιεί την αλήθεια όσον αφορά τη Μουσουλμανική Μειονότητα στην Θράκη*». Το Υπουργείο Εξωτερικών της Τουρκίας είχε αναφέρει ότι η Ελλάδα παραβιάζει τα δικαιώματα και τις ελευθερίες «των συμπατριωτών» τους με τη νομοθετική ρύθμιση για τους Μουφτήδες. Στις

¹⁹⁸ Τούρκος ΥΠΕΞ: «ο σεβασμός σε εκλεγμένους μουφτήδες προβλέπεται από τη Συνθήκη της Λωζάννης».

03.09.2022, απαντώντας σε δηλώσεις¹⁹⁹ του Τούρκου Προέδρου, το ΥΠΕΞ ανέφερε: «Η Ελλάδα δεν πρόκειται να ακολουθήσει την Τουρκία στον καθημερινό εξωφρενικό και πέρα από κάθε όριο κατήφορο δηλώσεων και απειλών. Θα ενημερώσουμε άμεσα τους συμμάχους και τους εταίρους μας, για το περιεχόμενο των προκλητικών δηλώσεων των τελευταίων ημερών, προκειμένου να καταστεί σαφές ποιος δυναμιτίζει τη συνοχή της συμμαχίας μας». Στις 09.09.2022 αναφέρθηκε ότι: «Η τουρκική πλευρά επιχειρεί, για μία ακόμη φορά την **διαστρέβλωση της πραγματικότητας** και την προβολή **ψευδών ειδήσεων** αναφορικά με τη Μουσουλμανική Μειονότητα στη Θράκη. Είναι άξιον απορίας σε ποια διάταξη της Συνθήκης της Λωζάννης, την οποία, συστηματικά, παραβιάζει η Τουρκία, αναφέρεται ότι οι μουφτήδες της Μουσουλμανικής Μειονότητας στη Θράκη εκλέγονται. Αναμένουμε από την τουρκική πλευρά να μας υποδείξει το συγκεκριμένο άρθρο». Στις 07.12.2022 απάντησε στις δηλώσεις του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών σχετικά με τη σύνδεση του καθεστώτος αποστρατιωτικοποίησης των νησιών με την κυριαρχία τους²⁰⁰.

Οι 8 ήταν απαντήσεις του Εκπροσώπου του ΥΠΕΞ. Ενδεικτικά, στις 26.02.2022 ο Εκπρόσωπος Τύπου κλήθηκε να απαντήσει σε ανάρτηση στο Twitter του Τούρκου Υπ. Εξωτερικών: «Ο φίλος μου ο Νίκος επικεντρώνεται στο μοναδικό του χόμπι: δυσφήμιση της Τουρκίας υπό οποιαδήποτε συνθήκη. Τέτοια αφοσίωση και τόση προσπάθεια για τέτοιες ανοησίες». Στις 23.07.2022, για τη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης, απάντησε: «Δυστυχώς, για άλλη μία φορά, η Άγκυρα **αντιστρέφει πλήρως την πραγματικότητα (...)** Επισημαίνουμε ότι η απόφαση αναστολής λειτουργίας σχολείων λαμβάνεται με τα ίδια ακριβώς κριτήρια σε όλη την Ελλάδα, όταν δηλαδή ο αριθμός των μαθητών πέφτει κάτω από το ελάχιστο κατώφλι των εννέα (9) μαθητών. (...) Η Τουρκία οφείλει να βάλει τέλος στην **παραπλανητική της ρητορική (...)** Η Μουσουλμανική Μειονότητα στη Θράκη αριθμεί περίπου 120.000 μέλη. Η Ελληνική Μειονότητα στην Τουρκία δεν υπερβαίνει τα 3.000 άτομα, την στιγμή που την εποχή της Λωζάννης ήταν ισάριθμες». Στις 23.11.2022 ο εκπρόσωπος Τύπου του ΥΠΕΞ αναφέρεται σε προσπάθεια **διαστρέβλωσης της πραγματικότητας** σχετικά με τις δηλώσεις της τουρκικής πλευράς η οποία υποστηρίζει ότι οι ζώνες έρευνας και διάσωσης ορίζονται από τη Σύμβαση του Αμβούργου του 1979 και πως η προσέγγιση της Ελλάδας είναι αντίθετη με αυτή.

Οι υπόλοιπες 138 αναρτήσεις αφορούσαν τον Υπουργό, τον Αναπληρωτή Υπουργό και τον Υφυπουργό αρμόδιο για τον Απόδοχο Ελληνισμό και τη Δημόσια Διπλωματία.

¹⁹⁹ «Έλληνες, κοιτάzte την ιστορία, γυρίστε πίσω στην ιστορία, αν πάτε πολύ πιο μακριά, το τίμημα θα είναι βαρύ. Έχουμε μόνο μια κουβέντα για την Ελλάδα, μην ξεχνάτε τη Σμύρνη» και, σύμφωνα με το πρακτορείο Ανατολού, σημείωσε ότι: «τα κατεχόμενα νησιά της Ελλάδας δε μας δεσμεύουν. Όταν έρθει η ώρα θα κάνουμε ό,τι χρειάζεται».

²⁰⁰ «τα νησιά που έχει εξοπλίσει η Ελλάδα της δόθηκαν με τη συνθήκη της Λωζάννης και των Παρισίων με έναν όρο. Η Ελλάδα δεν μπορεί να εξοπλίζει αυτά τα νησιά (...) αν η Ελλάδα δεν υποχωρήσει από αυτή την παραβίαση, θα πρέπει να συζητηθεί το θέμα της κυριαρχίας αυτών των νησιών. Δεν μπορούμε να μείνουμε σιωπηλοί για το θέμα αυτό. Είτε η Ελλάδα θα κάνει ένα βήμα πίσω είτε θα κάνουμε ό,τι είναι απαραίτητο».

Συγκεκριμένα, οι **89** ήταν συνεντεύξεις τους²⁰¹ (29 Υπουργού, 59 Αν. Υπουργού και 1 Υφυπουργού). Ενδεικτικά, στις 05.02.2022 σε συνέντευξή του ο Υπουργός ανέφερε: «(...) η δημόσια διπλωματία. Το δίκαιο των θέσεων μας είναι προφανές. Αλλά, σήμερα περισσότερο από ποτέ, στην εποχή των **ψευδών ειδήσεων και της παραπληροφόρησης, πρέπει να μπορούμε να προβάλλουμε κατά αντιληπτό τρόπο τις θέσεις μας**. Δυστυχώς στον τομέα αυτόν, όχι μόνο έχουμε μείνει πίσω, αλλά το κενό που αφήνουμε το εκμεταλλεύονται άλλες χώρες, προς ίδιον όφελος και εις βάρος των εθνικών συμφερόντων». Σε συνέντευξή του στις 18.02.2022 ο Αν. Υπουργός, σχολιάζοντας τις κατηγορίες κατά της Ελληνικής Ακτοφυλακής τόνισε ότι οι άνδρες και οι γυναίκες του Λιμενικού Σώματος σώζουν ανθρώπινες ζωές στη θάλασσα και σημείωσε ότι όπως αποδεικνύεται και από οπτικό υλικό με πάρα πολλά περιστατικά που έδωσε στη δημοσιότητα η Αθήνα, η Ελλάδα δεν έχει σχέση με τέτοιου είδους πρακτικές, αντίθετα είναι η άλλη πλευρά που επιδίδεται σε αυτές. (...) **«Απέναντι σε αυτή την ενορχηστρωμένη επίθεση και την εκστρατεία παραπληροφόρησης, η Ελλάδα απαντά συγκροτημένα και συστηματικά»**. Στις 24.05.2022, ο Υπουργός απάντησε²⁰² στις δηλώσεις του Τούρκου Προέδρου «Για εμένα δεν υπάρχει Μητσοτάκης. Δεν θα ξανασυναντηθώ ποτέ μαζί του», οποίος κατηγόρησε τον Έλληνα Πρωθυπουργό για την ομιλία του στο Κογκρέσο και ότι επιχείρησε να μπλοκάρει την αγορά των F-16 από την Τουρκία. Στις 18.06.2022, σχετικά με την κλιμάκωση της τουρκικής ρητορικής, ο Υπουργός ανέφερε: «Στην κλιμάκωση αυτή απαντάμε σθεναρά αλλά ψύχραιμα. Με μία σειρά από επιχειρήματα αποδομούμε έναν προς έναν τους **αβάσιμους και ανυπόστατους ισχυρισμούς** της τουρκικής πλευράς. Δεν πέφτουμε, όμως, στην παγίδα της κλιμάκωσης της ρητορικής αντιπαράθεσης για αυτονόητα, σε όλη τη διεθνή κοινότητα, ζητήματα». Στις 23.08.2022 ο Αν. Υπουργός μίλησε για τουρκική **προπαγάνδα** σε σχέση με το μεταναστευτικό. Την 01.09.2022 ο Αν. Υπουργός ανέφερε ότι: «δεν θα πρέπει άκριτα να δεχόμαστε την **τουρκική προπαγάνδα** ως στοιχείο διχασμού της Ελληνικής πολιτικής σκηνής» επισημαίνοντας με αφορμή τα περιστατικά στον Έβρο, ότι «εύκολα κάποιοι υιοθέτησαν όλα τα στοιχεία της τουρκικής προπαγάνδας, τα οποία διαψεύστηκαν». Στις 17.09.2022, σε απάντηση δηλώσεων του Τούρκου Προέδρου «μπορεί να έρθουμε ξαφνικά ένα βράδυ» και των συνεργατών του που καλούσαν τους Έλληνες «να μάθουν κολύμπι» σε συνέντευξή του ο Υπουργός αναφέρει ότι: «Παρατηρούμε μια πρωτοφανή κλιμάκωση της ρητορικής εναντίον της χώρας μας. Τέτοια ρητορική δεν είχαμε ποτέ άλλοτε, ούτε σε περιόδους μεγάλης κρίσης. Είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό ότι η ρητορική αυτή αναπαράγεται καθημερινά από Τούρκους αξιωματούχους και από τα τουρκικά Μέσα. (...) Παράλληλα, η Τουρκία έχει επιδοθεί σε μία συνεχή προσπάθεια **σπίλωσης της δημόσιας εικόνας της χώρας μας, μέσω διασποράς ψευδών ειδήσεων**. (...) Προχωράμε σε διαρκή εκστρατεία ενημέρωσης των εταίρων και συμμάχων μας,

²⁰¹ Ειδικότερα, οι 89 συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν οι 33 σε ραδιοφωνικούς σταθμούς (ελληνικούς), οι 23 σε τηλεοπτικούς σταθμούς (22 ελληνικούς και 1 ιταλικό), οι 26 σε εφημερίδες (ελληνικές), οι 5 σε ειδησεογραφικά πρακτορεία (4 ελληνικά και 1 γερμανικό), η 1 σε βρετανικό περιοδικό (Economist) και η 1 σε συζήτηση.

²⁰² «Εμείς (...) δεν ακολουθούμε την οξύτητα, ούτε επιλέγουμε να αντιδράσουμε με τον τρόπο που η άλλη πλευρά θα μας επιβάλλει. Εμείς έχουμε τη δική μας πολιτική, έχουμε τις δικές μας θέσεις. Οι δικές μας θέσεις είναι απολύτως καθαρές, επαναλαμβάνονται κάθε φορά σε όλα τα διεθνή φόρα».

καθώς και της διεθνούς κοινής γνώμης. (...) Η κυβέρνηση (...) έχει επιλέξει ήδη από το 2020 να ξεκινήσει εκστρατεία **διεθνοποίησης** των τουρκικών προκλήσεων και επιθετικών ενεργειών. Καλεί τους εταίρους και συμμάχους της Ελλάδας σε ΕΕ, NATO και ΟΗΕ να καταδικάσουν την παραβατικότητα της Άγκυρας και να πάρουν σαφή θέση. (...) Πέρα από τις προφορικές δηλώσεις, έχουμε γραπτές δεσμεύσεις, συμφωνίες με στρατηγικούς εταίρους, οι οποίες μας ενισχύουν ενάντια σε οποιαδήποτε απειλή. Όπως έλεγαν οι Λατίνοι: «**Verba volant, scripta manent**». Στις 02.10.2022, ο Υπουργός ανέφερε ότι: «Το τελευταίο διάστημα παρακολουθούμε όντως μία πρωτοφανή κλιμάκωση των τουρκικών προκλήσεων. Σε επίπεδο ρητορικής, με κρεσέντο ανιστόρητων δηλώσεων, **ψευδών ισχυρισμών, νομικά αβάσιμων αιτιάσεων**, ακόμα και προσωπικών προσβολών. Πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί η ανακοίνωση του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας της Τουρκίας, η οποία **αντιστρέφει πλήρως την πραγματικότητα**. (...) ενημερώνοντας με επιστολές τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, τα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας, τον Γενικό Γραμματέα του NATO, τους εταίρους μας στην ΕΕ. Όπως το έκανα και κατά τη διάρκεια των πλείστων συναντήσεων που είχα στη Νέα Υόρκη, στο περιθώριο της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ. (...) Πλέον, σήμερα, δεν μπορούμε να μιλάμε απλώς για κλιμάκωση σε διπλωματικό και πολιτικό επίπεδο, γιατί η Τουρκία έχει υπερβεί προ πολλού τα εσκαμμένα. Όταν η χώρα μας, χώρα μέλος της Ε.Ε., κατηγορείται από Τούρκους αξιωματούχους για «**εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας**», τότε μιλάμε για άλλου είδους πρόκληση. Παρατηρούμε μία **ενορχηστρωμένη επιθετικότητα εκ μέρους της Τουρκίας** κατά της Ελλάδας (...) Αντιμετωπίζουμε ένα κράμα ακραίου εθνικισμού, αναθεωρητισμού, και **προσπάθεια αντιστροφής της πραγματικότητας**». Στις 16.10.2022 ο Υπουργός αναφέρει: «Η κλιμάκωση της ρητορικής από τουρκικής πλευράς, όπως έχω τονίσει και στο παρελθόν, έχει φτάσει σε πρωτοφανή επίπεδα. Επίσης παρατηρούμε την εργαλειοποίηση του Μεταναστευτικού και τις διαρκείς προσπάθειες σπίλωσης της εικόνας της χώρας μας, μέσω της συνεχούς διασποράς **ψευδών ειδήσεων**. (...) η Τουρκία, με τη γενικότερη **επιθετική ρητορική της και με τις αδιανόητες εκφράσεις κυβερνητικών αξιωματούχων της κατά της Ελλάδας**, υπονομεύει τη δημιουργία ενός κλίματος που θα επέτρεπε εποικοδομητικό διάλογο, στη βάση του Διεθνούς Δικαίου». Στις 21.10.2022 ο Υπουργός αναφέρεται στις ομοιότητες της ελληνικής περίπτωσης με την Ουκρανία. Στις 04.12.2022 ο Υφυπουργός Εξωτερικών αναφέρει ότι: «δεν θα επιτρέψουμε σε καμία χώρα να μας προσβάλλει με ανυπόστατα σενάρια και **ψευδείς ειδήσεις**. (...) Επίσης, το προσεχές διάστημα θα παρουσιάσουμε το Στρατηγικό Σχέδιο για τους Απόδημους 2022 – 2025 και το αντίστοιχο σχέδιο για την Δημόσια Διπλωματία. Με τον τρόπο αυτό η πατρίδα μας αποκτά ολοκληρωμένο μηχανισμό Δημόσιας Διπλωματίας ο οποίος θα στοχεύει στην ενίσχυση της διεθνούς εικόνας της Ελλάδας στο εξωτερικό με προβολή θετικών ειδήσεων. Θα αξιοποιηθεί επίσης για την ανάδειξη των εθνικών μας θέσεων, για την ανάσχεση της τουρκικής **προπαγάνδας** αλλά και για την άμεση αντιμετώπιση των **fake news** στο μεταναστευτικό (Crisis Communication Plan). Στην πράξη θα οπτικοποιούμε και θα διεθνοποιούμε σε σχεδόν πραγματικό χρόνο κάθε τουρκική πρόκληση και παραβίαση. Ισχυρός σύμμαχος στην προσπάθεια ισχυροποίησης της διεθνούς εικόνας της Ελλάδας στο εξωτερικό αποτελεί φυσικά και η

Διασπορά μας». Στις 17.12.2022 ο Αν. Υπουργός απάντησε στις απειλητικές τουρκικές δηλώσεις για την κατασκευή τουρκικών πυραύλων²⁰³.

Επίσης, οι 16 ήταν δηλώσεις (13 Υπουργού: 1 δήλωση μετά το πέρας της συνάντησής του με τον Υπουργό Εξωτερικών της Κροατίας, Gordan Grlić Radman (21.01.2022), 1 δήλωση σε Έλληνες δημοσιογράφους κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στην Ιταλία (08.02.2022), στην οποία αναφορικά με κατηγορίες του Τούρκου ΥΠΕΞ²⁰⁴, ανέφερε: «Το τελευταίο πράγμα που έχει ανάγκη η Ελλάδα είναι διδάγματα και διδαχές από την Τουρκία για ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και για χειρισμό του μεταναστευτικού. Η Τουρκία, επαναλαμβάνω, η Τουρκία είναι αυτή η οποία εργαλειοποίησε το μεταναστευτικό και χρησιμοποίησε τους μετανάστες σαν όπλο εκβιασμού της ΕΕ και της Ελλάδας. Δεν δικαιούται, λοιπόν, δια να ομιλεί, για να θυμίσουμε μία παλιά φράση», 1 δήλωση μετά το πέρας της συνάντησής του με τον Ισπανό Υπουργό Εξωτερικών José Manuel Albares Bueno (05.05.2022), 1 δήλωση πριν τη συνάντησή του με τον Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ, Antony Blinken (17.05.2022), 1 δήλωση στην εφημερίδα «Τα Νέα Σαββατοκύριακο» (28.05.2022), 1 δήλωση σε Έλληνες δημοσιογράφους αναφορικά με τις πρόσφατες δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων (31.05.2022), 1 δήλωση στο πλαίσιο της συμμετοχής του στην Ημέρα Διακεκριμένων Επισκεπτών της Διμερούς Διακλαδικής Άσκησης Ελλάδας - ΗΠΑ "POSEIDON'S RAGE 22" (19.07.2022), 1 δήλωση σε δημοσιογράφους μετά το πέρας της συνάντησής του στο περιθώριο της Γ.Σ. Ο.Η.Ε. με τον Υπουργό Εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας (19.09.2022), 1 δήλωση σε δημοσιογράφους στο περιθώριο της συμμετοχής του στην 77^η ΓΣ ΟΗΕ (20.09.2022), 1 δήλωση κατά την έναρξη της συνάντησής του με τον πρώην Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ Ban Ki-moon (29.09.2022), στην οποία αναφέρει: «Η χώρα, η οποία εργαλειοποιεί το μεταναστευτικό θέτοντας σε κίνδυνο δεκάδες χιλιάδες ανθρώπινες ζωές, έρχεται να κατηγορήσει την Ελλάδα ακόμα και για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Χρησιμοποιώντας, μάλιστα, ψευδή στοιχεία, τα οποία έχουν απαντηθεί εδώ και δέκα ημέρες. (...) Ή όπως κάποτε λεγόταν η Τουρκία δεν δικαιούται δια να ομιλεί». Προηγουμένως, από το βήμα του ΟΗΕ, ο Τούρκος Πρόεδρος είχε κατηγορήσει την Ελλάδα ότι «διαπράττει εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Οι Έλληνες τυραννούν τους πρόσφυγες στο Αιγαίο και την ανατολική Μεσόγειο. Η Ελλάδα είναι μέλος της ΕΕ και κάνουν επαναπροωθήσεις στο Αιγαίο με απάνθρωπο τρόπο και εφαρμόζουν ανάλογες πολιτικές στην τουρκική μειονότητα της Θράκης αγνοώντας τις υποχρεώσεις τους», 1 δήλωση σε απάντηση ερώτησης της ιστοσελίδας "Ναυτεμπορική" (naftemporiki.gr) και του δημοσιογράφου

²⁰³ «Τώρα αρχίσαμε να φτιάχνουμε τους πυραύλους μας. Φυσικά, αυτή η παραγωγή τρομάζει τον Έλληνα. Όταν λες "Ταγfun" (Τυφώνας), ο Έλληνας φοβάται. Στην Ελλάδα, λένε ότι θα χτυπήσει την Αθήνα. Φυσικά και θα χτυπήσει, αν δεν κάτσετε ήρεμα (...). Αν προσπαθήσετε να αγοράσετε εξοπλισμό από την Αμερική και να τον τοποθετήσετε στα νησιά, μια χώρα όπως η Τουρκία δεν θα παραμείνει θεατής. Κάτι πρέπει να κάνει».

²⁰⁴ Ο Τούρκος ΥΠΕΞ κατηγορήσε την Ελλάδα: «Η Ελλάδα συνεχίζει την πολιτική των επαναπροωθήσεων παραβιάζοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα αλλά και το διεθνές δίκαιο. Πολλοί μετανάστες έχουν χάσει τη ζωή τους εξαιτίας αυτής της τακτικής, γιατί η Ελλάδα βυθίζει τις βάρκες τους», δήλωσε, ενώ τόνισε ότι εξίσου ένοχη με την Ελλάδα είναι και η Ε.Ε. που «αγνοεί τους μετανάστες». «Ποιος θα το σταματήσει αυτό; Πού είναι οι υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων;» διερωτήθηκε.

Μιχάλη Ψύλου (01.11.2022), 1 δήλωση στη συνέντευξη τύπου μετά το πέρας της συνάντησής του με τον Ιταλό Αναπληρωτή Πρωθυπουργό και Υπουργό Εξωτερικών, Antonio Tajani (16.11.2022), 1 δήλωση σε δημοσιογράφους μετά το πέρας της επίσκεψής του στην Αλβανία (21.12.2022) και 3 Αν. Υπουργού: 1 δήλωση στο Κεντρικό Δελτίο Ειδήσεων του «Star Channel» (14.06.2022), 1 δήλωση κατά την άφιξή του στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ (21.06.2022), 1 δήλωση κατά την άφιξή του στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ (13.12.2022).

Τα 8 ήταν άρθρα σε ελληνικές εφημερίδες (7 Υπουργού και 1 Αν Υπουργού). Στις 24.09.2022 ο Υπουργός σε άρθρο του σε εφημερίδα αναφέρει: «Η ρωσική εισβολή στην Ουκρανία (...) Επανάφερε στο προσκήνιο έννοιες όπως η παραβίαση της εδαφικής ακεραιότητας, η καταπάτηση της εθνικής κυριαρχίας και βεβαίως του σεβασμού στο Διεθνές Δίκαιο, καθώς και στο Ανθρωπιστικό Δίκαιο. (...) Παράλληλα, βιώνουμε, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην υπόλοιπη Ευρώπη, μια συντονισμένη, και **κρατικά ενορχηστρωμένη προσπάθεια διαστρέβλωσης της πραγματικότητας**. Προσπάθεια, η οποία χρησιμοποιεί ως μέσον την **προπαγάνδα, την παραπληροφόρηση και τη διασπορά ψευδών ειδήσεων**. Στο πλαίσιο αυτό προβάλλεται, με κάθε δυνατό μέσο, η σπίλωση της εικόνας του φερόμενου ως αντιπάλου, η **διαστρέβλωση της πραγματικότητας** με επιστημονικό και οργανωμένο τρόπο ούτως ώστε **η γραμμή μεταξύ μύθου και πραγματικότητας να γίνεται δυσδιάκριτη**. (...) Απέναντι σε αυτή την συνειδητή προσπάθεια δημιουργίας μιας νέας πραγματικότητας και διάθρωσης της αλήθειας, η Ελλάδα έχει την υποχρέωση να αντισταθεί. (...) Απέναντι στις προκλήσεις, στις οποίες προαναφέρθηκαν, η ελληνική εξωτερική πολιτική δρα παράλληλα σε τρεις άξονες. Πρώτον, τηρεί στάση αρχής. Στάση που πηγάζει από τον σεβασμό στο Διεθνές Δίκαιο, και ιδιαίτερα στο Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας. Και βεβαίως στάση αρχής όσον αφορά τον σεβασμό στην κυριαρχία και στην εδαφική ακεραιότητα όλων των κρατών. Δεύτερον, μπορεί να μην είμαστε πλέον μόνοι αλλά οι συμμαχίες και οι φιλίες δεν δημιουργούνται διά μαγείας. Πρέπει να επενδύσουμε σε αυτές, να καταβάλλουμε συνεχείς προσπάθειες, να τις χτίζουμε και στη συνέχεια να τις διατηρήσουμε. Τρίτον. Απέναντι σε «γκαιμπελικές» πρακτικές, η μόνη απάντηση είναι η προβολή της αλήθειας. Καθώς και η **αποδόμηση της παραπληροφόρησης και των ψευδών ειδήσεων**. Η Ελλάδα δεν αφήνει τίποτα αναπάντητο. Οφείλουμε να αποδομούμε με επιχειρήματα, βασισμένα στο Διεθνές Δίκαιο, τις **αβάσιμες και ψευδείς αιτιάσεις** που εκτοξεύονται εναντίον μας. Έχουμε υποχρέωση να μην αφήνουμε ούτε την παραμικρή αμφιβολία να πλανάται, γιατί η επανάληψη του ψεύδους, εμπεδώνεται. Η Ελλάδα, όπως και όλες οι δημοκρατικές χώρες, δεν απαντούν στην **προπαγάνδα** με τη δική τους **προπαγάνδα**. Γιατί αυτό το οποίο χωρίζει τον δημοκρατικό κόσμο από τον ολοκληρωτισμό είναι η αλήθεια, η προβολή της πραγματικότητας, όπως είναι, όχι όπως προσπαθούν ορισμένοι να την πλάσουν». Στις 23.10.2022 ο Υπουργός σημειώνει σε άρθρο του σε εφημερίδα τις ομοιότητες της ελληνικής περίπτωσης με την

Ουκρανία²⁰⁵. Στις 23.10.2022 ο Αν. Υπουργός αναφέρθηκε και πάλι σε **fake news** όσον αφορά στο μεταναστευτικό. Στις 05.11.2022 ο Υπουργός αναφέρει «Από την τουρκική πλευρά εκτοξεύονται διάφορες απειλές εναντίον της Ελλάδας, είτε απειλές της μορφής, «θα έρθουμε νύχτα» ή απειλές της μορφής, «ο καινούριος μας πύραυλος μπορεί να χτυπήσει την Αθήνα». Επιχειρείται από την τουρκική πλευρά ένας εκφοβισμός και της ελληνικής κοινωνίας και της ελληνικής κυβέρνησης». Στις 13.11.2022 ο Υπουργός αναφέρεται και πάλι στην προσπάθεια εκφοβισμού της ελληνικής κοινωνίας και επιβολής νέου «υποδείγματος» διμερών και περιφερειακών σχέσεων από την Τουρκία, καθώς και αντιστροφής της πραγματικότητας.

Οι 11 ήταν ομιλίες (3 Υπουργού: 1 στο ινδικό πανεπιστήμιο Jawaharlal Nehru (JNU), 1 στη Διαρκή Επιτροπή Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής, 1 στη Σύνοδο των Επικεφαλής Αποστολών Εξωτερικού Κυπριακής Δημοκρατίας και 8 Αν. Υπουργού: 1 στη Βουλή, 1 στην Επιτροπή Ευρωπαϊκών Υποθέσεων της Βουλής, 1 στο Διεθνές Συνέδριο του Οικονομικού Φόρουμ των Δελφών - Συναντήσεις με Bob Menendez, Geoffrey Pyatt και George Tsounis, 1 στις Ευρωπαϊκές ημέρες Νεολαίας, 1 σε εκδήλωση με σπουδαστές του Γαλλικού Ινστιτούτου Ανωτάτων Σπουδών Εθνικής Αμύνης, 1 στις εργασίες της Ειδικής ομάδας της Κοιν. Συνέλευσης του NATO για τη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή, 1 σε εκδήλωση με θέμα «Η τουρκική προκλητικότητα και η στάση της ΕΕ», 1 σε ημερίδα του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου), οι 5 ήταν παρεμβάσεις (3 Υπουργού: 1 στο 7^ο Οικονομικό Φόρουμ Δελφών "Europe after Ukraine", 1 στην 5^η εκδήλωση της Σειράς Διαδικτυακών Συζητήσεων που διοργάνωσε η The Hellenic Initiative Australia (THI), με θέμα: "Ελληνική Διασπορά και Εξωτερική Πολιτική", 1 στο 18^ο Συνέδριο του Economist και στο πάνελ: "The Eastern Mediterranean region amidst a global geopolitical upheaval" και 2 Αν. Υπουργού: 1 στο Διεθνές Συνέδριο του Οικονομικού Φόρουμ των Δελφών, 1 στο Forum "Circle the Med: The Mediterranean Forum 2022").

Οι 6 ήταν χαιρετισμοί του Υπουργού (1 στο Σύλλογο Ιμβρίων, 1 στο πάνελ με θέμα συζήτησης "Politics and International Relations" που διοργάνωσε η Ελληνική Κοινότητα LSE στο πλαίσιο του

²⁰⁵ «Οι δύο χώρες έχουν μεγάλους και επιθετικούς γείτονες στα ανατολικά τους. Γείτονες που υποστηρίζουν ότι τα εδάφη μας κακώς αποσπάστηκαν από αυτοκρατορίες του παρελθόντος, τη ρωσική, την οθωμανική. Για τους ανατολικούς γείτονες της Ελλάδας και της Ουκρανίας τα σύνορα δεν υφίστανται. Είναι τεχνητά. Αμφισβητούνται ευθέως. Τόσο η Ελλάδα όσο και η Ουκρανία δήθεν κατέχουμε «ξένα εδάφη». Την Κριμαία, το Ντονμπάς, τα νησιά του Αιγαίου. Στην καλύτερη περίπτωση, οι χώρες μας πρέπει να ασκούν μειωμένη κυριαρχία στα εδάφη, μέσω της αποστρατικοποίησης τους. Οι χώρες μας, σύμφωνα με το αναθεωρητικό αφήγημα, καταπατούν τα δικαιώματα των «εθνικών» μειονοτήτων. Οι απειλές για εισβολή, που στην περίπτωση της Ουκρανίας έπαψαν να είναι απειλές, διαδέχονται την άσκηση υβριδικού πολέμου. Με όλα τα μέσα, όπως η εργαλειοποίηση του μεταναστευτικού, η διακοπή των ενεργειακών ροών. Ο πόλεμος **προπαγάνδας** και οι προσωπικές επιθέσεις εναντίον της ηγεσίας των χωρών μας αποτελεί μέρος του **υβριδικού πολέμου**. Η τουρκική πλευρά έχει υιοθετήσει πλήρως τις ρωσικές μεθόδους. Το επισημαίνει ξεκάθαρα: «προσέξτε αν δεν θέλετε να γίνετε Ουκρανία». Απέναντι στην πρωτοφανή πρόκληση που αντιμετωπίζουμε απαντάμε. Διεθνοποιώντας την τουρκική επιθετικότητα σε συμμάχους και εταίρους. Χτίζοντας τις συμμαχίες μας. Με τους Ευρωπαίους εταίρους, τις ΗΠΑ, τις χώρες της ευρύτερης γειτονιάς μας, καθώς και με ανερχόμενες δυνάμεις που ασπάζονται τις ίδιες αξίες, όπως η Ινδία και η Ιαπωνία. Σεβόμενοι πάντα τις θεμελιώδεις αρχές του Διεθνούς Δικαίου και του ευρωπαϊκού κεκτημένου. (...) Οι πρακτικές εναντίον της Ουκρανίας, εάν δεν τεθεί φραγμός, βρίσκουν και άλλους μιμητές».

Συνεδρίου “Greece 2022: Semper Ad Meliora”, 1 στο συνέδριο του Economist: “Europe in times of unrest: taking the vision of unity and solidarity to the next level”²⁰⁶, 1 στο 4^ο Συμπόσιο Διεθνούς Δικαίου και Διεθνούς Πολιτικής της ΕΕΔΔΔΣ “40 χρόνια από τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας του Montego Bay 1982”, 1 στο Διεθνές Συνέδριο με θέμα «Καταπολέμηση του αντισημιτισμού, της διαστρέβλωσης και της άρνησης του Ολοκαυτώματος στο ψηφιακό πεδίο», 1 στο Διεθνές Συνέδριο του Ευρωπαϊκού Κέντρου Αριστείας Jean Monnet του ΕΚΠΑ “EU Policies Towards the East Mediterranean: Energy and Security”).

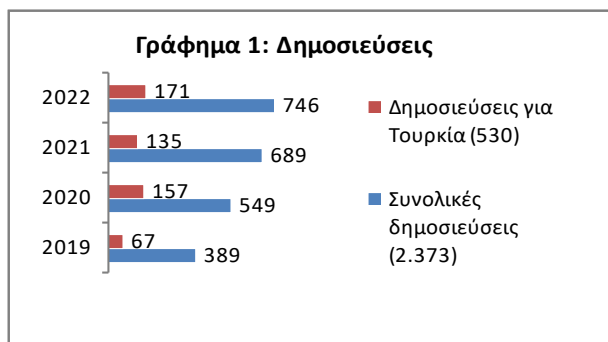
Επίσης, η 1 ήταν διάλεξη του Υπουργού σε Νορβηγικό Ινστιτούτο, η 1 ήταν συζήτηση του Υπουργού στο protagon.gr και η 1 ήταν απάντηση του Υπουργού στον Πρέσβη της Τουρκίας στη Νορβηγία στο Νορβηγικό Ινστιτούτο.

5.3. Συνοπτικές παρατηρήσεις

Από την περιγραφική μελέτη περίπτωσης, παρατηρήθηκαν τα εξής: από το 2019-2022 καταγράφηκε αύξηση των δημοσιεύσεων που είχαν να κάνουν με την αποδόμηση του τουρκικού αφηγήματος από 67 το 2019 σε 171 το 2022. Σε σχέση και με τις συνολικές δημοσιεύσεις στο site του ΥΠΕΞ, το ποσοστό των δημοσιεύσεων για την Τουρκία αυξήθηκε από 17% το 2019 σε 22% το 2022. Ειδικότερα, μετά την αύξηση του 2020, από το 2021 παρατηρείται μείωση των ελληνικών απαντήσεων, στο πλαίσιο ενδεχομένως και της αποφυγής «τουρκοποίησης» της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, όπως συχνά αναφέρθηκε.

Ως προς την **ορολογία**, καταγράφηκαν 62 αναφορές από τις ελληνικές Αρχές στους εξής όρους: fake news (11 φορές), προπαγάνδα (11 φορές), παραποίηση / διαστρέβλωση / αντιστροφή πραγματικότητας (11 φορές),

ψευδείς ειδήσεις (10 φορές), παραπληροφόρηση (7 φορές), αβάσιμοι / ανυπόστατοι / ψευδείς

²⁰⁶ στο οποίο αναφέρθηκε ότι: «Ζούμε, (...) μια τεράστια όξυνση της τουρκικής προκλητικότητας απέναντι στην Ελλάδα. Και μια απίστευτη και απερίγραπτη ποιοτική αναβάθμιση που συνιστά ευθεία απειλή για την εδαφική ακεραιότητα για να μην πω για την ίδια την ύπαρξη της πατρίδας μας. Δεν είχαμε ακούσει ποτέ μέχρι τώρα οιονδήποτε να αμφισβητεί την ελληνικότητα των νησιών του Αιγαίου».

ισχυρισμοί / αιτιάσεις / σενάρια / μυθεύματα / παραπλανητική ρητορική (6 φορές), μοτίβο / κρατικά ενορχηστρωμένη / συντονισμένη επίθεση (4 φορές), υβριδική απειλή / υβριδικός πόλεμος (2 φορές). Οι αναφορές είχαν να κάνουν με αιτιάσεις παραβίασης από την Ελλάδα του Διεθνούς Δικαίου θάλασσας και αέρος στο Αιγαίο και των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κατά τη διαχείριση του μεταναστευτικού και κατά τη μεταχείριση της Μουσουλμανικής Μειονότητας Θράκης. Οι περισσότερες αναφορές σημειώθηκαν το 2022 (40), ενώ το 2019 καταγράφηκαν μόλις 3 αναφορές, που αφορούσαν την αντιπολίτευση. Το 2020 καταγράφηκαν 14 αναφορές σε σχέση με το μεταναστευτικό. Το 2021 καταγράφηκαν 5 αναφορές για το Αιγαίο, το μεταναστευτικό και τη Μουσουλμανική Μειονότητα Θράκης. Το 2022 καταγράφηκαν 40 αναφορές για το Αιγαίο, το μεταναστευτικό και τη Μουσουλμανική Μειονότητα Θράκης. Οι αιτιάσεις αυτές παρατηρείται ότι αμφισβητούν τον πυρήνα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, δεδομένου ότι η ελληνική πλευρά προτάσσει μια εξωτερική πολιτική βασισμένη στη διεθνή νομιμότητα, σύμφωνη με τους κανόνες που επιβάλλει το Διεθνές Δίκαιο και οι διεθνείς συνθήκες.

Φορείς των αιτιάσεων ήταν ιδίως ο Τούρκος Πρόεδρος (16 φορές), ο Υπουργός Εξωτερικών (13 φορές), ο Εκπρόσωπος του ΥΠΕΞ (13 φορές), το ΥΠΕΞ (11 φορές) και άλλοι Τούρκοι αξιωματούχοι²⁰⁷ με αναπαραγωγή των δηλώσεών τους στα μέσα ενημέρωσης και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Όσον αφορά στους ελληνικούς φορείς και Αρχές που στοχοποιήθηκαν ως υπαίτιοι, αυτοί ήταν κατά κύριο λόγο ο Πρωθυπουργός και ο Υπουργός Εξωτερικών, οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις, η ελληνική Δικαιοσύνη και σε μία περίπτωση η Πρόεδρος της Δημοκρατίας.

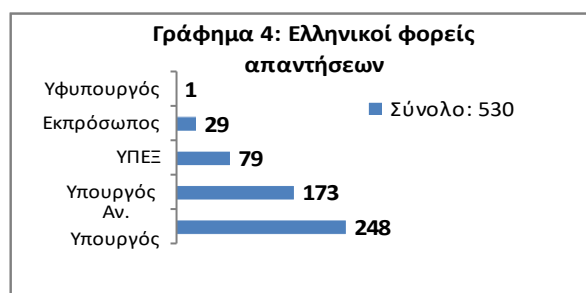

Ως προς το **περιεχόμενο** των απαντήσεων, παρατηρήθηκε ότι **α)** οι αιτιάσεις παραβίασης από την Ελλάδα του διεθνούς δικαίου θάλασσας και αέρος στο Αιγαίο χαρακτηρίστηκαν από τις ελληνικές Αρχές ως: αβάσιμοι / ανυπόστατοι / ψευδείς ισχυρισμοί, fake news, παραπληροφόρηση, διαστρέβλωση πραγματικότητας, με επιχειρήματα βασισμένα μεταξύ άλλων σε Διεθνείς Συνθήκες, τη Συνθήκη της Λωζάννης (1923), τη Συμφωνία και το Πρωτόκολλο Τουρκίας - Ιταλίας (1932), τη Συνθήκη των Παρισίων (1947), με παρουσίαση χαρτών από το 1972-2022 σε σχέση με τις τουρκικές διεκδικήσεις και με ανάπτυξη των ισχυρισμών σε επιστολές της Μόνιμης Αντιπροσώπου προς το ΓΓ του ΟΗΕ **β)** οι αιτιάσεις παραβίασης από την Ελλάδα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως προς τη μεταχείριση της

²⁰⁷ Υπουργός Άμυνας (3 φορές), Αντιπρόεδρος (1 φορά), Υπ. Δικαιοσύνης (1 φορά), Διεύθυνση Επικοινωνίας (1 φορά), εφημερίδα (1 φορά).

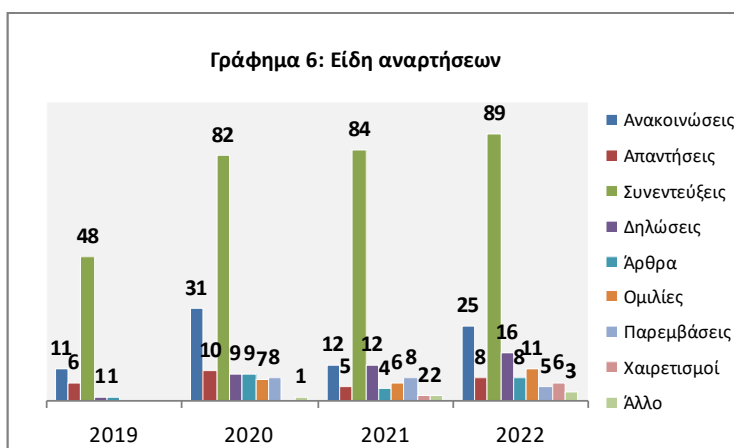
μουσουλμανικής μειονότητας Θράκης, χαρακτηρίστηκαν από τις ελληνικές Αρχές ως: παραποίηση / διαστρέβλωση / αντιστροφή πραγματικότητας, παραπλανητική ρητορική και ψευδείς ειδήσεις, με επιχειρήματα βασισμένα μεταξύ άλλων στη Συνθήκη της Λωζάννης, στην εθνική νομοθεσία, καθώς σε αριθμητικά στοιχεία σχετικά με τον πληθυσμό της μουσουλμανικής μειονότητας σε σύγκριση με αυτόν της ελληνικής μειονότητας στην Τουρκία. Τέλος, οι αιτιάσεις παραβίασης από την Ελλάδα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τη διαχείριση του μεταναστευτικού, χαρακτηρίστηκαν από τις ελληνικές Αρχές ως: εκστρατεία παραπληροφόρησης, κρατικά ενορχηστρωμένη επίθεση, προπαγάνδα, παραπληροφόρηση, fake news, ψευδείς ειδήσεις, ενώ παρατηρήθηκε στις απαντήσεις η χρήση της ρητορικής αντιστροφής της κατηγορίας, αλλά δεν εντοπίστηκε η διατύπωση συγκεκριμένων επιχειρημάτων βασισμένων στο Διεθνές Δίκαιο και στα Ανθρώπινα Δικαιώματα²⁰⁸.

Συνολικά, η δημόσια **αποδόμηση και ανασκευή** του τουρκικού αφηγήματος μακροπρόθεσμα (αποτρεπτικά - προληπτικά) έγινε από τον Υπουργό Εξωτερικών, τον Αναπληρωτή Υπουργό Εξωτερικών, τον Εκπρόσωπο Τύπου του ΥΠΕΞ και το ΥΠΕΞ, με συνεντεύξεις, ανακοινώσεις, δηλώσεις, ομιλίες, παρεμβάσεις, άρθρα, διαλέξεις κ.α. και με την αναπαραγωγή σημείων τους στους λογαριασμούς τους στα ΜΚΔ, στο πλαίσιο και της πολιτικής διεθνοποίησης των ελληνοτουρκικών διαφορών. Ειδικότερα, παρατηρήθηκε σχεδόν διπλασιασμός των συνεντεύξεων από 48 το 2019 σε 89 το 2022, οι οποίες δόθηκαν κυρίως σε ελληνικά μέσα ενημέρωσης και στη συνέχεια αναπαράχθηκαν σημεία τους στο site του ΥΠΕΞ και στους λογαριασμούς των φορέων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

²⁰⁸ Ενδεικτικά, στις 28.05.2020, ανακοίνωση ΥΠΕΞ: «Αυτοί που καταδικάστηκαν από τη διεθνή κοινότητα για εργαλειοποίηση του ανθρωπίνου πόνου χάριν εξυπηρέτησης πολιτικών σκοπιμοτήτων, προφανώς δεν δικαιούνται να παραδίδουν μαθήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Στις 22.04.2021, ο Υπουργός σχετικά με το μεταναστευτικό αναφέρει ότι «η Τουρκία δεν είναι σε θέση να μας κάνει υποδείξεις ή να μας κάνει μαθήματα για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Στις 08.02.2022, ο Υπουργός ανέφερε: «Το τελευταίο πράγμα που έχει ανάγκη η Ελλάδα είναι διδάγματα και διδαχές από την Τουρκία για ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και για χειρισμό του μεταναστευτικού. Η Τουρκία, επαναλαμβάνω, η Τουρκία είναι αυτή η οποία εργαλειοποίησε το μεταναστευτικό και χρησιμοποίησε τους μετανάστες σαν όπλο εκβιασμού της ΕΕ και της Ελλάδας. Δεν δικαιούται, λοιπόν, δια να ομιλεί, για να θυμίσουμε μία παλιά φράση». Στις 20.09.2022, ο Υπουργός αναφέρει: «Η χώρα, η οποία εργαλειοποιεί το μεταναστευτικό θέτοντας σε κίνδυνο δεκάδες χιλιάδες ανθρώπινες ζωές, έρχεται να κατηγορήσει την Ελλάδα ακόμα και για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Χρησιμοποιώντας, μάλιστα, ψευδή στοιχεία, τα οποία έχουν απαντηθεί εδώ και δέκα ημέρες. (...) Η όπως κάποτε λεγόταν η Τουρκία δεν δικαιούται δια να ομιλεί».

Παρατηρήθηκε επίσης, ότι από το 2020 και μετά προστέθηκαν **άρθρα** (κυρίως σε ελληνικές εφημερίδες με εξαίρεση τα άρθρα στο World Review των Euro2day / New York Times και στις δεξαμενές σκέψης Atlantic Council και Institut Montaigne), **δηλώσεις** (κυρίως σε Έλληνες δημοσιογράφους πριν ή μετά το πέρας

συναντήσεων με ξένους φορείς στους οποίους αναπτύσσονταν και τα ελληνοτουρκικά θέματα), καθώς και **ομιλίες, παρεμβάσεις και χαιρετισμοί** (κυρίως σε διεθνή και ευρωπαϊκά συνέδρια, φόρα, συζητήσεις, εκδηλώσεις και Επιτροπές) ως μέσα αποδόμησης και ανασκευής του τουρκικού αφηγήματος.

Κεφάλαιο 6ο: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

6.1. Απαντήσεις ερευνητικών ερωτημάτων

Όσον αφορά στο πρώτο ερευνητικό ερώτημα, από την έρευνα προέκυψε ότι το ΥΠΕΞ βρίσκεται σε μεταβατικό στάδιο υιοθέτησης ψηφιακής στρατηγικής. Η ενσωμάτωση στον πυρήνα δραστηριοτήτων του ΥΠΕΞ της Δημόσιας Διπλωματίας, με τη συμπερίληψη στον Οργανισμό της Γ.Γ. Απόδοιμου Ελληνισμού και Δημόσιας Διπλωματίας, συμβάλλει στη βελτίωση των όρων άσκησης της Δημόσιας Διπλωματίας, μέσω της ένταξης του προσωπικού των Συμβούλων και Γραμματέων Επικοινωνίας στο ΥΠΕΞ και του καλύτερου συντονισμού μεταξύ των κλάδων που στελεχώνουν τις ελληνικές Αρχές Εξωτερικής Υπηρεσίας, Πρεσβείες και Προξενεία και Μόνιμες Αντιπροσωπείες (Κλάδος Διπλωματικών, Εμπορικών και Οικονομικών Υποθέσεων, Δημόσιας Διπλωματίας/ΣΓΕ), αλλά και μέσω της αξιοποίησης των δυνατοτήτων της Διασποράς. Επιπλέον, η ψηφιακή προσαρμογή του Υπουργείου και η υιοθέτηση του στρατηγικού σχεδίου 2022-2025 με στρατηγικό άξονα την προβολή και προώθηση των ελληνικών θέσεων στο εξωτερικό, βελτιώνουν τους όρους άσκησης ψηφιακής διπλωματίας και θέτουν τις βάσεις για μια ολοκληρωμένη και αποτελεσματική δημόσια διπλωματία μέσω αξιοποίησης και των νέων τεχνολογιών.

Όσον αφορά στο δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, σχετικά με τις αρμόδιες υπηρεσίες του ΥΠΕΞ για την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης και τους αρμόδιους κλάδους υπαλλήλων του ΥΠΕΞ, προέκυψε στο ΥΠΕΞ δεν υφίσταται ξεχωριστή μονάδα για την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης, ωστόσο τα Τμήματα της Ε' Γενικής Διεύθυνσης Δημόσιας Διπλωματίας (στην οποία προΐσταται

υπάλληλος του διπλωματικού κλάδου) είναι σύμφωνα με τον Οργανισμό του ΥΠΕΞ αρμόδια για τη διαχείριση ζητημάτων παραπληροφόρησης και ειδικότερα το Τμήμα ΙΙ Ψηφιακής Προβολής της Ε1 Διεύθυνσης, το Τμήμα Ι Διαχείρισης Εθνικής Εικόνας της Ε2 Διεύθυνσης (στην οποία προΐσταται Σύμβουλος Επικοινωνίας) και το Τμήμα ΙΙ Επικοινωνιακής Διαχείρισης Ειδικών Θεμάτων της Ε2 Διεύθυνσης, καθώς και τα Γραφεία Δημόσιας Διπλωματίας, σε συνεργασία με τις συναρμόδιες υπηρεσίες και φορείς, ιδίως τις Μόνιμες Αντιπροσωπείες, τη Διεύθυνση Στρατηγικού & Επιχειρησιακού Σχεδιασμού, τον Εκπρόσωπο Τύπου του ΥΠΕΞ και το Γραφείο Κυβερνητικού Εκπροσώπου, ανάλογα με το θέμα. Όσον αφορά στις Αρχές Εξωτερικής Υπηρεσίας, τα Γραφεία Δημόσιας Διπλωματίας που στελεχώνονται από υπαλλήλους του Κλάδου Γραμματέων και Συμβούλων Επικοινωνίας, είναι αρμόδια για την έγκαιρη αντίκρουση και ανασκευή ψευδών ειδήσεων για την Ελλάδα στα διεθνή ΜΜΕ, με τη σύμφωνη γνώμη του επικεφαλής της Διπλωματικής ή Προξενικής Αρχής.

Αναφορικά με το τρίτο ερευνητικό ερώτημα, σχετικά με τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους για την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης, τα στελέχη του ΥΠΕΞ χρησιμοποιούν ως πυξίδα τους υφιστάμενα ευρωπαϊκά εργαλεία, όπως το ευρωπαϊκό soft law για την παραπληροφόρηση, ευρωπαϊκές εργαλειοθήκες, δεξαμενές σκέψεις κ.α. Ειδικότερα, το ΥΠΕΞ βασίζεται στον ευρωπαϊκό ορισμό για την παραπληροφόρηση, αλλά και στο νέο Οργανισμό του, ο οποίος κάνει λόγο για ψευδείς ειδήσεις, επικοινωνιακή επίθεση και επικοινωνιακές κρίσεις.

Αναφορικά με το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα, σχετικά με τη διασπορά παραπληροφόρησης για την Ελλάδα (πηγή και θεματικές), η εργασία επικεντρώθηκε στην τουρκική παραπληροφόρηση, ως η πιο συχνά επικαλούμενη από ελληνικής πλευράς. Όσον αφορά στις θεματικές που χαρακτηρίστηκαν ως παραπληροφόρηση κλπ. από τις ελληνικές Αρχές, παρατηρήθηκε ότι επικεντρώθηκαν στις εξής: α) αιτιάσεις μη τήρησης από την Ελλάδα του διεθνούς δικαίου (μεταξύ άλλων και των υποχρεώσεων αποστρατιωτικοποίησης των νήσων με συνακόλουθες αιτιάσεις για την κυριαρχία τους) πράγμα το οποίο εξυπηρετεί την τουρκική ρητορική αμφισβήτησης του status quo στο Αιγαίο και β) αιτιάσεις μη τήρησης από την Ελλάδα των δικαιωμάτων του ανθρώπου, τόσο ως προς το προσφυγομεταναστευτικό όσο και ως προς τη μουσουλμανική μειονότητα Θράκης. Παρατηρείται επίσης ότι η ρητορική της Τουρκίας που χαρακτηρίζεται ως παραπληροφόρηση από τις ελληνικές Αρχές συμπληρώνει και προλειαίνει τη δράση της στο πεδίο. Με τη ρητορική αυτή αμφισβητείται ο πυρήνας της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, δεδομένου ότι η Ελλάδα προτάσσει μια πολιτική βασισμένη στη διεθνή νομιμότητα, ενεργώντας με γνώμονα τους κανόνες που επιβάλλουν το Διεθνές Δίκαιο, οι διεθνείς συνθήκες και οι συνταγματικές επιταγές²⁰⁹.

Όσον αφορά στο πέμπτο ερευνητικό ερώτημα, σχετικά με τις πρακτικές αντιμετώπισης της παραπληροφόρησης από το ΥΠΕΞ, παρατηρήθηκε η δημόσια αποδόμηση, ανασκευή της

²⁰⁹ Βλ. και άρθρο του Υπουργού Εξωτερικών κ. Νίκου Δένδια στην εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» με τίτλο «Μια νέα αντίληψη για την εξωτερική πολιτική σε ένα νέο διεθνές περιβάλλον» (04.01.2020).

παραπληροφόρησης και προσπάθεια διεθνοποίησης από τον Υπουργό Εξωτερικών, τον Αναπληρωτή Υπουργό Εξωτερικών, τον Εκπρόσωπο Τύπου του ΥΠΕΞ και το ΥΠΕΞ, με συνεντεύξεις, ανακοινώσεις, απαντήσεις, δηλώσεις, ομιλίες, παρεμβάσεις, άρθρα, διαλέξεις κ.α. και αναπαραγωγή μέρος αυτών στους λογαριασμούς τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Τις πρακτικές αυτές συμπληρώνουν η ενημέρωση των διπλωματικών συντακτών από τον Εκπρόσωπο του ΥΠΕΞ, τα διαβήματα του Γ.Γ. του ΥΠΕΞ προς τον Τούρκο Πρέσβη και οι επιστολές της Μόνιμου Αντιπροσώπου στο Γ.Γ. των ΗΕ. Σχετικά με το περιεχόμενο των απαντήσεων από ελληνικής πλευράς, παρατηρήθηκε ότι ως προς το νομικό καθεστώς του Αιγαίου, οι απαντήσεις περιελάμβαναν επιχειρήματα βασισμένα στο Διεθνές Δίκαιο και ειδικότερα σε Διεθνείς Συνθήκες, όπως τη Συνθήκη της Λωζάννης (1923), τη Συμφωνία και το Πρωτόκολλο Τουρκίας - Ιταλίας (1932), τη Συνθήκη των Παρισίων (1947), με παρουσίαση χαρτών από το 1972-2022 σε σχέση με τις τουρκικές διεκδικήσεις και με ανάπτυξη των ισχυρισμών σε επιστολές της Μόνιμης Αντιπροσώπου προς το ΓΓ του ΟΗΕ. Επίσης, όσον αφορά στη μουσουλμανική μειονότητα Θράκης, οι απαντήσεις περιελάμβαναν επιχειρήματα βασισμένα μεταξύ άλλων στη Συνθήκη της Λωζάννης, στην εθνική νομοθεσία, καθώς σε αριθμητικά στοιχεία σχετικά με τον πληθυσμό της μουσουλμανικής μειονότητας σε σύγκριση με αυτόν της ελληνικής μειονότητας στην Τουρκία. Τέλος, ως προς τη διαχείριση του προσφυγομεταναστευτικού, παρατηρήθηκε στις απαντήσεις η χρήση της ρητορικής της αντιστροφής κατηγορίας, αλλά δεν εντοπίσθηκε η διατύπωση συγκεκριμένων επιχειρημάτων βασισμένων στο Διεθνές Δίκαιο και στα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

Όσον αφορά στο έκτο ερευνητικό ερώτημα, σχετικά με τις μελλοντικές προοπτικές της ψηφιακής διπλωματίας, παρατηρείται ότι θα είναι ιδιαίτερα καθοριστικός για την Ελλάδα ο ρόλος της, ιδίως μετά την υιοθέτηση Στρατηγικού Σχεδίου Δημόσιας Διπλωματίας και τη δημιουργία ψηφιακής πλατφόρμας για την κοινή επικοινωνιακή δράση των Πρεσβειών και Προξενείων της Ελλάδας ανά τον κόσμο, στην οποία θα συγκεντρώνεται όλο το επικοινωνιακό υλικό και στη συνέχεια θα προωθείται στις Διπλωματικές Αρχές της Ελλάδας στο εξωτερικό και στους περίπου 140.000 πολλαπλασιαστές του Απόδημου Ελληνισμού, ομογενειακών φορέων και μέσων ενημέρωσης, με στόχο την ανάδειξη των εθνικών θέσεων και την άμεση αντιμετώπιση των παραπονημένων ειδήσεων, απελευθερώνοντας και τη δυναμική των Γραφείων Δημόσιας Διπλωματίας.

Σχετικά με το έβδομο ερευνητικό ερώτημα, καθίσταται σαφές ότι η Δημόσια Διπλωματία συμπληρώνει την παραδοσιακή διπλωματία. Οι απαντήσεις της ελληνικής πλευράς στην τουρκική παραπληροφόρηση, με τις επιστολές στον ΟΗΕ, τα διαβήματα, τις ανακοινώσεις, τις δηλώσεις, τα άρθρα, τις ομιλίες, τις παρεμβάσεις, τις συνεντεύξεις, τις ενημερώσεις των διπλωματικών συντακτών κ.α. είναι σαφές ότι ενισχύουν τους στόχους της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής με την προβολή των ελληνικών θέσεων και επιχειρημάτων, απέναντι στις αιτιάσεις της τουρκικής πλευράς, σύμφωνα και με τους άξονες και στόχους του Στρατηγικού Σχεδίου του ΥΠΕΞ. Παρ' όλα αυτά, όπως προαναφέρθηκε, σε αυτό θα είναι πολύ σημαντική η συνεισφορά της ψηφιακής διπλωματίας μετά την υιοθέτηση

Στρατηγικού Σχεδίου Δημόσιας Διπλωματίας, τη δημιουργία ψηφιακής πλατφόρμας, την απελευθέρωση της δυναμικής των Γραφείων Δημόσιας Διπλωματίας και τη συμμετοχή των πολλαπλασιαστών του Απόδημου Ελληνισμού. Αυτό με τη σειρά του θα καταστήσει την ήπια ισχύ της Ελλάδας πολύ πιο αποτελεσματική με συνακόλουθα θετικά αποτελέσματα για την ελληνική εξωτερική πολιτική. Επιπλέον, όπως προέκυψε και από τη μελέτη, οι συνεντεύξεις, τα άρθρα κλπ. σε παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, αλλά και οι συναντήσεις στο πλαίσιο της παραδοσιακής διπλωματίας, λαμβάνουν νέα δυναμική μέσω της αναπαραγωγής επιλεγμένων σημείων τους στις ιστοσελίδες και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που αποτελούν το μέσο προσέγγισης της διεθνούς κοινής γνώμης.

6.2. Περιορισμοί

Με την παρούσα εργασία δεν πραγματοποιήθηκε ενδελεχής, παρά μόνο ενδεικτική, έρευνα στα sites των ελληνικών Διπλωματικών Αρχών, δεδομένου ότι όπως προαναφέρθηκε, προέκυψε ότι δεν ήταν αυτές αρμόδιες για τη δημόσια ανασκευή και αποδόμηση της παραπληροφόρησης και των παραποιημένων ειδήσεων, αλλά προβλέπεται να αποκτήσουν τέτοια δυνατότητα μετά τη δημοσίευση του Στρατηγικού Σχεδίου για τη Δημόσια Διπλωματία και τη δημιουργία ψηφιακής πλατφόρμας. Επίσης, δεν πραγματοποιήθηκε ενδελεχής, παρά μόνο ενδεικτική έρευνα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Twitter) του Υπουργού, Αναπληρωτή Υπουργού και Υπουργείου Εξωτερικών, καθώς παρατηρήθηκε ότι γινόταν αναπαραγωγή των αναρτήσεων, οι οποίες εξετάσθηκαν στην παρούσα εργασία από το site του ΥΠΕΞ. Ακόμα, επισημαίνεται ότι δεδομένου ότι δεν εξετάσθηκαν τουρκικά δημοσιεύματα, η διασπορά παραπληροφόρησης, ψευδών ειδήσεων κλπ., διαπιστώνεται δευτερογενώς μέσω της αύξησης των ελληνικών απαντήσεων σε αυτά, στο πλαίσιο και της ακολουθούμενης από το ΥΠΕΞ πολιτικής διεθνοποίησης των ελληνοτουρκικών διαφορών.

6.3. Συνεισφορά στη βιβλιογραφία

Ξεκινώντας από το θεωρητικό υπόβαθρο που παρέχει η διεθνής βιβλιογραφία, η εργασία επιχειρεί να παράσχει προστιθέμενη αξία στην έρευνα του ακαδημαϊκού πεδίου της παραπληροφόρησης, εστιάζοντας στη μελέτη περίπτωσης της Ελλάδας. Εξετάζοντας τις πρακτικές αντιμετώπισης της παραπληροφόρησης από το ελληνικό ΥΠΕΞ τόσο ως μακροπρόθεσμη στρατηγική όσο και σε συγκεκριμένες περιπτώσεις διασποράς παραπληροφόρησης, επιχειρεί να συνεισφέρει στην καλύτερη κατανόηση του φαινομένου στο πλαίσιο της ελληνικής πραγματικότητας.

6.4. Θεματικές για νέα ερωτήματα και έρευνα

Μελλοντικές μελέτες θα μπορούσαν να εξετάσουν τις αναδυόμενες προκλήσεις για την ψηφιακή διπλωματία, μετά και τις τρέχουσες εξελίξεις στις τεχνολογίες Web3, όπως το πρόσφατο ChatGPT της OpenAI. Θα μπορούσε να εξετασθεί ποια η επίδραση των νέων αυτών τεχνολογιών τεχνητής νοημοσύνης στην παραπληροφόρηση και πώς θα πρέπει να προσαρμοστούν εκ νέου τα

κράτη, αναπτύσσοντας νέες στρατηγικές επικοινωνίας. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι ένα εργαλείο τεχνητής νοημοσύνης με την πολυπλοκότητα του ChatGPT θα μπορούσε να επηρεάσει τη λήψη αποφάσεων μέσω παρέμβασης ή επιρροής, χωρίς προϋπολογισμό εκατομμυρίων και εκατοντάδες υπαλλήλους, εντοπίζοντας αδύναμα σημεία στο σύστημα χάραξης πολιτικής και χρησιμοποιώντας τα μέσω εκστρατειών παραπληροφόρησης ή άλλων σημείων μόχλευσης. Από την άλλη, το Web 3 και οι αναδυόμενες τεχνολογίες μπορούν να εξελίσουν τις πρακτικές αντιμετώπισης της παραπληροφόρησης με πολλούς τρόπους, όπως π.χ. με την καταγραφή, διατήρηση και προστασία πληροφοριών από κάθε είδους διαδικτυακή λειτουργία, μέσω της τεχνολογίας block chain, καθιστώντας αδύνατη τη διαγραφή, αντιγραφή ή παραποίηση πληροφοριών.

Κεφάλαιο 7^ο: ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το πεδίο της παραπληροφόρησης εξελίσσεται ραγδαία και οι κυβερνήσεις βρίσκονται ακόμη στη διαδικασία κατανόησης του φαινομένου. Ξένοι κρατικοί φορείς επιχειρούν όλο και περισσότερο να επηρεάσουν το δημόσιο διάλογο, να διχάσουν ή να παρέμβουν στη δημοκρατική λήψη αποφάσεων, ενθαρρύνοντας λανθάνουσες κοινωνικές ή πολιτικές εντάσεις και δημιουργώντας πόλωση. Η διαρκής έκθεση των πολιτών στην παραπληροφόρηση καταλήγει να επηρεάζει τις ανοιχτές δημοκρατικές κοινωνίες, οι οποίες στηρίζονται στις δημόσιες συζητήσεις που επιτρέπουν σε σωστά πληροφορημένους και ενημερωμένους πολίτες να εκφράζουν τη βούλησή τους μέσα από ελεύθερες και δίκαιες πολιτικές διαδικασίες²¹⁰. Είναι, επομένως, σημαντικό να διασφαλίζεται ότι η τεχνολογία αναπτύσσεται προς όφελος των ατόμων και των κοινωνιών, δεν υπόκειται σε απολυταρχισμούς και σέβεται υψηλά πρότυπα δεοντολογίας, καθώς και τα ανθρώπινα δικαιώματα²¹¹.

Από την πλευρά τους, οι φορείς επικοινωνίας, έχουν κλιμακώσει τις προσπάθειες για την καταπολέμηση της εξάπλωσης ψευδούς και παραπλανητικού περιεχομένου και η πρόοδος μέχρι σήμερα, τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και μέσα από τη διεθνή συνεργασία, παρέχει χρήσιμες πληροφορίες για την κατάσταση του πεδίου και τα επόμενα βήματα. Η περαιτέρω θεσμοθέτηση απαντήσεων στην παραπληροφόρηση μέσω της υιοθέτησης συγκεκριμένων ορισμών, στρατηγικών επικοινωνίας και αξιοποίησης νέων και υπαρχόντων πόρων για στοχευμένη εκπαίδευση μπορεί να βοηθήσει στον εξορθολογισμό και στη συστηματοποίηση των βέλτιστων πρακτικών.

Τέλος, η αποδόμηση και ανασκευή της παραπληροφόρησης θα πρέπει να έχει τις ρίζες της στην προβολή της αλήθειας, με επιχειρήματα βασισμένα στο Διεθνές Δίκαιο και στα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Σε αυτό το πλαίσιο, η σημασία της δημόσιας ψηφιακής διπλωματίας είναι μεγάλη, γιατί

²¹⁰ Βλ. και The Strengthened Code of Practice on Disinformation 2022, σ. 1.

²¹¹ Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Βρυξέλλες, 18.05.2021, σ. 2.

ακόμα και στις περιπτώσεις όπου το δίκαιο είναι προφανές, οι θέσεις πρέπει να προβάλλονται με τρόπο αντιληπτό και ευθυγραμμισμένο με τους ευρύτερους στόχους εξωτερικής πολιτικής, μέσω της αλληλεπίδρασης με μια σωστά πληροφορημένη και ενημερωμένη διεθνή κοινή γνώμη, στο πλαίσιο ενός δημόσιου και δημοκρατικού διαλόγου.

ΠΗΓΕΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

ΣΥΜΒΑΤΙΚΑ – ΘΕΣΜΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

- Council Conclusions on EU Digital Diplomacy, 18 July 2022
- Council of the European Union, “A Strategic Compass for a stronger EU security and defence in the next decade”, Press release, Brussels, 21 March 2022
- Council of the European Union (2022a), A Strategic Compass for Security and Defence For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security, 7371/22.
- Council of the European Union, “Council conclusions on a Framework for a coordinated EU response to hybrid campaigns”, Press release, Brussels, 21 June 2022
- EEAS, European Union “Questions and Answers about the East StratCom Task Force”, April 28, 2021.
- EEAS, “Rapid Alert System: Strengthening Coordinated and Joint Responses to Disinformation,” March 2019.
- EEAS special report update: short assessment of narratives and disinformation around the Covid-19 pandemic (update May-November), EUvsDisinfo, December 2, 2020.
- European Commission (2018). *Tackling online disinformation: A European Approach*. Communication from the Commission to the EU Parliament, the Council, the EU Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.
- European Commission (2021). Latest set of reports and the way forward – Fighting COVID-19 Disinformation Monitoring Programme, “Coronavirus vaccine disinformation: new reports from online platforms to inform Code of Practice revamp,” Press release.
- European Commission (2021). Guidance on strengthening the Code of Practice on Disinformation.
- European Commission, Directorate – General for Communications Networks, Content and Technology, A multi-dimensional approach to disinformation: Report of the independent high level Group on fake news and online disinformation (2018)
- European Commission, Joint framework on countering hybrid threats, April 6, 2016
- European Commission, Code of Practice on Disinformation (2018).
- European Commission, Action Plan against Disinformation, December 5, 2018

- European Commission, Code of Practice on Disinformation one year on: online platforms submit self-assessment reports, October 29, 2019
- European Commission (2022a), The Strengthened Code of Practice on Disinformation.
- European Court of Auditors' Special Report 09/2021 'Disinformation affecting the EU: tackled but not tamed'
- European Digital Media Observatory (2022a), "Ukrainian refugees and disinformation: situation in Poland, Hungary, Slovakia and Romania".
- European Parliament resolution of 9 March 2022 on foreign interference in all democratic processes in the European Union, including disinformation
- European Parliament, Online platforms and the Digital Single Market, P. Res. 2016/2276(INI) (June 15, 2017).
- European Union (2022a), Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act), OJ L 277, 27.10.2022.
- High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, European Commission, Tackling COVID-19 disinformation – Getting the facts right, Joint communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions, June 10, 2020
- National Intelligence Council, Office of the Director of National Intelligence, *Foreign Threats to the 2020 US Federal Elections*, March 10, 2021
- *OECD Report on Public Communication: The Global Context and the Way Forward* (2021). βλ. Chapter 6: Public Communication Responses to the challenges of mis- and disinformation
- Office of the Director of National Intelligence and the National Intelligence Council, "Background to 'Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections': The Analytic Process and Cyber Incident Attribution," January 6, 2017
- Refugees Operational Data Portal, "Ukraine Situation Flash Update #34", United Nations High Commissioner for Refugees, 04 November 2022
- Subcomm. on State Department and USAID Management, International Operations, and Bilateral International Development, US Senate, The Global Engagement Center: Leading the United States Government's Fight Against Global Disinformation Threat, S.HRG. 116–275, March 5, 2020
- UN Sustainable Development Goals (SDGs), and in particular SDG 16 which aims to promote peaceful and inclusive societies for sustainable development

- UN Secretary-General's report of 10 September 2021 'Our Common Agenda'
- United Nations "'Senseless war' forces one million to flee Ukraine: UN refugee chief"

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

▪ ΑΓΓΛΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Agus, Y., Esguerra, E., Nolen, N., Powell, J. & Quentel, M. (2018). *Antirefugee sentiments, fake news and voting outcomes: Evidence from Germany*. Barcelona: GSE.

Akrivopoulou, C. (2013). *Digital Democracy and the Impact of Technology on Governance and Politics*. New Globalized Practices. Hershey, PA: Information Science Reference.

Archetti, C. (2012). *The Impact of New Media on Diplomatic Practice: An Evolutionary Model of Change*. The Hague Journal of Diplomacy, 7(2).

Aro, J. (2016). *The Cyberspace War: Propaganda and trolling as warfare tools*. European View, 15(1).

Ayhan, K. J., Sevin, E. (2022). *Moving public diplomacy research forward: methodological approaches*. Place Branding and Public Diplomacy.

Bastianelli, T. (2020). *Disinformation and diverging narratives: an interview with Jakub Kalensky*. geopolitica.info.

Batora, J. (2005). *Public Diplomacy in Small and Medium- Sized States: Norway and Canada*. Discussion Papers in Diplomacy. Netherlands Institute of International Relations Clingendael.

Baumann, A. & Hansen, A.R. (2017). *Danmark får ny kommandocentral mod misinformation*. Tjekdet.

Bellin, E. (2012). *Reconsidering the robustness of authoritarianism in the Middle East: lessons from the Arab Spring*, Comparative Politics, 44: 2.

Bjola, C., Manor, I. & Adiku, G.A. (2021). *Diaspora diplomacy in the digital age*. L. Kennedy, ed., Routledge handbook of diaspora diplomacy. Abingdon: Routledge.

Bjola, C. – Manor, I. (2022). *The rise of hybrid diplomacy: from digital adaptation to digital adoption*. *International Affairs*, Volume 98, Issue 2.

Bjola, C. & Pamment, J. (2019). *Countering online propaganda and extremism: the dark side of digital diplomacy*. Abingdon and New York: Routledge.

Bjola, C. & Manor, I. (2021). *Digital propaganda as symbolic convergence: the case of the Russian ads during the 2016 US presidential elections*, Rawnsley G., Ma Y. & Pothong K., eds, Handbook of political propaganda. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar.

- Bjola, C. (2018). *Digital Diplomacy: From Tactics to Strategy*. The American Academy in Berlin.
- Bjola, C. (2018). The ethics of countering digital propaganda. *Ethics and International Affairs*.
- Bollier, D. (2003). *The Rise of Netpolitik. How the Internet is changing International Politics and Diplomacy*. A Report of the 11th Annual Aspen Institute, Washington DC.
- Bos, M. & Melissen, J. (2019). *Rebel diplomacy and digital communication: public diplomacy in the Sahel*. *International Affairs* 95: 6.
- Bradshaw, S. & Howard, P. N. (2019). *The global disinformation order: 2019 global inventory of organized social media manipulation*, Oxford, UK: Project on Computational Propaganda. Working Paper.
- Bradshaw, S. & Howard, Ph.N. (2017). *Troops, trolls and troublemakers: a global inventory of organized social media manipulation*, Oxford, UK: Project on Computational Propaganda. Working Paper.
- Bradshaw, S., Neudert, L.-M. & Howard, P.N. (2018). *Government Responses to Malicious Use of Social Media*, NATO Strategic Communications Centre of Excellence.
- Buchanan, B. (2017). *The cybersecurity dilemma: hacking, trust and fear between nations*. Oxford: Oxford University Press.
- Butcher, P. & Neidhardt, A.H. (2020). *Fear and lying in the EU: Fighting disinformation on migration with alternative narratives*. Brussels: European Policy Centre/Foundation for European Progressive Studies/Friedrich-Ebert-Stiftung/Fundación Pablo Iglesias
- Butcher, P. & Neidhardt, A.H. (2021). *From debunking to prebunking: How to get ahead of disinformation on migration in the EU*. Brussels: European Policy Centre/Foundation for European Progressive Studies/Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Carr, E.H. (1946). *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*. 2nd ed. London: Macmillan.
- Carr, P.R, Liliana, S., Sanchez, C., & Daros, M.A. (2019). *Citizen engagement in the contemporary era of fake news: hegemonic distraction or control of the social media context ?*, *Postdigital Science and Education*.
- Chan M.S., Jones C.R., Jamieson K.H., Albarracin D. (2017). *Debunking: A Meta-Analysis of the Psychological Efficacy of Messages Countering Misinformation*, v. 28, issue 11, Sage, <https://journals.sagepub.com/>
- Chopra, S. (2014). *The Big Connect: Politics in the Age of Social Media*. Random House India.

- Clarke, A. (2013) *Business as Usual: Perceptions of Power and the Practice of Foreign Affairs in the Digital Age*. European Consortium for Political Research.
- Conway, M., Khawaja, M., Lakhani, S., Reffin J., Robertson A. & Weir D. (2019). *Disrupting Daesh: measuring takedown of online terrorist material and its impacts*. *Studies in Conflict & Terrorism* 42: 1–2.
- Cull, N.J. (2013). *The Long Road to Public Diplomacy 2.0: The Internet in U.S. Public Diplomacy*. *International Studies Review*, 15(1).
- Cull, N.J. (2012). *The Decline and Fall of the United States Information Agency: American Public Diplomacy, 1989-2001*, Palgrave Macmillan.
- Cull, N. J. (2009). *Public Diplomacy, Lessons from the past*. University of Southern California, Los Angeles: Figueroa Press.
- Cull, N. J. (2006). *Public Diplomacy before Gullion - The evolution of a phrase*, USC Center of Public Diplomacy.
- Diepeveen, S.; Borodyna O. & Tindall, T. (2022). *A war on many fronts: disinformation around the Russia-Ukraine war*. London: Overseas Development Institute.
- Dinenage, C. (2020). *Internet: Disinformation*. Question for DCMS.
- Dodd, M.D. & Collins, S. J. (2017). *Public relations message strategies and Public Diplomacy 2.0: an empirical analysis using central-eastern European and western embassy Twitter accounts*, *Public Relations Review* 43: 2.
- Entman, R.M. & Usher, N. (2018). *Framing in a fractured democracy: impacts of digital technology on ideology, power and cascading network activation*, *Journal of Communication*.
- Firestone, C. & Dong, L. (2015) *Netpolitik: What the Emergence of Networks Means for Diplomacy and Statecraft*, The Aspen Institute.
- Fisch, S. (2019). *The First: How to think about hate speech, campus speech, religious speech, fake news, post-truth and Donald Trump*. New York, ISP: Atria.
- Fitzpatrick, K., Fullerton, J. & Kendrick, A. (2013). *Public Relations and Public Diplomacy: Conceptual and Practical Connections*. *Public Relations Journal* Vol. 7, No. 4.
- Frangonikolopoulos, C. (2012b). *Strengthening Greek Public Diplomacy, Present Conduct and Future Potential*. Discussion Papers in Diplomacy, Netherlands Institute of International Relations Clingendael.
- Frangonikolopoulos, C. & Poylakidakos, S. (2018). *Regimes of truth in the communication and reporting of the European Union; Post-Truth, Post-Propaganda or just... propaganda?*. *International Journal of Media and Culture Politics*.

- Frangonikolopoulos, C. & Proedrou, F. (2014). *Reinforcing global legitimacy and efficiency: the case for strategic discursive public diplomacy*. *Global Discourse*, 4:1.
- Gaida, J. (2013). *The use of Social Media in Public Diplomacy: Scanning e-diplomacy by Embassies in Washington DC*.
- Galbraith, J.R. (1977). *Organization Design* (Reading [MA]: Addison Wesley Pub. Co.)
- Giusti, S., Piras E. (2021). Diplomacy and interferences in social media: contrasting disinformation and protecting multilateralism. *Multilateralism and Global Governance*.
- Giannopoulos, G.; Smith, H.; & Theocharidou, M. (2020). *The Landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model*. European Commission.
- Gilboa, E. (2006). *Public Diplomacy, the Missing Component in Israel's Foreign Policy*, *Israel Affairs*. Vol 12(4), σ. 715-747.
- Gilboa, E. (2008). *Searching for a Theory of Public Diplomacy*. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. τόμ. 616 (1).
- Gilboa, E. (2016) *Digital Diplomacy*. In *The SAGE Handbook of Diplomacy*, The Sage Publications
- Hallams, E. (2010). *Digital Diplomacy: The Internet, the Battle for Ideas & US Foreign Policy*. *CEU Political Science Journal*, Vol (04)
- Halperin, M.H. & Clapp, P.A. with Kanter A. (2006). *Bureaucratic Politics and Foreign Policy*. Washington, DC: Brookings Institution Press, 2nd Edition.
- Hamm, L. (2020). The few faces of disinformation, EU DisinfoLab.
- Härmä, K. & Minárik, T. *European Union Equipping Itself against Cyber Attacks with the Help of Cyber Diplomacy Toolbox*, NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence Blog.
- Hayden, C. (2012). *Social media at state: power, practice, and conceptual limits for US public diplomacy*, *Global Media Journal*, 11: 21.
- Hedling, E., Bremberg, N. (2021). *Practice Approaches to the Digital Transformations of Diplomacy: Toward a New Research Agenda*. *International Studies Review*, Volume 23, Issue 4.
- Hobbs R. (2017). *Teaching & Learning in a Post-Truth World*, *Educational Leadership*, v. 75, n. 3, σ. 26-31.
- Hocking, B. & Melissen, J. (2015). *Diplomacy in the Digital Age*. Clingendael Report, Netherlands Institute of International Relations.
- Hopke, Jill E. & Hestres, Luis E. (2018). *Visualizing the Paris climate talks on Twitter: media and climate stakeholder visual social media during COP21*. *Social Media and Society* 4: 3.

- Humphrecht, E., Esser, F. & Van Aelst, P. (2020). *Resilience to online disinformation: a framework for cross-national comparative research*. International Journal of Press/Politics 25: 3.
- Jamieson, K. H. (2020). *Cyberwar: How Russian hackers and trolls helped elect a president: what we don't, can't, and do know*. Oxford: Oxford University Press.
- Jowett G.S. & O'Donnell V. (1999). *Propaganda & Persuasion*. London: Sage.
- Juhász, A. & Szicherle, P. (2017). *The political effects of migration-related fake news, disinformation and conspiracy theories in Europe*. Friedrich Ebert Stiftung, Büro Budapest.
- Kalenský, J. (2019). *Russian Disinformation Attacks on Elections: Lessons from Europe*, Testimony to the Foreign Affairs Subcomm on Europe, Eurasia, Energy, and the Environment, US House of Representatives.
- Kampf, R., Manor, I., & Segev, E. (2015). *Digital Diplomacy 2.0? A Cross-national Comparison of Public Engagement in Facebook and Twitter*. The Hague Journal of Diplomacy, Vol. 10(4).
- Khaldarova, L. & Pantti, M. (2016). *Fake news*. Journalism Practice, 10(7).
- Khan, L.M. & Idris I.K. (2019). *Recognise misinformation and verify before sharing: a reasoned action and information literacy perspective*. Behaviour & Information Technology, 38(12).
- Khatib, L., Dutton W. & Thelwall M. (2012). *Public diplomacy 2.0: A case study of the US digital outreach team*. Middle East Journal 66: 3.
- Kiortsi, F. (2019). *Public Diplomacy: Panagiotis Agrafiotis on the Discreet Charm of Press Officers*. Greek News Agenda.
- Kurbalija, J. (2016). *25 points for Digital Diplomacy*. Diplofoundation.
- LaForge, G. (2020), *Sweden defends its elections against disinformation, 2016-2018*. Innovations for Successful Societies, Princeton University.
- Lubrani, O. (2022). *The war has caused the fastest and largest displacement of people in Europe since World War II*, United Nations Ukraine.
- Lüfkens, M. (2018). *Twiplomacy Study 2018*.
- Machado, G., *Being cautious with attribution: Foreign interference & Covid-19 Disinformation*, EU DisinfoLab.
- Manheim, J.B. (1990). *Strategic public diplomacy: The evolution of influence*. New York: Oxford University Press.
- Manor, I. (2018). *An optimistic research agenda for digital public diplomacy*, CPD.

Manor, I. (2018). *The Digitalization of Diplomacy: Toward Clarification of a Fractured Terminology*. DigDiploROx Working Paper No 2, University of Oxford.

Manor, I. (2017). *The Digitalization of Diplomacy*, Exploring Digital Diplomacy Blog, Oxford University.

Manor, I. (2017). *The 2018 Social Network of Ministries*. Exploring Digital Diplomacy Blog, Oxford University.

Manor, I. (2016). *Are We There Yet: Have MFAs Realized the Potential of Digital Diplomacy?*. Diplomacy and Foreign Policy 1.2.

Manor, I. & Bjola, C. (2021). *Public diplomacy in the age of “post-reality”*, in Pawel Surowiec and Ilan Manor, eds, *Public diplomacy and the politics of uncertainty* (Cham: Palgrave Macmillan).

McBrien, T. (2020). *Defending the vote: Estonia creates a network to combat disinformation, 2016-2020*, Innovations for Successful Societies, Princeton University.

McKay, S. & Tenove, C. (2020). *Disinformation as a threat to deliberative democracy*, Political Research Quarterly, 74: 3.

Melissen, J. (2005). *The New Public Diplomacy, Soft Power in International Relations*. New York, NY: Palgrave Macmillan.

Melissen, J. & Keulenaar, E. *The Case for Critical Digital Diplomacy*. Project Diplomacy in the 21st century, German Institute for International and Security Affairs.

Meta Fundamental AI Research Diplomacy Team (FAIR) et al. (2022). *Human-level play in the game of Diplomacy by combining language models with strategic reasoning*. Science

Miliopoulou, G. Z., Papaioannou, E. (2020). *Greek Embassies on Twitter and the Quest for a Strategy*. In:

Morgenthau, H. (1973). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf.

Kavoura, A., Kefallonitis, E., Theodoridis, P. (eds) (2019). *Strategic Innovative Marketing and Tourism*. Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham.

Neidhardt, A. H. (2022). *Disinformation about refugees from Ukraine: Start preparing today for the lies of tomorrow*. Brussels: European Policy Centre.

Nye, J.S. (2008). *Public diplomacy and soft power*. The Annals of the American Academy of Political and Social Science.

Nye, J.S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. New York: Public Affairs.

Olubukola, S. A. (2016). *Foreign Policy in Era of Digital Diplomacy*. Cogent Social Sciences, Vol 3(1)

Pamment, J. (2013). *New Public Diplomacy in the 21st Century*. New York: Routledge

- Petrič, E. (2013). *Foreign Policy: from Conception to Diplomatic Practice*. Martinus Nihoff/Brill Publishers
- Polyakova, A. & Fried, D. (2020). *Democratic Offense Against Disinformation*. CEPA & DFRLab.
- Rana, K. S. (2016). *Diplomacy at the Cutting Edge*. Manas Publications, India.
- Robertson, I. (2020). *Countering Chinese Disinformation Reports*. DFRLab.
- Sanders N. E. & Schneier B. (2023). *How ChatGPT Hijacks Democracy*. The New York Times.
- Sandre, A. (2013). *Twitter for Diplomats*. DiploFoundation and Istituto Diplomatico. Switzerland, Italy.
- Seib, P. (2012). *Real-time diplomacy: politics and power in the social media era*. New York: Palgrave Macmillan.
- Shattock, E. (2021). *Self-regulation 2.0? A critical reflection of the European fight against disinformation*. Misinformation Review, Harvard Kennedy School.
- Siapera, E. & Sighele, C. (2017). *Challenges to media freedom: a view from Europe*. Infoamerica: Iberoamerican Communication Review, 11.
- Smith, M. (2017). *What counts as fake news?*. YouGov, <https://yougov.co.uk/topics/politics/>
- Soroka, S. N. (2003). *Media, public opinion, and foreign policy*. Harvard International Journal of Press/Politics, Vol. 8 (1).
- Spohr, D. (2017). *Fake news and ideological polarization: filter bubbles and selective exposure on social media*. Business information Review, 34(3).
- Spry, D. (2020). *From Delhi to Dili: Facebook diplomacy by ministries of foreign affairs in the Asia–Pacific*, Hague Journal of Diplomacy, 15: 1–2.
- Taylor Ph. (2003). *Munitions of the mind: a history of propaganda from the ancient world to the present era*. Manchester: Manchester University Press.
- Turnbull, M. (2017). *Speech introducing the National Security Legislation Amendment (Espionage and Foreign Interference)*. Bill 2017.
- Vilmer, J.B.J. (2021). *Policy Measures Taken Against Foreign Information Manipulation*, Atlantic Council.
- Vilmer, J.B.J. (2019). *The “Macron Leaks” Operation: A Post-Mortem*. IRSEM/Atlantic Council.
- Waisbord, S. (2018). *Truth is what happens to news: on journalism, fake news, and post truth*. Journalism Studies, 19(13): 1866-1878.
- Wardle, C. & Darakshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Strasbourg: Council of Europe.
- Wemer, A. D. (2019). *How to fight disinformation while preserving free speech*. Atlantic Council.

Zhdanova, M. & Orlova, D. (2017). *Computational propaganda in Ukraine: caught between external threats and internal challenges*. The Project on Computational propaganda. University of Oxford – Oxford Internet Institute. Working Paper.

▪ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Διακομανώλη, Κ. (2021). *Fake news: Τι κάνει η Ευρώπη; Στον απόηχο των Ευρωεκλογών*, επιμ. Σχοινάς Μ., εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Πλειός, Γ. (2021). *Παραποιημένες ειδήσεις (Fake news) – Ο μετασχηματισμός της προπαγάνδας στην κοινωνία της ενημέρωσης*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.

Σπηλιωτακοπούλου, Ε. – Φραγκονικολόπουλος, Χ. (2020). *Netpolitik και Ελληνική Εξωτερική Πολιτική: Η Πρόκληση της Διαδικτυακής Επικοινωνίας και της Δημόσιας Διπλωματίας, Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική Πολιτική*, σ. 333-342.

Σπηλιωτακοπούλου, Ε. (2019). *Νέα Μέσα και Εξωτερική Πολιτική: η αξιοποίηση των νέων μέσων από την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Φραγκονικολόπουλος, Χ. (2016). *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική και ΜΜΕ: Οι προϋποθέσεις διαμόρφωσης μιας νέας δημοσιογραφικής & επικοινωνιακής πρακτικής*. Στο Πασσάς, Α. κ.ά. (επιμ.) *Οι θεσμοί στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης. Αποτίμηση μιας αντιφατικής περιόδου*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σ. 515-531.

▪ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

Atlantic Council DFR: <https://www.atlanticcouncil.org/programs/digital-forensic-research-lab/>

Coda Story: <https://www.codastory.com/>

Digital Diplomacy Live: <http://digital.diplomacy.live/ranking-and-rating>

DiploFoundation: <https://www.diplomacy.edu/>

European Digital Media Observatory: <https://edmo.eu/>

EU Disinfo Lab: <https://www.disinfo.eu/>

EUvsDisinfo: <https://euvsdisinfo.eu/>

Global Diplomacy Index - Lowy Institute: <https://globaldiplomacyindex.lowyinstitute.org/>

International Digital Security Forum (IDSF) Vienna 2022: <https://idsf.io>

OECD: <https://www.oecd-ilibrary.org/>

SAGE: <https://journals.sagepub.com/>

Science: <https://www.science.org/>

SoftPower30: <https://softpower30.com/>

The Digital Country Index: <https://digitalcountryindex.com/>

Twiplomacy 2018: <https://twiplomacy.com/blog/twiplomacy-study-2018/>

Twiplomacy 2019: <https://twiplomacy.com/info/europe/greece/greecemfa>

ΥΠΕΞ: <https://www.mfa.gr/>

ΕΛΙΑΜΕΠ: <https://www.eliamep.gr/>

Ε.Ε.: <http://europa.eu/>

ΙΔΙΣ: <https://idis.gr/>

Διεθνές Φόρουμ Ψηφιακής Ασφάλειας: <https://idsf.io/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Οι 530 αναρτήσεις από το site του ΥΠΕΞ και από την ενότητα «Ανακοινώσεις – Δηλώσεις – Ομιλίες» που χρησιμοποιήθηκαν για την εργασία (2019 – 2022)

α/α	Ημερομηνία	Τίτλος
1.	03.01.2019	Συνέντευξη Αν. Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου, στο Ρ/Σ News 24/7 και στον δημ/φο, Β. Σκουρή (03.01.2019)
2.	14.01.2019	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου στην εκπομπή «Η Επόμενη Μέρα» του τ/σ ΕΡΤ 1 και το δ/φο Σεραφείμ Κοτρώτσο (14.01.2019)
3.	07.02.2019	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου, στον ρ/δ «RealFM» και τον δ/φο Ν. Χατζηνικολάου (07.02.2019)
4.	15.03.2019	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για τις δηλώσεις της τουρκικής ηγεσίας σχετικά με το Αιγαίο (15.03.2019)
5.	17.03.2019	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τις σημερινές δηλώσεις της τουρκικής ηγεσίας (17.03.2019)
6.	14.04.2019	Συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου στην ε/φ «Εθνος της Κυριακής» και στη δημ/φο Β. Κεχαγιά (14.04.2019)
7.	20.04.2019	Απάντηση Εκπροσώπου Υπουργείου Εξωτερικών, Α. Γεννηματά, σε ερώτηση δημοσιογράφου σχετικά με τις δηλώσεις του Τούρκου Υπουργού Αμύνης (20.04.2019)
8.	25.04.2019	Συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου, στην εφημερίδα “le Figaro” και στη δ/μφο Α. Kefalas (25.04.2019)
9.	04.05.2019	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την παράνομη γεώτρηση της Τουρκίας στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κυπριακής Δημοκρατίας (04.05.2019)
10.	12.05.2019	Απάντηση του Εκπροσώπου του Υπουργείου Εξωτερικών, Α. Γεννηματά, σε ερώτηση δημοσιογράφου σχετικά με τη σημερινή ανακοίνωση του Εκπροσώπου του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών (Αθήνα, 12.05.2019)
11.	14.05.2019	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρώτριας Υπουργού Εξωτερικών, Σίας Αναγνωστοπούλου, στην ΕΡΤ1 και στον δημ/φο Σ. Χαριτάτο (14.05.2019)
12.	22.05.2019	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τη χθεσινή ανακοίνωση του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών (22.05.2019)
13.	23.05.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Γιώργου Κατρούγκαλου, στην ιστοσελίδα “indicator.gr” (23.05.2019)
14.	05.06.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου, στον ρ/σ "Thema Radio" και του δ/φους Μπ. Κούτρα και Ν. Φελέκη. Απόσπασμα επί θεμάτων εξωτερικής πολιτικής. (05.06.2019)
15.	05.06.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου, στον Ρ/Σ ΕΡΑ 1 και τον δημ/φο Θ. Σιαφάκα - Απόσπασμα επί θεμάτων εξωτερικής πολιτικής (05.06.2019)
16.	10.06.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου, στον ρ/σ «Real» με τους δημ/φους Δ. Καμπουράκη και Στ. Κασίμη (10.06.2019)
17.	10.06.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου, στην εκπομπή της ΕΡΤ «Για την Ελλάδα», με τον δημ/φο Σπ. Χαριτάτο (10.06.2019)
18.	14.06.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου, στο ρ/σ news 94,3. Αποσπάσματα περί εξωτερικής πολιτικής. (14.06.2019)

19.	14.06.2019	Συνέντευξη ΥΠΕΞ Γ. Κατρούγκαλου στο ρ/σ Κρήτης «ΡΑΔΙΟ 9,84» και στον δημοσιογράφο Γιώργο Σαχίνη. Αποσπάσματα περί εξωτερικής πολιτικής (14.06.2019)
20.	18.06.2019	Άρθρο Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου, στην εφ/δα «ΤΑ ΝΕΑ» (18.06.2019)
21.	19.06.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου, στον τ/σ "Euronews" και τη δημ/φο Φαίη Δουλγκέρη (19.06.2019)
22.	19.06.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου, στην εκπομπή του ρ/σ του ΑΠΕ «Την ίδια ώρα» και τον δημ/φο Κ. Παπαδάκη (19.06.2019)
23.	20.06.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου, στον ρ/σ «Κόκκινο» και τον δ/φο Ν. Σβέρκο (20.06.2019)
24.	20.06.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου, στον ρ/σ «ΘΕΜΑ 104,6» και τους δημ/φους Μπ. Κούτρα και Ν. Φελέκη (20.06.2019)
25.	21.06.2019	Σημεία συνέντευξης της Αν.Υπουργού Εξωτερικών Σίας Αναγνωστοπούλου στον ραδιοφωνικό σταθμό του ΑΠΕ-ΜΠΕ, «Πρακτορείο 104,9» και τους δημοσιογράφους Σοφία Παπαδοπούλου και Κώστα Παπαδάκη (21.06.2019)
26.	21.06.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου, στον ρ/σ "News247" και τον δ/φο Β. Σκουρή (21.06.2019)
27.	22.06.2019	Απάντηση εκπροσώπου Υπουργείου Εξωτερικών, Α. Γεννηματά, σε ερώτηση δημοσιογράφου σχετικά με τοποθέτηση εκπροσώπου τουρκικού ΥΠΕΞ για ζήτημα της μουσουλμανικής μειονότητας Θράκης (22.06.2019)
28.	23.06.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου στην ε/φ REAL NEWS και στον δημ/φο Φ. Κλαυδιανό (23.06.2019)
29.	24.06.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Γ. Κατρούγκαλου, στο Κυπριακό Πρακτορείο Ειδήσεων (24.06.2019)
30.	27.06.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Γιώργου Κατρούγκαλου, στο κεντρικό δελτίο ειδήσεων του «Kontra Channel» με τον δημ/φο Γιώργο Μελιγγώνη (27.06.2019)
31.	28.06.2019	Κύρια σημεία δηλώσεων Υπουργού Εξωτερικών, Γιώργου Κατρούγκαλου, στην εκπομπή «Debate στο Newsit» με τον δημ/φο Νίκο Ευαγγελάτο (28.06.2019)
32.	09.07.2019	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για τις συνεχιζόμενες παράνομες ενέργειες της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο (09.07.2019)
33.	20.07.2019	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, για την 45η επέτειο της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο (20.07.2019)
34.	04.08.2019	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στην εφημερίδα «Έθνος της Κυριακής» και τον δημοσιογράφο Σ. Μουρελάτο (4.8.2019)
35.	11.08.2019	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στην εφημερίδα «Real News» και στο δημ/φο Γ. Σιαδήμα (11/08/2019)
36.	31.08.2019	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στην εφημερίδα «Βραδυνή της Κυριακής» και τον δημ/φο Χ. Καντά (31/08/2019)
37.	02.09.2019	Συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια στον Ρ/Σ Alpha 98.9 FM και τη δημ/φο, Κ. Μακρή (02.09.2019)
38.	04.10.2019	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τις παράνομες ενέργειες της Τουρκίας στην Κυπριακή ΑΟΖ (4/10/2019)
39.	04.10.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στο δελτίο ειδήσεων του τ/σ «Αντ1» και τον δημ/φο Ν. Χατζηνικολάου (04.10.2019)
40.	09.10.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στον ρ/σ «Θέμα» και τον δημ/φο Γ. Πρετεντέρη (09.10.2019)
41.	10.10.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια, στην εκπομπή «Εκτός Γραμμής» του τ/σ «Alpha» με τους δημ/φους Τάκη Χατζή και Λήδα Μπόλα (10.10.2019)

42.	11.10.2019	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην εκπομπή «Σκάει Είδηση» του ρ/σ «ΣΚΑΙ» με τους δημοσιογράφους Δημήτρη Οικονόμου και Εύα Αντωνοπούλου (11.10.2019)
43.	13.10.2019	Συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην Καθημερινή της Κυριακής και στον δημοσιογράφο, Βασίλη Νέδο (13.10.2019)
44.	26.10.2019	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τις σημερινές δηλώσεις του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών (26.10.2019)
45.	08.11.2019	Απάντηση Εκπροσώπου του Υπουργείου Εξωτερικών Α. Γεννηματά σε ερώτηση δημοσιογράφου σχετικά με τη χθεσινή δήλωση του Εκπροσώπου του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών (08.11.2019)
46.	10.11.2019	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στην εφ/δα "REAL NEWS" και τον δημ/φο Γ. Σιαδήμα (10.11.2019)
47.	15.11.2019	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ "Real FM" και τον δημ/φο Νίκο Χατζηνικολάου (15.11.2019)
48.	27.11.2019	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με επιστολή του Τούρκου Μονίμου Αντιπροσώπου στον ΟΗΕ για θαλάσσιες ζώνες (27.11.2019)
49.	30.11.2019	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τις σημερινές δηλώσεις της τουρκικής ηγεσίας (30.11.2019)
50.	02.12.2019	Απάντηση Εκπροσώπου Υπουργείου Εξωτερικών, Αλέξανδρου Γεννηματά, σε ερώτηση δημοσιογράφου σχετικά με την χθεσινή τοποθέτηση του Εκπροσώπου του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με τη συμφωνία Τουρκίας-Λιβύης (02.12.2019)
51.	02.12.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στον τ/σ "Alpha TV" και τους δημ/φους Τάκη Χατζή και Λίδα Μπόλα (02.12.2019)
52.	03.12.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στον τ/σ «OPEN» και τη δημ/φο Αλεξία Τασούλη (02.12.2019)
53.	06.12.2019	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τη συμφωνία μεταξύ Τουρκίας-Λιβύης (06.12.2019)
54.	07.12.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στην ε/φα "Παραπολιτικά" και τον δημ/φο Κώστα Παπαχλιμίντζο (07.12.2019)
55.	07.12.2019	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με σημερινές δηλώσεις της τουρκικής ηγεσίας (07.12.2019)
56.	08.12.2019	Απάντηση Εκπροσώπου Υπουργείου Εξωτερικών, Αλέξανδρου Γεννηματά, σε χθεσινή δήλωση Εκπροσώπου του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών (08.12.2019)
57.	08.12.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στον τ/σ ANT1 και τους δημ/φους Ν. Ρογκάκο και Π. Στάθη (08.12.2019)
58.	09.12.2019	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον Ρ/Σ Real FM και τον δ/φο Νίκο Χατζηνικολάου. (09.12.2019)
59.	11.12.2019	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ «ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ» και τους δημοσιογράφους Ν. Φελέκη και Μπ. Κούτρα (11.12.2019)
60.	12.12.2019	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ "ALPHA 989" και τη δημοσιογράφο Κ. Μακρή (12.12.2019)
61.	12.12.2019	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στην εκπομπή των δημ/φων Δ. Οικονόμου και Ε. Αντωνοπούλου στον ρ/σ «ΣΚΑΙ» (12.12.2019)
62.	13.12.2019	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ «Παραπολιτικά» και τον δημ/φο Π. Τζένο (13.12.2019)
63.	16.12.2019	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη στον τ/σ «ANT1» και τον δημ/φο Γ. Παπαδάκη (16.12.2019)

64.	22.12.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στο τηλεοπτικό δίκτυο RAI News 24 και τη δημ/φο Elisabetta Casalotti (22.12.2019)
65.	22.12.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στην εφημερίδα «REAL NEWS» και τους δημοσιογράφους Π. Γαλατσιάτο και Γ. Σιαδήμα (22.12.2019)
66.	23.12.2019	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στον τ/σ «OPEN TV» και τους δ/φ Άκη Παυλόπουλο, Ντόρα Κουτροκόη και Γιάννη Σαραντάκο (23.12.2019)
67.	27.12.2019	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ «ΘΕΜΑ 104,6» και τους δ/φους Μπ. Κούτρα και Ν. Φελέκη (27.12.2019)
68.	04.01.2020	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον τ/σ ΣΚΑΪ και τον δημ/φο Γ. Αυτιά (04.01.2020)
69.	04.01.2020	Άρθρο του Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια στην εφημερίδα «Τα Νέα» με τίτλο «Μια νέα αντίληψη για την εξωτερική πολιτική σε ένα νέο διεθνές περιβάλλον» (04.01.2020)
70.	05.01.2020	Δηλώσεις Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στο περιοδικό Spiegel (05.01.2020)
71.	07.01.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ Πρώτο Πρόγραμμα και τους δ/φους Θ. Σιαφάκα και Γ. Νερούτσο (07.01.2020)
72.	07.01.2020	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ Αθήνα 9.84 και τη δ/φ Νόνη Καραγιάννη (07.01.2020).
73.	11.01.2020	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στον τ/σ OPEN και την δημ/φο Φαίη Μαυραγάνη (11.01.2020)
74.	12.01.2020	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στον τ/σ «ΣΚΑΪ» και στους δημοσιογράφους Δ. Καμπουράκη, Μ. Μπάρμπα και Γ. Ευγενίδη (12.01.2020)
75.	16.01.2020	Απάντηση Εκπροσώπου Υπουργείου Εξωτερικών, Αλέξανδρου Γεννηματά, σε ερώτηση δημοσιογράφου σχετικά με τις πρόσφατες δηλώσεις της τουρκικής ηγεσίας (16.01.2020)
76.	19.01.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τις πρόσφατες αναφορές της τουρκικής ηγεσίας στην Ελλάδα (19.01.2020)
77.	19.01.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την ανακοίνωση παράνομης γεώτρησης στην υφαλοκρηπίδα και την ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας από την Τουρκία (19.01.2020)
78.	21.01.2020	Ομιλία Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, κατά τη συνεδρίαση της Διαρκούς Επιτροπής Εθνικής Άμυνας - Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής (21.01.2020)
79.	21.01.2020	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον τ/σ Antenna και τον δ/φο Γιώργο Παπαδάκη (21.01.2020)
80.	23.01.2020	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με δηλώσεις της ηγεσίας του τουρκικού Υπουργείου Αμύνης (23.01.2020)
81.	25.01.2020	Άρθρο Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στην εφημερίδα «Παραπολιτικά» (25.01.2020)
82.	30.01.2020	Σημεία ομιλίας του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια στην Ολομέλεια της Βουλής επί του σ.ν. του Υπουργείου Εξωτερικών (30.01.2020)
83.	03.02.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ «Αθήνα 9,84» και την δ/φο Νόνη Καραγιάννη (03.02.2020)
84.	03.02.2020	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια στο Ρ/Σ «Πρώτο Θέμα» και στον δημ/φο Γ. Πρετεντέρη (03.02.2020)
85.	04.02.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ "Real FM" και τους δ/φους Ν. Χατζηνικολάου και Α. Δελλατόλα (04.02.2020)
86.	06.02.2020	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ Action24 και τον δ/φ Γ. Κουβαρά (06.02.2020)
87.	13.02.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ "ΣΚΑΙ",

		με τον δημ/φο Παύλο Τσίμα (13.02.2020)
88.	15.02.2020	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον τ/σ "OPEN TV" και τη δημ/φο Φαίη Μαυραγάνη (15.02.2020)
89.	16.02.2020	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην πορτογαλική εφημερίδα «PUBLICO» και τη δημ/φο Maria João Guimarães (16.02.2020)
90.	19.02.2020	Απάντηση Εκπροσώπου Υπουργείου Εξωτερικών, Αλ. Γεννηματά, σε ερώτηση δημοσιογράφου σχετικά με σημερινές αναφορές της τουρκικής ηγεσίας στη Μεσόγειο (19.02.2020)
91.	21.02.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στην εκπομπή «Συνδέσεις» του τ/σ EPT1 (21.02.2020)
92.	26.02.2020	Απάντηση Εκπροσώπου του Υπουργείου Εξωτερικών, Αλ. Γεννηματά, σε ερώτηση δημοσιογράφου σχετικά με σημερινή αναφορά του Υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας σε απόφαση της Ελληνικής Δικαιοσύνης (26.02.2020)
93.	29.02.2020	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ ΣΚΑΙ και τον Γ. Αυτιά (29.01.2020)
94.	29.02.2020	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στο militaire.gr και στον δημοσιογράφο Πάρι Καρβουνόπουλο (29.02.2020)
95.	01.03.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον τ/σ OPEN TV και τη δημοσιογράφο Φαίη Μαυραγάνη (01.03.2020)
96.	03.03.2020	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ Παραπολιτικά και τον δ/φ Π. Τζένο (Αθήνα, 03.03.2020)
97.	06.03.2020	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον τ/σ MEGA και στους δ/φους Νίκο Φιλίππιδη, Μπάγια Αντωνοπούλου και Τζίνα Μοσχολιού (06.03.2020)
98.	06.03.2020	Σημεία Συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ Alpha 98,9 και τη δημ/φο Κάτια Μακρή (06.03.2020)
99.	07.03.2020	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον τ/σ «Star Channel» και τη δημ/φο Κατερίνα Παναγοπούλου (07.03.2020)
100.	08.03.2020	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στη "Rai News" και τη δημ/φο Elisabetta Casalotti (08.03.2020)
101.	11.03.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με σημερινές δηλώσεις τουρκικής ηγεσίας και περιστατικό στην Κω (11.03.2020)
102.	12.03.2020	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο Newsit και τη δημοσιογράφο Μάγδα Τσέγκου (Αθήνα, 12.03.2020)
103.	14.03.2020	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια στην ε/φ ΤΑ ΝΕΑ και στη δημ/φο Αλ. Φωτάκη, με τίτλο «Η χώρα είναι έτοιμη για κάθε ενδεχόμενο» (14.03.2020)
104.	15.03.2020	Απάντηση του Εκπροσώπου του Υπουργείου Εξωτερικών Αλέξανδρου Γεννηματά σε ερώτηση δημοσιογράφου σχετικά με τη χθεσινή δήλωση του Εκπροσώπου του Τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών (15.03.2020)
105.	23.03.2020	Γραπτή δήλωση του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, μετά το πέρας εργασιών του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων (ΣΕΥ) της ΕΕ (Αθήνα, 23.03.2020)
106.	25.03.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με επιστολή του Τούρκου Μονίμου Αντιπροσώπου στον ΟΗΕ για θαλάσσιες ζώνες (25.03.2020)
107.	08.04.2020	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ Flash Θεσσαλονίκης (08.04.20)
108.	12.04.2020	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον τ/σ ΣΚΑΪ και τον δημ/φο Γ. Αυτιά (12.04.20)

109.	13.04.2020	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον τ/σ OPEN TV και τους δημ/φους Άκ. Παυλόπουλο και Ν. Κουτροκώ (13.04.2020)
110.	21.04.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την εξαγγελία παράνομης γεώτρησης στην υφαλοκρηπίδα και την ΑΟΖ της Κυπριακής Δημοκρατίας από την Τουρκία (21.04.2020)
111.	23.04.2020	Σημεία Συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ του Real FM και τον δημ/φο Ν. Χατζηνικολάου (23.04.2020)
112.	24.04.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ «Παραπολιτικά 90,1» και τον δ/φ Π. Τζένο (24.04.2020)
113.	02.05.2020	Συνέντευξη του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εφ/δα Καρφί του Σαββατοκύριακου (02.05.2020)
114.	02.05.2020	Άρθρο του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ Σαββατοκύριακο» (02.05.2020)
115.	03.05.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με σημερινή παρενόχληση ελικοπτέρου που μετέφερε τον Υπουργό Εθνικής Αμύνης Ν. Παναγιωτόπουλο και τον Α/ΓΕΕΘΑ, Στρατηγό Κ. Φλώρο (03.05.2020)
116.	06.05.2020	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στον ρ/σ «REAL» και τον δημ/φο Ν.Χατζηνικολάου (06.05.2020)
117.	06.05.2020	Απάντηση Εκπροσώπου Υπουργείου Εξωτερικών, Αλέξανδρου Γεννηματά, σε ερώτηση δημοσιογράφου σχετικά με τις σημερινές δηλώσεις του Υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας (06.05.2020)
118.	16.05.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον τ/σ OPEN TV και την δ/φο Φαίη Μαυραγάνη (16.05.2020)
119.	17.05.2020	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην εφημερίδα «Real News» και τον δημοσιογράφο Γιώργο Σιαδήμα (17.05.2020)
120.	18.05.2020	Σημεία Συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ "Real FM" και τον δημοσιογράφο Ν. Χατζηνικολάου (18.05.2020)
121.	20.05.2020	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τη χθεσινή ανακοίνωση του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών (20.05.2020)
122.	20.05.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με προσβολή εθνικού συμβόλου (20.05.2020)
123.	20.05.2020	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στον ρ/σ "Α' Πρόγραμμα" της ΕΡΑ και τους δημ/φους Θάνο Σιαφάκα και Αλφόνσο Βιτάλη (20.05.2020)
124.	24.05.2020	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην εφ/δα «Ο Φιλελεύθερος της Κυριακής» και τον δημ/φο Ανδρέα Πιμπίσση (24.05.2020)
125.	28.05.2020	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με σημερινές δηλώσεις του Εκπροσώπου του Τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών (28.05.2020)
126.	29.05.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για την σημερινή ανάγνωση του Κορανίου εντός της Αγίας Σοφίας, ανήμερα της επετείου της άλωσης της Κωνσταντινούπολης (29.05.2020)
127.	31.05.2020	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια στην ε/φ Real News και στον δημ/φο Γιώργο Σιαδήμα (31.05.2020)
128.	31.05.2020	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην ε/φ Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής και τη δ/φ Κατερίνα Κατσαβού (31.05.2020)
129.	02.06.2020	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ "ΠΑΡΑΠΟΛΙΤΙΚΑ" (02.06.2020)
130.	03.06.2020	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στο περιοδικό «Πτήση & Διάστημα» και τον Θοδωρή Ψυρρή (03.06.2020)
131.	06.06.2020	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στην εφ/δα «Έθνος» και τον δημ/φο Γ.

		Σκαφιδά (06.06.2020)
132.	09.06.2020	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην εφ/δα Süddeutsche Zeitung και τον δημ/φο Tobias Zick (09.06.2020)
133.	17.06.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ Real FM και τον δ/φ Νίκο Χατζηνικολάου (17.06.2020)
134.	18.06.2020	Άρθρο του Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στην αιγυπτιακή εφ/δα «Al-Ahram» (18.06.2020)
135.	19.06.2020	Μήνυμα του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, σε εκδήλωση του Βρετανικού Κοινοβουλίου με θέμα «Προστασία ασυνόδευτων ανηλίκων: δυνατότητα μετεγκαταστάσεων και αποτροπή εμπορίας ανθρώπων» (19.06.2020)
136.	26.06.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ OPEN TV και την εκπομπή «Ωρα Ελλάδος 7» (26.06.2020)
137.	27.06.2020	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην εφημερίδα "Η ΒΡΑΔΥΝΗ της Κυριακής" και τον δημ/φο Βαγγέλη Γιακουμή (27.06.2020)
138.	29.06.2020	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ "Παραπολιτικά" και τον δημ/φο Π. Τζένο (29.06.2020)
139.	30.06.2020	Γραπτή Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, μετά την ολοκλήρωση της 4ης Διάσκεψης Βρυξελλών για τη Συρία (30.06.2020)
140.	01.07.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ Αθήνα 984 και τη δ/φο Αλεξάνδρα Βουδούρη (01.07.2020)
141.	01.07.2020	Σημεία Παρέμβασης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εκδήλωση της Πρεσβείας της Γερμανίας για την ανάληψη της Προεδρίας του Συμβουλίου της ΕΕ από τη Γερμανία (01.07.2020)
142.	02.07.2020	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στο Bloomberg (02.07.2020)
143.	04.07.2020	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στην εφ/δα «Παραπολιτικά» και τον δημ/φο Κ. Παπαχλιμίντζο (04.07.2020)
144.	10.07.2020	Δήλωση του Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη (10.07.2020)
145.	11.07.2020	Άρθρο Υπουργού Εξωτερικών Ν. Δένδια, στην εφ/δα «ΤΑ ΝΕΑ» (11.07.2020)
146.	12.07.2020	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην εφ/δα "Το ΒΗΜΑ της Κυριακής" και τον δημ/φο Άγγελο Αθανασόπουλο (Κυριακή, 12/07/2020)
147.	12.07.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ «ΣΚΑΪ» και τον δημ/φο Γιώργο Αυτιά (12.07.2020)
148.	17.07.2020	Άρθρο του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ (17/07/2020)
149.	19.07.2020	Δήλωση του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα Real News (19.07.2020)
150.	20.07.2020	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, για την 46η επέτειο της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο (20.07.2020)
151.	21.07.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την νέα παράνομη τουρκική NAVTEX (21.07.2020)
152.	24.07.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την μετατροπή της Αγίας Σοφίας σε τζαμί (24.07.2020)
153.	25.07.2020	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την τοποθέτηση του Εκπροσώπου του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών (25.07.2020)
154.	28.07.2020	Σημεία ομιλίας του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στο 22ο Διεθνές Συμπόσιο της Σύμης (Τρίτη, 28.07.2020)

155.	29.07.2020	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, κ. Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στο τ/σ SKAI και την εκπομπή Newsroom (29.7.2020)
156.	02.08.2020	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην εφ/δα Real News και τον δημ/φο Γιώργο Σιαδήμα (02.08.20)
157.	07.08.2020	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στον τ/σ «ΣΚΑΪ» με τους δημ/φους Απ. Μαγγηριάδη και Αντ. Αντζολέτο (07.08.2020)
158.	10.08.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για την νέα παράνομη τουρκική Navtex (10.08.2020)
159.	12.08.2020	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τη σημερινή τοποθέτηση του Τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών περί σχολείων μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη (12.08.2020)
160.	13.08.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με ισχυρισμούς τουρκικής πλευράς (13.08.2020)
161.	20.08.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ ΣΚΑΪ και τον δ/φο Γιώργο Ευγενίδη (20.08.2020)
162.	21.08.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την απόφαση της Τουρκίας για μετατροπή της Μονής της Χώρας σε μουσουλμανικό τέμενος (21.08.2020)
163.	25.08.2020	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στο Politico και τον δημ/φο Jacopo Barigazzi (25.08.2020)
164.	28.08.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τα σημερινά γεγονότα έμπροσθεν του Γενικού Προξενείου της Τουρκίας στη Θεσσαλονίκη (28.08.2020)
165.	28.08.2020	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στη Deutsche Welle (Βερολίνο, 28.08.2020)
166.	29.08.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τις σημερινές δηλώσεις του Αντιπροέδρου της Τουρκίας (29.08.2020)
167.	30.08.2020	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια στην εφημερίδα Real News και στον δημ/φο Γ. Σιαδήμα (30.08.2020)
168.	31.08.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για την νέα παράνομη τουρκική Navtex (31.08.2020)
169.	01.09.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών κ. Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ ANT1 και τους δ/φους Νίκο Ρόγκακο και Παναγιώτη Στάθη (01.09.2020)
170.	05.09.2020	Συνέντευξη του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην ε/φ ΠΑΡΑΠΟΛΙΤΙΚΑ και στο δ/φο Θανάση Φουσκίδη (05.09.20)
171.	07.09.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ "ΘΕΜΑ" (07.09.2020)
172.	09.09.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ Real FM και τον δ/φ Ν. Χατζηνικολάου (09.09.2020)
173.	13.09.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ MEGA και τους δ/φους Στέλλα Γκαντώνια και Ντίνο Σιωμόπουλο (13.09.2020)
174.	15.09.2020	Άρθρο Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια στην εφημερίδα «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ», με τίτλο «Οι μονομερείς διεκδικήσεις δεν συνιστούν διαφορές» (15.09.2020)
175.	15.09.2020	Σημεία παρέμβασης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στη Διαρκή Επιτροπή της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης (15.09.2020)
176.	16.09.2020	Παρέμβαση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην «24η Συζήτηση Στρογγυλής Τραπέζης με την Ελληνική Κυβέρνηση» του Economist (Αθήνα, 16.09.2020)
177.	18.09.2020	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με σημερινό πρωτοσέλιδο εφημερίδας (18.09.2020)
178.	19.09.2020	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια στην εφημερίδα «Ναυτεμπορική» και στην δημ/φο Κατερίνα Κοκκαλιάρη (19.09.2020)

179.	19.09.2020	Άρθρο Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εφημερίδα «Παραπολιτικά» (19.09.2020)
180.	22.09.2020	Δήλωση Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, με το πέρας του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ (Βρυξέλλες, 22.09.2020)
181.	24.09.2020	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ Παραπολιτικά 90,1 και τον δ/φ Π. Τζένο (24.09.2020)
182.	25.09.2020	Απάντηση του Εκπροσώπου του Υπουργείου Εξωτερικών, Αλέξανδρου Γεννηματά, σε ερώτημα δημοσιογράφου αναφορικά με θέση της Ελλάδος ως προς τις παράνομες δραστηριότητες της Τουρκίας στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κύπρου (25.09.2020)
183.	27.09.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με προσβολή εθνικού συμβόλου (27.09.2020)
184.	29.09.2020	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στο BloombergTV (29.09.20)
185.	30.09.2020	Ομιλία Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών & Προέδρου της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στο Athens Democracy Forum (30.09.2020)
186.	05.10.2020	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ «ALPHA» και τη δημ/φο Λώρα Ιωάννου (05.10.2020)
187.	06.10.2022	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τη σημερινή εξαγγελία για επέκταση της άδειας εισόδου στο παραλιακό μέτωπο των Βαρωσίων (06.10.2020)
188.	10.10.2022	Άρθρο του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ Σαββατοκύριακο» (10.10.2020)
189.	11.10.2022	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ Open και τη Φαίη Μαυραγάνη (11.10.2020)
190.	11.10.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στην εφημερίδα Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής και τον δημ/φο Απόστολο Χονδρόπουλο (11.10.2020)
191.	12.10.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για την νέα παράνομη τουρκική Navtex (12.10.2020)
192.	12.10.2020	Σημεία παρέμβασης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στη Διευρυμένη Διαρκή Επιτροπή της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης (12.10.2020)
193.	15.10.2020	Απάντηση Αναπληρωτή Εκπροσώπου Υπουργείου Εξωτερικών, Βασίλη Κοϊνη, σε ερώτηση δημοσιογράφου σχετικά με την υπέρπτηση του κυβερνητικού αεροσκάφους που μετέφερε τον Υπουργό Εξωτερικών, Νίκο Δένδια (15.10.2020)
194.	15.10.2020	Γραπτή δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, μετά το πέρας των συναντήσεών του με εκπροσώπους των κοινοβουλευτικών κομμάτων (Αθήνα, 15.10.2020)
195.	17.10.2020	Απάντηση Εκπροσώπου Υπουργείου Εξωτερικών, Αλέξανδρου Γεννηματά, σε ερώτηση δημοσιογράφου σχετικά με τις χθεσινές δηλώσεις του Υπουργείου Εξωτερικών της Τουρκίας (17.10.2020)
196.	18.10.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την εξαγγελία νέας παράνομης περιοχής έρευνας και διάσωσης από την Τουρκία (18.10.2020)
197.	18.10.2020	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ ΘΕΜΑ 104, 6 και τον δημ/φο Η. Σιακαντάρη (18.10.2020)
198.	19.10.2020	Κύρια σημεία παρέμβασης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ Real FM και τον δημ/φο Ν. Χατζηνικολάου (19.10.2020)
199.	22.10.2020	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ «Παραπολιτικά» (22.10.2020)
200.	22.10.2020	Σημεία παρέμβασης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στη Διαρκή Επιτροπή της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης (22.10.20)

201.	23.10.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τη νέα παράνομη τουρκική Navtex (23.10.2020)
202.	25.10.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για τη νέα παράνομη τουρκική Navtex (25.10.2020)
203.	27.10.2020	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη στον τ/σ "SKAI" (27.10.2020)
204.	01.11.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για τη νέα παράνομη τουρκική Navtex (01.11.2020)
205.	05.11.2020	Παρέμβαση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στο «Thessaloniki Summit 2020» (05.11.2020)
206.	05.11.2020	Παρέμβαση Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στο «Thessaloniki Summit 2020» (05.11.2020)
207.	08.11.2020	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στην εφ/δα «Πρώτο Θέμα» και τον δημ/φο Μ. Πολλάτο (08.11.2020)
208.	08.11.2020	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην κυπριακή "Καθημερινή της Κυριακής" και τον δημ/φο Απόστολο Τομαρά (08/11/2020)
209.	11.11.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών (11.11.2020)
210.	14.11.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με την επίσκεψη του Τούρκου Προέδρου στα κατεχόμενα Βαρώσια (14.11.2020)
211.	17.11.2020	Δήλωση Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη μετά το πέρας του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ (Αθήνα, 17.11.2020)
212.	21.11.2020	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για έκδοση νέας παράνομης τουρκικής NAVTEX (21.11.2020)
213.	24.11.2020	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, σχετικά με την προκλητική, επιθετική και παράνομη συμπεριφορά της Τουρκίας (24.11.2020)
214.	26.11.2020	Σημεία Παρέμβασης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στη Σύνοδο ΥΠΕΞ Κρατών Μελών ΕΕ – Χωρών Νότιας Γειτονίας (Αθήνα, 26.11.2020)
215.	27.11.2020	Σημεία Παρέμβασης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στο 5ο Υπουργικό Περιφερειακό Forum της Ένωσης για τη Μεσόγειο (Βαρκελώνη, 27 Νοεμβρίου 2020)
216.	05.12.2020	Άρθρο Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» με τίτλο «Οι προσπάθειες της Τουρκίας να δημιουργήσει μια νέα Γιάλτα» (05.12.2020)
217.	07.12.2020	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια μετά τη συνεδρίαση του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων της Ε.Ε. (Βρυξέλλες, 07.12.2020)
218.	07.12.2020	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ ΘΕΜΑ 104,6 και τον δ/φ Γιάννη Πρετεντέρη (7.12.2020)
219.	09.12.2020	Σημεία παρέμβασης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη σε τηλεδιάσκεψη με τους Πρέσβεις των κρατών-μελών της ΕΕ (Αθήνα, 9.12.2020)
220.	12.12.2020	Σημεία παρέμβασης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, κατά τη συζήτηση για την κύρωση του κρατικού προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2021 στη Βουλή (12.12.2020)
221.	18.12.2020	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ ΠΑΡΑΠΟΛΙΤΙΚΑ FM 90.1 και στους δ/φους Χριστίνα Κοραή και Δημήτρη Τάκη (18.12.2020)
222.	19.12.2020	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στην εφ/δα «Παραπολιτικά» και τον δημ/φο Κ. Παπαχλιμίντζο (19.12.2020)
223.	21.12.2020	Άρθρο του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ (21.12.2020)
224.	24.12.2020	Συνέντευξη του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην ε/φ «Η

		ΒΡΑΔΥΝΗ της Κυριακής» και τον δ/φ Βαγγέλη Γιακουμή (Αθήνα, 24.12.2020)
225.	04.01.2021	Σημεία Συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ ΘΕΜΑ 104,6 και τους δημ/φους Παντελή Καψή και Ντόνα Δρούτσα (04.01.2021)
226.	07.01.2021	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ Real FM και τον Ν. Χατζηνικολάου (07.01.2021)
227.	08.01.2021	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ ΑΘΗΝΑ 9.84 (8.1.2021)
228.	11.01.2021	Απάντηση του Εκπροσώπου του Υπουργείου Εξωτερικών Αλέξανδρου Παπαϊωάννου σε ερώτηση δημοσιογράφου (11.01.2021)
229.	11.01.2021	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με τον 61ο γύρο των Διερευνητικών Επαφών (11.01.2021)
230.	12.01.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ Skai100.3 και τους δημοσιογράφους Δ. Οικονόμου και Ε. Αντωνοπούλου (12.01.2021)
231.	13.01.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ Παραπολιτικά 90,1 (13.01.2021)
232.	14.01.2021	Ομιλία Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη κατά τη συνεδρίαση της Διαρκούς Επιτροπής Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων για το Σ/Ν για τον καθορισμό αιγιαλίτιδας ζώνης στο Ιόνιο (Βουλή, 14.01.2021)
233.	15.01.2021	Παρέμβαση ΥΠΕΞ Ν.Δένδια, στη Διαρκή Επιτρ. Εθν. Αμ. και Εξ. Υποθέσεων. Επεξεργασία και εξέταση του Σχ. Ν. του ΥΠΕΞ «Καθορισμός του εύρους της αιγιαλίτιδας ζώνης στη θαλάσσια περιοχή του Ιονίου και των Ιονίων Νήσων μέχρι το Ακρωτήριο Ταΐναρο της Πελ/νήσου (15.01.2021)
234.	15.01.2021	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στην Πορτογαλική εφημερίδα DIÁRIO DE NOTÍCIAS (15.01.21)
235.	16.01.2021	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην ε/φ Political και τον Γιώργο Ευγενίδη (16.01.2021)
236.	20.01.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εκπομπή «Από τις 6» στην ΕΡΤ1 (20.01.2021)
237.	21.01.2021	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ ΘΕΜΑ 104,6 και τον δημοσιογράφο Γιάννη Πρετεντέρη (21.01.2021)
238.	22.01.2021	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ ΠΑΡΑΠΟΛΙΤΙΚΑ 90.1 (22.01.2021)
239.	23.01.2021	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην «Εφημερίδα των Συντακτών» και στον δημ/φο Μπάμπη Αγρολάμπο (23.01.21)
240.	27.01.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στην εκπομπή «Σήμερα» στον τ/σ ΣΚΑΙ (27.1.2021)
241.	30.01.2021	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια στην εφημερίδα «Τα Νέα-Σαββατοκύριακο» και στη δημ/φο Αλεξάνδρα Φωτάκη (30.01.2021)
242.	30.01.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στην εκπομπή Επτά και τη δημοσιογράφο Βάλια Πετούρη (ΕΡΤ1, 30.01.2021)
243.	12.02.2021	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ «Παραπολιτικά 90,1FM» και τους δημοσιογράφους Δ.Τάκη και Χ.Κοραή (12.02.2021)
244.	15.02.2021	Σημεία παρέμβασης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στο διαδικτυακό Διεθνές Συνέδριο «Strong V4 in a strong Europe» (15.02.2021)
245.	16.02.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ ΘΕΜΑ 104,6 (16.02.2021)
246.	17.02.2021	Σημεία παρέμβασης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην ΕΡΤ1

		και την εκπομπή «Από τις 6» με τον Γ. Πιτταρά (17.02.2021)
247.	22.02.2021	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ ΘΕΜΑ 104,6 FM και τους δ/φους Μπάμπη Κούτρα και Νίκο Φελέκη (22.02.2021)
248.	28.02.2021	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια στην εφημερίδα Real News και στον δημοσιογράφο Γιώργο Σιαδήμα (28.02.2021)
249.	03.03.2021	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με την παρέμβαση του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στη Διακοινοβουλευτική Διάσκεψη ομάδας χωρών MED7 (03.03.2021)
250.	06.03.2021	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με την παρέμβαση του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στη Διαδικτυακή Ημερίδα της Hellenic Society του London School of Economics (06.03.2021)
251.	11.03.2021	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ ΠΑΡΑΠΟΛΙΤΙΚΑ 90.1 και τους δημοσιογράφους Χριστίνα Κοραή και Δημήτρη Τάκη (11.03.2021)
252.	14.03.2021	Άρθρο του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εφ/δα "ΤΟ ΠΑΡΟΝ της Κυριακής" (Σάββατο-Κυριακή, 13-14.03.2021)
253.	14.03.2021	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ «Θέμα 104,6 FM» και τον δημοσιογράφο Ηλία Σιακαντάρη (14.03.2021)
254.	16.03.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην εφημερίδα Le Figaro και την Alexia Kefalas (16.03.2021)
255.	18.03.2021	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με ενημέρωση των Πρέσβων των κρατών-μελών της Ε.Ε. από τον Υπουργό Εξωτερικών Νίκο Δένδια, (Αθήνα, 18.03.2021)
256.	20.03.2021	Συνέντευξη του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην εφημερίδα Παραπολιτικά και τον δημοσιογράφο Κώστα Παπαχλιμίντζο (20.03.2021)
257.	21.03.2021	Άρθρο του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στο PROPAGO (21.03.21)
258.	22.03.2021	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ ΠΑΡΑΠΟΛΙΤΙΚΑ 90,1 (22.3.2021)
259.	26.03.2021	Άρθρο Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη για τα 40 χρόνια Ελλάδας -ΕΕ και για το Μέλλον της Ευρώπης στις δεξαμενές σκέψης Atlantic Council και Institut Montaigne (26.03.2021)
260.	27.03.2021	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον τηλεοπτικό σταθμό ΣΚΑΪ (27.3.2021)
261.	30.03.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στην εκπομπή «Σήμερα» στον τ/σ ΣΚΑΪ (30.03.2021)
262.	04.04.2021	Συνέντευξη του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στην εφ/δα "ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ της Κυριακής" και τον δημ/φο Απόστολο Χονδρόπουλο (04.04.2021)
263.	06.04.2021	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εκπομπή «Αταίριαστοι» του τ/σ ΣΚΑΪ (6.4.2021)
264.	07.04.2021	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ ΠΑΡΑΠΟΛΙΤΙΚΑ 90,1 και τον Π. Τζένο (07.04.2021)
265.	10.04.2021	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με πρόσφατες κατηγορίες εναντίον της Ελλάδας (10.04.2021)
266.	12.04.2021	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ ΠΑΡΑΠΟΛΙΤΙΚΑ 90.1 και τους δημοσιογράφους Χριστίνα Κοραή και Δημήτρη Τάκη (12.04.2021)
267.	13.04.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ

		ΣΚΑΪ και τους δημοσιογράφους Δημήτρη Οικονόμου και Μαρία Αναστασοπούλου (13.04.21)
268.	13.04.2021	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ «Θέμα 104.6» και τους δημοσιογράφους Μπ. Κούτρα & Ν. Φελέκη (13.04.2021)
269.	14.04.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στο τ/σ OPEN (14.04.2021)
270.	15.04.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ιταλικό ειδησεογραφικό πρακτορείο Agenzia Nova (15.04.2021)
271.	15.04.2021	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο Κεντρικό Δελτίο Ειδήσεων του STAR και τη Μάρα Ζαχαρέα (15.04.2021)
272.	16.04.2021	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με προτάσεις για θετική ατζέντα με την Τουρκία (16.04.2021)
273.	17.04.2021	Συνέντευξη του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εφ/δα ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ και τον δημ/φο Γιώργο Ευγενίδη (Σάββατο, 17.4.21)
274.	18.04.2021	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Καθημερινή της Κυριακής» και στον δημ/φο Βασίλη Νέδο (18.04.2021)
275.	18.04.2021	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, μετά το πέρας της συνάντησης με τον Αιγύπτιο Υπουργό Εξωτερικών, Sameh Shoukry (Κάιρο, 18.04.2021)
276.	19.04.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ RealFM97.8 και τον δημοσιογράφο Νίκο Χατζηνικολάου (19.04.2021)
277.	20.04.2021	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με απάντηση εκπροσώπου ΥΠΕΞ Αλέξανδρου Παπαϊωάννου σε ερώτηση δημοσιογράφου
278.	22.04.2021	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια στο "Euronews Now" και στον δημοσιογράφο Alasdair Sanford (22.04.2021)
279.	25.04.2021	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Realnews» και στον δημ/φο Γιώργο Σιαδήμα (25.04.2021)
280.	27.04.2021	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην εκπομπή BABEL του τ/σ MEGA και τον δημ/φο Ν. Φιλιππίδη (27.04.2021)
281.	28.04.2021	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ RealFM 97.8 και τον Νίκο Χατζηνικολάου (28.04.2021)
282.	06.05.2021	Διαδικτυακή παρέμβαση Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στο φόρουμ "EU-US Future" της δεξαμενής σκέψης Atlantic Council και στη Σύνοδο «Σε Διάλογο/Από τη σκοπιά της Αθήνας» (06.05.2021)
283.	19.05.2021	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την ανακοίνωση του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών για την επέτειο της γενοκτονίας των Ποντίων (19.05.2021)
284.	21.05.2021	Σημεία Ομιλίας Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην 131η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης (21.05.2021)
285.	28.05.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εκπομπή «Καλημέρα Ελλάδα» του τ/σ ANT1 και τον δημοσιογράφο Γιώργο Παπαδάκη (Αθήνα, 28.05.2021)
286.	30.05.2021	Δήλωση του Εκπροσώπου του Υπουργείου Εξωτερικών, Αλέξανδρου Παπαϊωάννου, αναφορικά με τις δηλώσεις του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών κατά την διάρκεια της ιδιωτικής επίσκεψης στη Θράκη (30.05.2021)
287.	31.05.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ STAR και τη δημοσιογράφο Μάρα Ζαχαρέα (Αθήνα, 31.05.2021)
288.	01.06.2021	Συνέντευξη Υφυπουργού Εξωτερικών, Κ. Φραγκογιάννη στον τ/σ MEGA και στους δημ/φους Ι. Χασαπόπουλο και Μπ. Παπαπαναγιώτου και Α. Βούλγαρη (01.06.2021)
289.	05.06.2021	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Παραπολιτικά» και στον

		δημ/φο Κώστα Παπαχλιμίντζο (05.06.2021)
290.	14.06.2021	Σημεία Συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ «ΠΑΡΑΠΟΛΙΤΙΚΑ 90,1» και στους δημ/φους Δημήτρη Τάκη και Χριστίνα Κοραή (Αθήνα, 14.06.2021)
291.	14.06.2021	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην ισπανική ε/φ ABC (14.06.2021)
292.	15.06.2021	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ REAL FM 97.8 και τον Ν. Χατζηνικολάου (Αθήνα, 15.06.2021)
293.	15.06.2021	Ομιλία Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων του Λιθουανικού Κοινοβουλίου με θέμα «Ο ρόλος της Ελλάδος στην αρχιτεκτονική ασφαλείας της Νοτιοανατολικής Ευρώπης» (Βίλνιους, 15.06.21)
294.	16.06.2021	Δήλωση του Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια πριν τη συνάντησή του με το Μέλος του Γερμανικού Κοινοβουλίου και Εκπρόσωπο του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος της Γερμανίας (SPD) για θέματα εξωτερικής πολιτικής, Nils Schmid (Αθήνα, 16.06.2021)
295.	29.06.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εκπομπή «ΣΗΜΕΡΑ» του τ/σ ΣΚΑΙ και τον Δ. Οικονόμου (29.06.2021)
296.	30.06.2021	Συμμετοχή Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εκδήλωση της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας για τα 40 χρόνια από την ένταξη της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (Λαμία, 30.06.2021, 18:00)
297.	04.07.2021	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Realnews» και στον δημ/φο Γιώργο Σιαδήμα (04.07.2021)
298.	09.07.2021	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ ΠΑΡΑΠΟΛΙΤΙΚΑ 90,1 και τον δημ/φο Π. Τζένο (09.7.2021)
299.	09.07.2021	Συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εκπομπή «Meeting point» του ειδησεογραφικού ιστότοπου Newsbomb και τη δημοσιογράφο Όλγα Τρέμη (Αθήνα, 09.07.2021)
300.	10.07.2021	Συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στο ειδησεογραφικό κανάλι WION και τον δημοσιογράφο Sidhant Sibal (10 Ιουλίου 2021)
301.	17.07.2021	Συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στην αραβική διεθνή εφημερίδα “Asharq Al Aswat” και τον δημοσιογράφο Ibrahim Hamidi (17.07.2021)
302.	18.07.2021	Απάντηση του Εκπροσώπου του Υπουργείου Εξωτερικών, Αλεξάνδρου Παπαϊωάννου, σε ερώτηση δημοσιογράφου σχετικά με την πρόσφατη επιστολή του Τούρκου Μονίμου Αντιπροσώπου στον ΟΗΕ (18.07.2021)
303.	20.07.2021	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για την συμπλήρωση 47 ετών από την τουρκική εισβολή στην Κύπρο (20.07.2021)
304.	20.07.2021	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ ΠΑΡΑΠΟΛΙΤΙΚΑ 90,1 και τους δημ/φους Χριστίνα Κοραή και Δημήτρη Τάκη (20.7.2021)
305.	20.07.2021	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την εξαγγελία της τουρκικής πλευράς για αποχαρκτηρισμό μέρους της περικλειστης περιοχής των Βαρωσιών και αλλαγή του καθεστώτος της κατά παράβαση των σχετικών αποφάσεων του ΣΑ ΟΗΕ (20.07.2021)
306.	21.07.2021	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, σε δημοσιογράφους μετά το πέρας της συνάντησής του με τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, Νίκο Αναστασιάδη (Λευκωσία, 21.07.2021)
307.	22.07.2021	Συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στο περιοδικό «Ερμής» του Συλλόγου αποφοίτων Κολλεγίου Αθηνών (22.07.2021)
308.	23.07.2021	Δηλώσεις του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη κατά την προσέλευσή του στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Μπρντό, Σλοβενία, 23.07.2021)

309.	28.07.2021	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με τη δήλωση του ΥΕ/ΑΕ Borrell για τα Βαρώσια (28 Ιουλίου 2021)
310.	01.08.2021	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με την απόρριψη τουρκικών αιτιάσεων για φερόμενο περιστατικό στον Έβρο (01.08.2021)
311.	01.08.2021	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Πρώτο Θέμα» και στον δημ/φο Μάκη Πολλάτο (01.08.2021)
312.	02.08.2021	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με εκπαιδευτικά ζητήματα της Μουσουλμανικής Μειονότητας (02.08.2021)
313.	05.08.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εκπομπή «ΣΗΜΕΡΑ» του τ/σ ΣΚΑΙ και τον Δ. Οικονόμου, (05.08.2021)
314.	13.08.2021	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την καταχρηστική κράτηση του Πρόεδρου της Παμποντιακής Ομοσπονδίας Ελλάδας (ΠΟΕ), Γιώργου Βαρυθυμιάδη, από τις τουρκικές αρχές (13.08.2021)
315.	23.08.2021	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ REAL FM 97.8 και τον δημ/φο Γ. Παπαδόπουλο (23.08.2021)
316.	24.08.2021	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ ΠΑΡΑΠΟΛΙΤΙΚΑ FM 90.1 (24.08.2021)
317.	26.08.2021	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στην εκπομπή «ΩΡΑ ΕΛΛΑΔΟΣ» του τ/σ OPEN TV και τους δημοσιογράφους Α. Τασούλη και Γ. Φώσκολο (26.08.2021)
318.	01.09.2021	Σημεία παρέμβασης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη σε συζήτηση για τη Γεωπολιτική Θέση της Ευρώπης στο European Forum Alpbach 2021 (Αυστρία, 01.09.2021)
319.	02.09.2021	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, κατά την άφιξή του στην Άτυπη Συνάντηση «Gymnich» των Υπουργών Εξωτερικών της ΕΕ (Brdo, 02.09.2021)
320.	08.09.2021	Ομιλία του Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στην τηλεδιάσκεψη των Επιτροπών Εξωτερικών Υποθέσεων και Άμυνας των Κοινοβουλίων του Νότου της Ε.Ε. με θέμα «Εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο και στη Λιβύη» (Βουκουρέστι, 08.09.2021)
321.	09.09.2021	Σημεία συνεντεύξεων του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στο τ/σ KONTRA και στο ρ/σ ΚΑΝΑΛΙ ΕΝΑ 90.4FM (9 και 10.09. 2021)
322.	10.09.2021	Σημεία συνεντεύξεων του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στο τ/σ KONTRA και στο ρ/σ ΚΑΝΑΛΙ ΕΝΑ 90.4FM (9 και 10.09. 2021)
323.	11.09.2021	Χαιρετισμός του Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια, μέσω βιντεοσκοπημένου μηνύματος, στο Συμπόσιο της Εταιρείας Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων (Ρόδος/Καστελλόριζο, 11-13 Σεπτεμβρίου 2021)
324.	16.09.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ REALFM97.8 και τους Ν. Χατζηνικολάου και Α. Δελλατόλα (16.09.2021)
325.	18.09.2021	Ανακοίνωση αναφορικά με διάβημα διαμαρτυρίας για παρενόχληση από Τουρκία ερευνητικού πλοίου Nautical Geo (18.09.2021)
326.	19.09.2021	Ομιλία του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην επιμνημόσυνη δέηση για την Ημέρα Εθνικής Μνήμης της Γενοκτονίας των Ελλήνων της Μικράς Ασίας (Αθήνα, 19.09.2021)
327.	20.09.2021	Ανακοίνωση για διάβημα διαμαρτυρίας προς την τουρκική πλευρά για παράνομη αλιεία (20.09.2021)
328.	25.09.2021	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εφ/δα "POLITICAL" και τη δημ/φο Ντόρα Κουτροκώ (25.09.2021)
329.	01.10.2021	Συγχαρητήρια επιστολή Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, προς τον Κύπριο ομόλογό του,

		Νίκο Χριστοδουλίδη, για την 61η επέτειο της ανεξαρτησίας της Κυπριακής Δημοκρατίας
330.	03.10.2021	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια στην εφημερίδα «REAL NEWS» και στον δημ/φο Γιώργο Σιαδήμα (03.10.2021)
331.	04.10.2021	Σημεία παρέμβασης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στην εκπομπή «Σήμερα» του τ/σ ΣΚΑΙ και στους δημοσιογράφους Δημήτρη Οικονόμου και Μαρία Αναστασοπούλου (Αθήνα, 04.10.2021)
332.	10.10.2021	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Το Βήμα της Κυριακής» και στον δημ/φο Άγγελο Αθανασόπουλο (10.10.2021)
333.	11.10.2021	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στα ΠΑΡΑΠΟΛΙΤΙΚΑ90.1 και στους δημ/φους Χρ. Κοραή και Δ. Τάκη (Αθήνα, 11.10.2021)
334.	14.10.2021	Απόσπασμα συνέντευξης Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στο Associated Press (Ουάσιγκτων, 14.10.2021)
335.	17.10.2021	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Καθημερινή της Κυριακής» και στον δημ/φο Βασίλη Νέδο (17.10.2021)
336.	20.10.2021	Σημεία παρέμβασης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο Forum «Circle the Med» (20.10.2021)
337.	20.10.2021	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, σε Έλληνες δημοσιογράφους μετά την ολοκλήρωση των επαφών του στο Ομάν (Μουσκάτ, 20.10.2021)
338.	24.10.2021	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος Κυριακής» και τον δημ/φο, Απόστολο Χονδρόπουλο (24.10.2021)
339.	25.10.2021	Σημεία παρέμβασης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στην εκπομπή «Σήμερα» του τ/σ ΣΚΑΙ και στους δημοσιογράφους Δημήτρη Οικονόμου και Μαρία Αναστασοπούλου (Αθήνα, 25.10.2021)
340.	27.10.2021	Δηλώσεις Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη μετά τη συνάντησή του με τον Υπουργό Εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας Νίκο Χριστοδουλίδη (Λεμεσός, 27.10.2021)
341.	01.11.2021	Σημεία συνεντεύξεων Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στους ρ/σ «Παραπολιτικά 90.1» και «Πρώτο Πρόγραμμα» (01.11.2021)
342.	03.11.2021	Χαιρετισμός Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια, μέσω βιντεοσκοπημένου μηνύματος, στη δεύτερη Ολομέλεια της Διεθνούς Συμμαχίας για τη Μνήμη του Ολοκαυτώματος (IHRA), υπό την Ελληνική Προεδρία (03.11.2021)
343.	06.11.2021	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Βραδυνή της Κυριακής» και στον δημ/φο Κώστα Μελισσόπουλο (06.11.2021)
344.	07.11.2021	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στο ethnos.gr και τη δημ/φο Κατερίνα Κοκκαλιάρη (07.11.2021)
345.	09.11.2021	Ανταπόκριση Ιταλικού Πρακτορείου ειδήσεων “Agenzia Nona” από συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια (Ρώμη, 9 Νοεμβρίου 2021)
346.	12.11.2021	Σημεία παρέμβασης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μ. Βαρβιτσιώτη, στην εκπομπή «Σήμερα» του τ/σ ΣΚΑΙ και στους δημ/φους Δημήτρη Οικονόμου και Μαρία Αναστασοπούλου (Αθήνα, 12.11.2021)
347.	13.11.2021	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην εκπομπή «Συμβαίνει στην Ευρώπη» της ΕΡΤ1 και στον δ/φ Γιώργο Συριόπουλο (13.11.2021)
348.	15.11.2021	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για την 38η επέτειο της παράνομης ανακήρυξης του ψευδοκράτους στην Κύπρο (15.11.2021)
349.	22.11.2021	Συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Ναυτεμπορική» και στον δημ/φο Μιχάλη Ψύλο (22.11.2021)
350.	23.11.2021	Δήλωση του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη κατά την

		προσέλευσή του στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ (Βρυξέλλες, 23.11.2021)
351.	23.11.2021	Άρθρο του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στο αφιέρωμα World Review του Euro2day.gr και των New York Times (23.11.2021)
352.	26.11.2021	Δήλωση Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη μετά τη συνάντησή του με τον Υφυπουργό Εξωτερικών για Ευρωπαϊκά Θέματα της Ισπανίας Juan González-Barba Pera (Σεβίλλη, 26.11.2021)
353.	27.11.2021	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στην ε/φ El País (Μαδρίτη, 27.11.2021)
354.	06.12.2021	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, σε δημοσιογράφους μετά το πέρας της επίσκεψης του Προκαθήμενου της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, Πάπα Φραγκίσκου στην Ελλάδα (06.12.2021)
355.	10.12.2021	Ομιλία Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, κατά την τελετή ανακήρυξής του ως επίτιμου Δημότη Αλεξανδρούπολης (Αλεξανδρούπολη, 10.12.2021)
356.	14.12.2021	Δήλωση Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη κατά την άφιξή του στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ (Βρυξέλλες, 14.12.2021)
357.	15.12.2021	Δήλωση Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη μετά τη συνάντησή του με την Αναπληρώτρια Πρωθυπουργό και Υπουργό Εξωτερικών του Βελγίου Sophie Wilmès (Βρυξέλλες, 15.12.2021)
358.	18.12.2021	Συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια στην εφημερίδα POLITICAL και στον δημ/φο Γιώργο Ευγενίδη (18.12.2021)
359.	24.12.2021	Άρθρο του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, με τίτλο «Έτοιμοι να αντιμετωπίσουμε πάσης φύσεως προκλήσεις» σε ειδικό αφιέρωμα της εφημερίδας «Ελεύθερος Τύπος Κυριακής» (24.12.2021)
360.	05.01.2022	Απάντηση του εκπροσώπου του Υπουργείου Εξωτερικών, Αλέξανδρου Παπαϊωάννου, σε ερώτηση δημοσιογράφου σχετικά με την πρόσφατη ανακοίνωση του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών (05.01.2022)
361.	11.01.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ «Παραπολιτικά 90.1» και στους δημοσιογράφους Χριστίνα Κοραή και Δημήτρη Τάκη (11.01.2022)
362.	12.01.2022	Σημεία παρέμβασης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μ. Βαρβιτσιώτη στην εκπομπή «Σήμερα» του τ/σ SKAI και στους δημοσιογράφους Δημήτρη Οικονόμου και Μαρία Αναστασοπούλου (Αθήνα, 12.01.2022)
363.	13.01.2022	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών σχετικά με την πρόσφατη φραστική επίθεση εναντίον της Προέδρου της Δημοκρατίας (13.01.2022)
364.	14.01.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στο ρ/σ «Πρώτο Πρόγραμμα» και στην εκπομπή «Σε Ρυθμούς Επικαιρότητας» με τον δ/φ Αλφόνσο Βιτάλη (14.01.2022)
365.	16.01.2022	Χαιρετισμός Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην κοπή της πίτας του Συλλόγου Ιμβρίων (Αθήνα, 16 Ιανουαρίου 2021)
366.	19.01.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ Alpha Radio 989 στην εκπομπή «Καθαρές Κουβέντες» και τον δημοσιογράφο Φίλιππο Φιλιππακόπουλο (19.01.2022)
367.	20.01.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ «Open» και στους δημοσιογράφους Άκη Παυλόπουλο και Ευλαμπία Ρέβη (20.01.2022)
368.	20.01.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλιτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ RealFm 97,8 και στον Νίκο Χατζηνικολάου (20.01.2022)
369.	21.01.2022	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια σε δημοσιογράφους μετά το πέρας της συμμετοχής του σε πάνελ συζήτησης που διοργανώθηκε στο πλαίσιο της Διάσκεψης για το Μέλλον της Ευρώπης στο Πανεπιστήμιο Juraj Dobrila της Πούλα (Πούλα, 21.01.2022)

370.	22.01.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα ΚΕΦΑΛΑΙΟ και στο Capital.gr και στον δημ/φο Σπύρο Δημητρίδη (22.01.2022)
371.	29.01.2022	Σημεία ομιλίας του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη κατά τη συζήτηση στη Βουλή επί της πρότασης δυσπιστίας κατά της Κυβέρνησης (29.01.2022)
372.	01.02.2022	Σημεία ομιλίας Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο πλαίσιο ενημέρωσης της Επιτροπής Ευρωπαϊκών Υποθέσεων της Βουλής για τις τελευταίες εξελίξεις στα ευρωπαϊκά ζητήματα και το πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής 2022 (01.02.2022)
373.	05.02.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια στην εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» και στην δημ/φο Αλεξάνδρα Φωτάκη (05.02.2022)
374.	07.02.2022	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για την βεβήλωση της ιστορικής Μονής της Παναγίας Σουμελά (07.02.2022)
375.	07.02.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ Σκάι και τους δημοσιογράφους Δημήτρη Οικονόμου και Μαρία Αναστασοπούλου (07.02.2022)
376.	08.02.2022	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, σε Έλληνες δημοσιογράφους κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στην Ιταλία (Ρώμη, 08.02.2022)
377.	10.02.2022	Απάντηση του Εκπροσώπου του Υπουργείου Εξωτερικών σε ερώτηση δημοσιογράφου αναφορικά με πρόσφατες αιτιάσεις Τούρκων αξιωματούχων για το καθεστώς των νησιών του Αιγαίου (10.02.2022)
378.	13.02.2022	Συνέντευξη του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην εφ/δα «ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ» της Ρόδου (13.02.2022)
379.	14.02.2022	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ ΠΑΡΑΠΟΛΙΤΙΚΑ 90.1 FM και στους δημοσιογράφους Χριστίνα Κοραή και Δημήτρη Τάκη (14.02.2022)
380.	15.02.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην εκπομπή «Ώρα Ελλάδος» του τ/σ OPEN και τους δημ/φους Άκη Παυλόπουλο και Ευλαμπία Ρέβη (Αθήνα, 15.02.2022)
381.	16.02.2022	Διάλεξη Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια με θέμα "Implementing the UN Convention on the Law of the Sea: the Aegean Sea and the Eastern Mediterranean as a case study" στο Norwegian Institute of International Affairs (NUPI) (Όσλο, 16.02.2022)
382.	16.02.2022	Απάντηση ΥΠΕΞ Ν. Δένδια σε ερώτηση του Πρέσβη της Τουρκίας στη Νορβηγία κατά τη διάρκεια της συζήτησης με θέμα «Law of the Sea in the Eastern Mediterranean», η οποία έλαβε χώρα μετά το πέρας της ομιλίας του στο NUPI (Όσλο, 16.02.2022)
383.	16.02.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον ρ/σ ALPHA RADIO 989 και τον δημ/φο Φίλιππο Φιλιππακόπουλο (Αθήνα, 16.02.2022)
384.	18.02.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ «ΣΚΑΪ 100,3» και στους δημοσιογράφους Εύα Αντωνοπούλου και Δημήτρη Οικονόμου (18.02.2022)
385.	19.02.2022	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εφημερίδα «POLITICAL» και τον δημοσιογράφο Σπύρο Μουρελάτο (19.02.2022)
386.	19.02.2022	Χαιρετισμός Υπουργού Εξωτερικών Ν. Δένδια, μέσω βιντεοσκοπημένου μηνύματος, στο πάνελ με θέμα συζήτησης "Politics and International Relations" που διοργανώνει η Ελληνική Κοινότητα LSE στο πλαίσιο του Συνεδρίου "Greece 2022: Semper Ad Meliora" (19.02.2022)
387.	23.02.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ SKAI και τους δημοσιογράφους Δημήτρη Οικονόμου και Μαρία Αναστασοπούλου (Αθήνα, 23.2.2022)
388.	26.02.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην Εφημερίδα "Παραπολιτικά" και στον δημ/φο, Κώστα Παπαχλιμίντζο (26.02.2022)

389.	26.02.2022	Απάντηση του Εκπροσώπου του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με σημερινή ανάρτηση του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών (26.02.2022)
390.	28.02.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ «Παραπολιτικά 90,1» και στον δημ/φο Παναγιώτη Τζένο (28.02.2022)
391.	06.03.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον τ/σ «ΣΚΑΪ» και στον δημ/φο Γιώργο Αυτιά (06.03.2022)
392.	15.03.2022	Σημεία ομιλίας Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο Διεθνές Συνέδριο του Οικονομικού Φόρουμ των Δελφών - Συναντήσεις με Bob Menendez, Geoffrey Pyatt και George Tsounis (Ουάσινγκτον, 15.03.2022)
393.	15.03.2022	Σημεία παρεμβάσεων Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, κατά τη 2η μέρα του Διεθνούς Συνεδρίου του Delphi Economic Forum (Ουάσινγκτον, 15.03.2022)
394.	18.03.2022	Απάντηση του Εκπροσώπου του ΥΠΕΞ Α. Παπαϊωάννου, σε ερώτηση δημοσιογράφου σχετικά με Ανακοίνωση του ΥΠΕΞ της Τουρκίας για «καταστροφή» οθωμανικού κοιμητηρίου στον Πετεινό Αβδήρων κατά τη διάρκεια εργασιών για την κατασκευή γηπέδου ποδοσφαίρου (18.03.2022)
395.	19.03.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στον τ/σ EPT1 και την Εκπομπή «Επτά» με τη Βάλια Πετούρη (19.03.2022)
396.	21.03.2022	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ «Παραπολιτικά 90,1» και στον δημ/φο Παναγιώτη Τζένο (21.03.2022)
397.	23.03.2022	Ομιλία Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στο Πανεπιστήμιο Jawaharlal Nehru (JNU) (Νέο Δελχί, 23.03.2022)
398.	27.03.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Real News» και στον δημ/φο, Γιώργο Σιαδήμα (27.03.2022)
399.	30.03.2022	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με τουρκικές αιτιάσεις για τον ορισμό των μουφτédων στη Θράκη (30.03.2022)
400.	31.03.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ «Παραπολιτικά 90,1» και στους δημοσιογράφους Χριστίνα Κοραή και Δημήτρη Τάκη (31.03.2022)
401.	31.03.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στον τ/σ «ΣΚΑΪ» και την εκπομπή «Πόλεμος στην Ουκρανία» με τον Νίκο Στραβελάκη και τον Παύλο Τσίμα (31.03.2022)
402.	05.04.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ «Real FM 97.8» και στους δημ/φους Νίκο Χατζηνικολάου & Κάτια Μακρή (05.04.2022)
403.	08.04.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στο «CNN Greece» (08.04.2022)
404.	09.04.2022	Παρέμβαση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στο 7ο Οικονομικό Φόρουμ Δελφών «Europe after Ukraine» (09.04.2022)
405.	17.04.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια στην εφημερίδα «Καθημερινή της Κυριακής» και στον δημ/φο Βασίλη Νέδο (17.04.2022)
406.	19.04.2022	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών για τον βανδαλισμό της Αυτοκρατορικής Πύλης της Αγίας Σοφίας, Μνημείου της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς (19.04.2022)
407.	27.04.2022	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με διάβημα διαμαρτυρίας για σημερινές υπερπτήσεις άνωθεν ελληνικού εδάφους από τουρκικά μαχητικά (27.04.2022)
408.	27.04.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον τ/σ «Star Channel» και τη Μάρα Ζαχαρέα (27.04.2022)
409.	28.04.2022	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για την πραγματοποίηση διαβήματος διαμαρτυρίας προς την τουρκική πλευρά αναφορικά με πρωτοφανή αριθμό υπερπτήσεων ελληνικού εδάφους από τουρκικά μαχητικά (28.04.2022)
410.	03.05.2022	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στα

		ΠΑΡΑΠΟΛΙΤΙΚΑ 90.1 FM και τους δημ/φους Χριστίνα Κοραή και Δημήτρη Τάκη (03.05.2022)
411.	05.05.2022	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια σε Έλληνες δημοσιογράφους μετά το πέρας των επαφών του στην Ισπανία (Μαδρίτη, 05.05.2022)
412.	08.05.2022	Σημεία ομιλίας Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στις Ευρωπαϊκές Ημέρες Νεολαίας (Ζάππειο Μέγαρο, 08.05.2022)
413.	15.05.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής» και στον δημ/φο Απόστολο Χονδρόπουλο (15.05.2022)
414.	16.05.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εκπομπή «Συνδέσεις» της ΕΡΤ1 και τους δημοσιογράφους Κ. Παπαχλιμίντζο και Χρ. Βίδου (16.05.2022)
415.	16.05.2022	Σημεία ομιλίας Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη σε εκδήλωση με σπουδαστές του Γαλλικού Ινστιτούτου Ανώτατων Σπουδών Εθνικής Αμύνης (Αθήνα, 16.05.2022)
416.	17.05.2022	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια σε Έλληνες δημοσιογράφους μετά το πέρας των επαφών του στις ΗΠΑ (Ουάσιγκτον, 17.05.2022)
417.	18.05.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στο κεντρικό δελτίο του τ/σ STAR και τη δημοσιογράφο Μάρα Ζαχαρέα (Αθήνα, 18.05.2022)
418.	20.05.2022	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με την πρωτοφανή παραβίαση της εθνικής κυριαρχίας από τουρκικά μαχητικά πλησίον της Αλεξανδρούπολης (20.05.2022)
419.	21.05.2022	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με αβάσιμες και αναληθείς αιτιάσεις περί δήθεν παραβίασης του τουρκικού εναερίου χώρου (21.05.2022)
420.	21.05.2022	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με μονομερείς και παράνομες τουρκικές ενέργειες στην περικλειστή περιοχή των Βαρωσίων (21.05.2022)
421.	22.05.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα Real News και στον δημοσιογράφο Γιώργο Σιαδήμα (22.05.2022)
422.	24.05.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στον ρ/σ SKAI FM και τους δημοσιογράφους Νότη Παπαδόπουλο και Βασίλη Χιώτη (24.05.2022)
423.	27.05.2022	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στα ΠΑΡΑΠΟΛΙΤΙΚΑ 90.1 FM και τον δημοσιογράφο Παναγιώτη Τζένο (27.05.2022)
424.	28.05.2022	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Τα Νέα Σαββατοκύριακο» (28.05.2022)
425.	29.05.2022	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εφ/δα «ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ της Κυριακής» και τον δημοσιογράφο Απόστολο Χονδρόπουλο (29.05.2022)
426.	31.05.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στον ιστότοπο newsbomb.gr και στη δημοσιογράφο Αμαλία Κάτζου (31.05.2022)
427.	31.05.2022	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, σε Έλληνες δημοσιογράφους αναφορικά με τις πρόσφατες δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων (Σεράγεβο, 31.05.2022)
428.	01.06.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ «Παραπολιτικά 90,1» και στους δημοσιογράφους Χριστίνα Κοραή και Δημήτρη Τάκη (01.06.2022)
429.	02.06.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ SKAI και στους δημ/φους Δ. Οικονόμου και Μ. Αναστασοπούλου (Αθήνα, 02.06.2022)
430.	02.06.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ «Real FM» και στους δημοσιογράφους Νίκο Χατζηνικολάου και Κάτια Μακρή (2.6.2022)
431.	04.06.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην Εφημερίδα "Παραπολιτικά" και στον δημ/φο, Κώστα Παπαχλιμίντζο (04.06.2022)
432.	09.06.2022	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών για τον τουρκικό αναθεωρητισμό την περίοδο 1973-2022 - Απεικόνιση σε 16 χάρτες (09.06.2022)
433.	09.06.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ «ΑΘΗΝΑ 98.4» και στους δημοσιογράφους Γιάννη Λαβράνο & Νίκο Καρούτζο (09.06.2022)
434.	14.06.2022	Δήλωση Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο Κεντρικό Δελτίο Ειδήσεων του «Star Channel» (14.06.2022)

435.	16.06.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ «Real FM» και στους δημοσιογράφους Νίκο Χατζηνικολάου και Αντώνη Δελλατόλα (Αθήνα, 16.06.2022)
436.	17.06.2022	Άρθρο του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη για την εφ/δα «TOMANIFESTO» (17.06.2022)
437.	18.06.2022	Συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στην εφημερίδα Ναυτεμπορική (Σάββατο, 18 Ιουνίου 2022) και στον δημοσιογράφο Μιχάλη Ψύλο
438.	19.06.2022	Συνέντευξη του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εφημερίδα «Μακεδονία της Κυριακής» και τον δημοσιογράφο Νίκο Οικονόμου (Κυριακή, 19.06.2022)
439.	21.06.2022	Απάντηση του Εκπροσώπου του Υπουργείου Εξωτερικών σε ερώτηση δημοσιογράφου αναφορικά με την στάση της Τουρκίας στους Διεθνείς Οργανισμούς και ιδιαίτερα στο NATO (21.06.2022)
440.	21.06.2022	Δήλωση Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, κατά την άφιξή του στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ (Λουξεμβούργο, 21.06.2022)
441.	26.06.2022	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ethnos.gr και τη δημ/φο Κατερίνα Κοκκαλιάρη (26.06.2022)
442.	29.06.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στον τ/σ ΣΚΑΪ και στους δημ/φους Δ. Οικονόμου και Μ. Αναστασοπούλου (Αθήνα, 29.6.2022)
443.	30.06.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ «Real FM» και στον Νίκο Χατζηνικολάου (Αθήνα 30.06.2022)
444.	03.07.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ «ΣΚΑΪ» και στον δ/φο Γιώργο Αυτιά (Αθήνα, 03.07.2022)
445.	03.07.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στην εφημερίδα «Πρώτο Θέμα» και στον δημ/φο Μάκη Πολλάτο (03.07.2022)
446.	04.07.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στην εκπομπή «Από τις 6» της EPT1 και στο δημ/φο Δημήτρη Κοτταρίδη (04.07.2022)
447.	05.07.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στον Economist και στον δημοσιογράφο Daniel Franklin στο πλαίσιο του 26ου Συνεδρίου του Economist (Λαγονήσι, 05.07.2022)
448.	07.07.2022	Παρέμβαση Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στην 5η εκδήλωση της Σειράς Διαδικτυακών Συζητήσεων που διοργάνωσε η The Hellenic Initiative Australia (THI), με θέμα: "Ελληνική Διασπορά και Εξωτερική Πολιτική" (07.07.2022)
449.	13.07.2022	Ομιλία Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στη Διαρκή Επιτροπή Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων της Βουλής των Ελλήνων (13.07.2022)
450.	13.07.2022	Συνέντευξη του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, στη γερμανική ειδησεογραφική ιστοσελίδα «Zeit Online» και τον δημοσιογράφο Ζαχαρία Ζαχαράκη (13.07.2022)
451.	19.07.2022	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, σε δημοσιογράφους στο πλαίσιο της συμμετοχής του στην Ημέρα Διακεκριμένων Επισκεπτών της Διμερούς Διακλαδικής Άσκησης Ελλάδας-ΗΠΑ "POSEIDON'S RAGE 22" (Σούδα, 19.07.2022)
452.	20.07.2022	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών για την 48η επέτειο της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο (20.07.2022)
453.	21.07.2022	Συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εκπομπή «Meeting point» του ειδησεογραφικού ιστότοπου Newsbomb και τη δημοσιογράφο Όλγα Τρέμη (Αθήνα, 21.07.2022)
454.	23.07.2022	Απάντηση του Εκπροσώπου του Υπουργείου Εξωτερικών σε ερώτηση δημοσιογράφου αναφορικά με αιτιάσεις του τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών για τη μειονοτική εκπαίδευση στη Θράκη (23.07.2022)
455.	24.07.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Καθημερινή της Κυριακής» και τον δημ/φο Βασίλη Νέδο (24.07.2022)
456.	28.07.2022	Ομιλία Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στη Σύνοδο των Επικεφαλής Αποστολών Εξωτερικού Κυπριακής Δημοκρατίας (Λευκωσία, 28.07.2022)
457.	29.07.2022	Σημεία συνέντευξης του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ «ΣΚΑΪ» και τον δημ/φο Δημήτρη Οικονόμου (Αθήνα, 29.07.2022)
458.	30.07.2022	Συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στην εφημερίδα «Action24 Press» και στον δημοσιογράφο Μάκη Προβατά (30.07.2022)
459.	04.08.2022	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με νέο Νόμο για τον εκσυγχρονισμό των Μουφτειών (04.08.2022)

460.	17.08.2022	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με τα σύνορα Ελλάδας-Τουρκίας στην Θράκη και την προσπάθεια της Τουρκίας εργαλειοποίησης του μεταναστευτικού-προσφυγικού (17.08.2022)
461.	23.08.2022	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ «Αθήνα 9,84» και τον δ/φο Γιάννη Λαβράνο (23.08.2022)
462.	25.08.2022	Κύρια σημεία ομιλίας Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια κατά τη συζήτησή του με φοιτητές και αποφοίτους του Harvard Kennedy School (Αθήνα, 25.08.2022)
463.	31.08.2022	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με ανάρτηση Νατοϊκού Στρατηγείου Χερσαίων Δυνάμεων για ημέρα τουρκικών ενόπλων δυνάμεων (31.08.2022)
464.	31.08.2022	Άρθρο Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια στο αφιέρωμα της εφημερίδας «Δημοκρατία» για την επέτειο της μικρασιατικής καταστροφής (31.08.2022)
465.	01.09.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ «ΣΚΑΪ» και στους δ/φους Δημήτρη Οικονόμου, Άκη Παυλόπουλο και Ντόρα Κουτροκόη (01.09.2022)
466.	03.09.2022	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με πρόσφατες δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων (03.09.2022)
467.	08.09.2022	Χαιρετισμός Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στο συνέδριο του Economist: "Europe in times of unrest: taking the vision of unity and solidarity to the next level" (Θεσσαλονίκη, 08.09.2022)
468.	09.09.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ «Real FM 97.8» και την Κάτια Μακρή (Αθήνα 09.09.2022)
469.	09.09.2022	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με τη Μουσουλμανική Μειονότητα στη Θράκη (09.09.2022)
470.	11.09.2022	Χαιρετισμός Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στο 4ο Συμπόσιο Διεθνούς Δικαίου και Διεθνούς Πολιτικής της ΕΕΔΔΣ "40 χρόνια από τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας του Montego Bay 1982" (11.09.2022)
471.	14.09.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ «Κανάλι 1 90,4» και τον δημ/φο Βασίλη Ταλαμάγκα (14.9.2022)
472.	15.09.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ «Real FM 97.8» και τους δημοσιογράφους Νίκο Χατζηνικολάου και Αντώνη Δελλατόλα (Αθήνα 15.09.2022)
473.	16.09.2022	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με ζητήματα που αφορούν τη Μουσουλμανική Μειονότητα της Θράκης (16.09.2022)
474.	17.09.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Παραπολιτικά» και στον δημοσιογράφο Κώστα Παπαχλιμίντζο (17.09.2022)
475.	19.09.2022	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια κατά την άφιξή του στην άτυπη συνάντηση των Υπουργών Εξωτερικών της ΕΕ στο πλαίσιο της Εβδομάδας Υψηλού Επιπέδου της 77η Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ (Νέα Υόρκη, 19.09.2022)
476.	19.09.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ «ΣΚΑΪ 100,3» και τους δημ/φους Δημήτρη Οικονόμου και Άκη Παυλόπουλο (19.09.2022)
477.	20.09.2022	Δηλώσεις Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, σε δημοσιογράφους στο περιθώριο της συμμετοχής του στην 77η ΓΣ ΟΗΕ (Νέα Υόρκη, 20.09.2022)
478.	22.09.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ «ANT1» και στους δ/φους Γιώργο Παπαδάκη και Μαρία Αναστασοπούλου (22.09.2022)
479.	24.09.2022	Άρθρο του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, για την ειδική έκδοση της εφημερίδας «Κεφάλαιο» με κεντρικό θέμα «Ποια είναι η πραγματικότητα;» (24.09.2022)
480.	28.09.2022	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με τη συνεδρίαση του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας της Τουρκίας (28.09.2022)
481.	29.09.2022	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια κατά την έναρξη της συνάντησής του με τον πρώην Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ Ban Ki-moon (Αθήνα, 29.09.2022)
482.	30.09.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ «Real FM» και στον δ/φο Νίκο Χατζηνικολάου (Αθήνα, 30.09.2022)
483.	01.10.2022	Άρθρο του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εφ/δα «ΤΑ ΝΕΑ ΣΑΒΒΑΤΟΚΥΡΙΑΚΟ» για την επίσημη επίσκεψή του στην Ιαπωνία (01.10.2022)
484.	02.10.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ «OPEN» και στους δ/φους Ευλαμπία Ρέβη και Γιώργο Σιαδήμα (Αθήνα, 02.10.2022)
485.	02.10.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στην εφημερίδα «Πρώτο Θέμα» και στον

		δημοσιογράφο Μάκη Πολλάτο (02.10.2022)
486.	03.10.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ «Alpha Radio 989» και στους δ/φους Γιώργο Ευγενίδη και Νικόλα Καμακάρη (Αθήνα, 03.10.2022)
487.	03.10.2022	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με την υπογραφή "μνημονίου συνεργασίας" μεταξύ της κυβέρνησης εθνικής ενότητας (GNU) της Λιβύης και της Τουρκίας στον τομέα των υδρογονανθράκων
488.	07.10.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών κ. Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην ΕΡΤ1 και στους δημοσιογράφους Κώστα Παπαχλιμίντζο και Χριστίνα Βίδου (07.10.2022)
489.	07.10.2022	Ανακοίνωση για το Διεθνές Συνέδριο με θέμα «Καταπολέμηση του αντισημιτισμού, της διαστρέβλωσης και της άρνησης του Ολοκαυτώματος στο ψηφιακό πεδίο» - χαιρετισμός Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια (Ιωάννινα, 7-9.10.2022)
490.	10.10.2022	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ «ΣΚΑΪ» και στους δ/φους Δημήτρη Οικονόμου, Άκη Παυλόπουλο και Ντόρα Κουτροκόη (Αθήνα, 10.10.2022)
491.	16.10.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στην εφημερίδα «Το Βήμα» και στη δημοσιογράφο Αλεξάνδρα Φωτάκη (16.10.2022)
492.	18.10.2022	Παρέμβαση του Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια, μέσω μαγνητοσκοπημένου μηνύματος, στο 18ο Συνέδριο του Economist και στο πάνελ: "The Eastern Mediterranean region amidst a global geopolitical upheaval" (Λευκωσία, 18.10.2022)
493.	21.10.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στον ρ/σ «ΣΚΑΪ FM 100,3» και στον δημοσιογράφο Άρη Πορτοσάλτε (21.10.2022)
494.	23.10.2022	Άρθρο του Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια για την επίσκεψη στο Κίεβο, στην εφημερίδα «Καθημερινή της Κυριακής» (23.10.2022)
495.	23.10.2022	Συνέντευξη του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εφ/δα «Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής» και τον δημοσιογράφο Απόστολο Χονδρόπουλο (23.10.2022)
496.	24.10.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον τ/σ «ΣΚΑΪ» και στους δ/φους Δημήτρη Οικονόμου, Άκη Παυλόπουλο και Ντόρα Κουτροκόη (24.10.2022)
497.	27.10.2022	Συνέντευξη του Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εφημερίδα «tomaniesto» και τη δημοσιογράφο Ντόρα Κουτροκόη (27.10.2022)
498.	30.10.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα Real News και στον δημοσιογράφο, Γιώργο Σιαδήμα (30.10.2022)
499.	01.11.2022	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια, σε απάντηση ερώτησης της ιστοσελίδας "Ναυτεμπορική" (naftemporiki.gr) και του δημοσιογράφου Μιχάλη Ψύλου (01.11.2022)
500.	04.11.2022	Χαιρετισμός Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια, μέσω βιντεοσκοπημένου μηνύματος, στο Διεθνές Συνέδριο του Ευρωπαϊκού Κέντρου Αριστείας Jean Monnet του ΕΚΠΑ "EU Policies Towards the East Mediterranean: Energy and Security" (Αθήνα, 04.11.2022)
501.	05.11.2022	Σημεία συνέντευξης Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στον ιταλικό τηλεοπτικό σταθμό «Rai» και τη δημοσιογράφο Ελιζαμπέττα Καζαλόττι (05.11.2022)
502.	05.11.2022	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για την απαράδεκτη και καταχρηστική κράτηση και απαγόρευση εισόδου του Περιφερειάρχη Κεντρικής Μακεδονίας Απόστολου Τζιτζικώστα από τις τουρκικές αρχές (05.11.2022)
503.	09.11.2022	Σημεία Ομιλίας Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στις εργασίες της Ειδικής Ομάδας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΝΑΤΟ για τη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή (Αθήνα, 09.11.2022)
504.	11.11.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ «Real FM» και στον δ/φο Νίκο Χατζηνικολάου (Αθήνα, 11.11.2022)
505.	11.11.2022	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων περί εισδοχής, με καθεστώς παρατηρητή, του ψευδοκράτους στον Οργανισμό τουρκοφώνων κρατών
506.	13.11.2022	Συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος» και στον δημοσιογράφο Απόστολο Χονδρόπουλο (13.11.2022)
507.	15.11.2022	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για την 39η επέτειο της παράνομης ανακήρυξης του ψευδοκράτους στην Κύπρο (15.11.2022)
508.	16.11.2022	Πρόσθετες δηλώσεις Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στη συνέντευξη τύπου μετά το πέρας της συνάντησής του με τον Ιταλό Αναπληρωτή Πρωθυπουργό και Υπουργό

		Εξωτερικών, Antonio Tajani (Ρώμη, 16.11.2022)
509.	20.11.2022	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εφημερίδα «REAL NEWS» και τον δημοσιογράφο Γιώργο Σιαδήμα (20.11.2022)
510.	23.11.2022	Απάντηση του Εκπροσώπου του Υπουργείου Εξωτερικών σε ερώτηση δημοσιογράφου αναφορικά με τις μονομερείς τουρκικές αιτιάσεις για την υπογραφή Μνημονίου μεταξύ Ελλάδας και Αιγύπτου για τις περιοχές έρευνας και διάσωσης (Αθήνα, 23 Νοεμβρίου 2022)
511.	24.11.2022	Σημεία παρέμβασης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο Forum «Circle the Med: The Mediterranean Forum 2022» (24.11.2022)
512.	26.11.2022	Συζήτηση του Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια με τον δημοσιογράφο Πιέρρο Τζανετάκο στο protagon.gr (Αθήνα, 26.11.2022)
513.	01.12.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εκπομπή «Οι Αταίριαστοι» του τ/σ «ΣΚΑΪ» και στους δ/φους Γιάννη Ντσούννο και Χρήστο Κούτρα (01.12.2022)
514.	01.12.2022	Σημεία ομιλίας Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη, σε εκδήλωση με θέμα «Η τουρκική προκλητικότητα και η στάση της ΕΕ» (Αθήνα, 01.12.2022)
515.	02.12.2022	Σημεία Συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στον ρ/σ «Real FM» και τον δημ/φο Νίκο Χατζηνικολάου (02.12.2022)
516.	04.12.2022	Συνέντευξη Υφυπουργού Εξωτερικών, Ανδρέα Κατσανιώτη, στο ethnos.gr και τη δημ/φο Κατερίνα Κοκκαλιάρη (4.12.2022)
517.	07.12.2022	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων περί αποστρατικοποίησης των ελληνικών νησιών (07.12.2022)
518.	07.12.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ «Παραπολιτικά 90.1» και τους δημ/φους Θανάση Φουσκίδη και Στέλλα Γκαντώνια (Αθήνα, 7.12.2022)
519.	08.12.2022	Ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών αναφορικά με ζητήματα που αφορούν τη Μουσουλμανική Μειονότητα της Θράκης (08.12.2022)
520.	10.12.2022	Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για ψευδή δημοσιεύματα περί υποτιθέμενης «απομάκρυνσης» Εκπροσώπου ΥΠΕΞ
521.	13.12.2022	Δήλωση Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη κατά την άφιξή του στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ (Βρυξέλλες, 13.12.2022)
522.	17.12.2022	Συνέντευξη Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών, Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην εφημερίδα «Political» και στον δημ/φο Σωτήρη Πίκουλα (Αθήνα, 17.12.2022)
523.	19.12.2022	Σημεία ομιλίας Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη σε ημερίδα του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου (Κόρινθος, 19.12.2022)
524.	21.12.2022	Δήλωση Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια σε δημοσιογράφους μετά το πέρας της επίσκεψής του στην Αλβανία (Τίρανα, 21.12.2022)
525.	22.12.2022	Σημεία συνέντευξης Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στο ρ/σ «ΣΚΑΪ 100,3» και στους δ/φους Δημήτρη Οικονόμου και Άκη Παυλόπουλο (Αθήνα, 22.12.2022)
526.	24.12.2022	Άρθρο Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια στην εφημερίδα «Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής» (24.12.2022)
527.	29.12.2022	Απάντηση Εκπροσώπου Υπουργείου Εξωτερικών σε δηλώσεις Τούρκων Αξιωματούχων (29.12.2022)
528.	30.12.2022	Άρθρο Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στο περιοδικό «Επίκαιρα» (Δεκέμβριος 2022)
529.	30.12.2022	Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Ν. Δένδια, στην εφημερίδα «Παραπολιτικά» και στον δημ/φο Κ. Παπαχλιμίντζο (30.12.2022)
530.	31.12.2022	Άρθρο του Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην επετειακή έκδοση της εφημερίδας «Το Βήμα της Κυριακής» για τη συμπλήρωση των 100 ετών από την έκδοσή της (31.12.2022)